

תפיסת האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בקרב תלמידים עולים ותלמידים בני עולים מארצות מוצא שונות: בראי שאלוני המיצ"ב, תשע"ג

אייר תשע"ו

מאי 2016

ראמ"ה: מדידה בשירות הלמידה

בית אבגד, ז'בוטינסקי 5, רמת גן, 5252006 • טל': 03-5205555, פקס: 03-5205509

דוא"ל: rama@education.gov.il • אתר: <http://rama.education.gov.il>

כותבי הדוח:

ד"ר אושרית כהן קדושאי - מנהלת גף מחקר כמותי, ראמ"ה
ד"ר יוסי מחלוף - מנהל תחום עיבוד מחקרים, ראמ"ה

תוכן עניינים

6	פתח דבר
8	תקציר
12	רקע כללי
12	שיטה
12	קבוצות המחקר
13	לוח 1: שכיחות תלמידים עולים במדגם נתוני אקלים תשע"ג
13	לוח 2: שכיחות תלמידים בני עולים במדגם נתוני אקלים תשע"ג
13	מדדי האקלים ואופן חישוב המדד
14	שאלות המחקר
16	חלק א' – מבט-על מהזווית של אוכלוסיות המחקר
פרק 1 - האם קיימים הבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בין תלמידים עולים לבין תלמידים ילידי ישראל?	16
1.1	פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים משכבת כיתה ה'-ו' לבין תלמידים ילידי ישראל, על פי קבוצות ארץ מוצא
18	
1.2	פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים משכבת כיתה ז'-ט' לבין תלמידים ילידי ישראל, על פי קבוצות ארץ מוצא
25	
1.3	שינויים בפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים לבין תלמידים ילידי ישראל, על פי שכבת כיתה (שוני בין-גילי)
32	
1.4	סיכום ודיון בממצאי פרק 1: האם קיימים הבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בין תלמידים עולים לבין תלמידים ילידי ישראל?
37	
פרק 2 - האם קיימים הבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בין תלמידים בני עולים לבין תלמידים "דור שני" בישראל?	38
2.1	פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים ילידי ישראל אחד מהוריהם עולה לבין תלמידים "דור שני" בישראל
38	
2.2	פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים בני עולים משכבת כיתה ה'-ו' לבין תלמידים "דור שני" בישראל, על פי קבוצות ארץ מוצא
41	
2.3	פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים בני עולים משכבת כיתה ז'-ט' לבין תלמידים "דור שני" בישראל, על פי קבוצות ארץ מוצא
47	
2.4	שינויים בפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים בני עולים לבין תלמידים "דור שני" בישראל, על פי שכבת כיתה (שוני בין-גילי)
53	
2.5	סיכום ודיון בממצאי פרק 2: האם קיימים הבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בין תלמידים בני עולים לבין תלמידים "דור שני" בישראל?
57	
59	המשך מחקר
60	חלק ב' – פירוט התחומים והמדדים בסקר האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר
פרק 3 - תוצאות סקר שאלון אקלים וסביבה פדגוגית, עולים ובני עולים	60
3.1	שביעות רצון מבית הספר
61	
3.2	יחסים אישיים בין באי בתי הספר
62	
3.2.1	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
63	
3.2.2	יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים
65	
3.2.3	יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה
67	
סיכום הממצאים בתחום היחסים הבין-אישיים בין באי בית הספר	68
3.3	תחושת מוגנות וביטחון
69	
3	

69.....	3.3.1 היעדר תחושת מוגנות של התלמידים
70.....	3.3.2 מידת הביטחון והמוגנות
72.....	3.3.3 מעורבות באירועי אלימות
74.....	3.3.4 חשיפה לקללות בבית הספר
75.....	3.3.5 חשיפה ללעג, העלבה או השפלה בבית הספר
77.....	3.3.6 חשיפה ללעג בגין צבע העור, המוצא או הדת
79.....	3.3.7 שבר או הרס של ציוד בבית הספר
80.....	3.3.8 גניבת חפצים אישיים או ציוד
82.....	3.3.9 חבורות אלימות של תלמידים בבית הספר
83.....	3.3.10 מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות
85.....	3.3.11 לעג, העלבה או השפלה מהמורים
86.....	3.3.12 אלימות פיזית מכוונת מצד המורים
88.....	סיכום הממצאים בתחום תחושת המוגנות והביטחון
89	3.4 היבטים של משמעת והתנהגות
89.....	3.4.1 התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
92.....	3.4.3 איחורים לשיעורים
94.....	3.4.4 היגד בודד ביחס למספר היעדרויות מימי לימודים
95.....	סיכום הממצאים בתחום משמעת והתנהגות
96	3.5 הסביבה הפיזית
98	3.6 היבטים רגשיים מוטיבציוניים
98.....	3.6.1 תפיסות תלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולותיהם
99.....	3.6.2 תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים
101.....	3.6.3 מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים
103.....	3.6.4 מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים
104.....	3.6.5 היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים
106.....	סיכום הממצאים בתחום היבטים רגשיים ומוטיבציוניים
106	3.7 קבלת משוב מהמורים
107	3.8 שילוב של תקשוב בלמידה
108.....	3.8.1 שימוש במחשב במקצועות המי"צ"ב
110.....	3.8.2 שימוש באינטרנט לצורכי למידה
111.....	סיכום הממצאים בתחום שילוב תקשוב בלמידה
112	3.9 מעורבות חברתית
113	3.10 למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר
114.....	3.10.1 הקפדה על בדיקה של שיעורי בית על ידי המורים
116.....	3.10.2 היקף שיעורים פרטיים במקצועות המי"צ"ב
117.....	סיכום הממצאים בתחום הלמידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר
118.....	נספחים
118	נספח 1 - פירוט המדדים וההיגדים מסקר האקלים והסביבה הפדגוגית המדווחים בדוח זה
121	נספח 2 - הפערים בתפיסות התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, בשכבת כיתה ה'-ו'

- נספח 3 - הפערים בתפיסות התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, בשכבת כיתה ז'-ט' 125
- נספח 4 - הפערים בתפיסות התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, בשכבת כיתה ה'-ו' 130
- נספח 5 - הפערים בתפיסות התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, בשכבת כיתה ז'-ט' 133

קליטת עלייה היא אחד היעדים המרכזיים של מדינת ישראל מיום הקמתה והיא ניצבת בראש סולם העדיפויות של ממשלת ישראל. בשנות ה-90 הגיעו לישראל כמיליון עולים בעיקר מברית המועצות לשעבר. קבוצות עולים נוספות הגיעו מאתיופיה בעיקר במבצע משה (1984, 1985) ובמבצע שלמה (1991), וכמו כן הגיעו עולים מאמריקה הצפונית וממערב אירופה. על פי נתוני המשרד לעלייה ולקליטה, החל משנת 2008 (עם פרוץ המשבר הכלכלי העולמי) ועד סוף שנת 2015 עלו ארצה 166,097 עולים חדשים, והשיא היה בשנת 2015, שבה הגיעו לישראל 31,013 עולים¹. העלייה מברית המועצות לשעבר כמו גם מאתיופיה (בעיקר של בני הפלשמורה החל משנת 2011) עדיין נמשכת ומהווה חלק משמעותי מן העלייה, ולצידה בעשור האחרון גברה מאוד העלייה ממדינות מערב אירופה (צרפת ובריטניה ועוד) וצפון אמריקה (ארצות הברית וקנדה). לדוגמה, שיעור העולים מצרפת מכלל העולים לישראל תפח מכ-11% בשנת 2008 לכ-25% בשנים 2014 ו-2015.

כל קבוצת אוכלוסייה מארצות המוצא השונות נתקלת באתגרים הייחודיים לה בתהליך השתלבותה בארץ החדשה. תהליכי ההגירה אינם כרוכים רק במעבר על פני גבולות פיזיים וגיאוגרפיים אלא גם בחציית גבולות שפה ותרבות, ובמידה רבה בשינויים ובקונפליקטים לגבי זהות, על רבדיה השונים (אתנית, חברתית, תרבותית), הן ברמת הקהילה והן ברמה האישית (סטבנס וגולדצויג, 2009)². בתוך כך גם תלמידים עולים נתקלים באתגר העולה מהשאפה להשתלב בחברה ובתרבות הקולטת ובעת ובעונה אחת לשמר את הייחוד האתני ואת המנטליות של ארץ המוצא. לא פעם הגבול בין הייחוד האתני ובין ההשתלבות בחברה הקולטת הוא דק מאוד, ועל כן מדובר בתהליך מורכב עבור התלמיד העולה. לתהליך זה נוסף גם הקושי השפתי ולעיתים גם קושי פיזי-חומרי, שכן עולים ממדינות מסוימות משתייכים לרקע חברתי-כלכלי נמוך, וכפועל יוצא עליהם להתמודד עם קשיים כלכליים ועם תנאי מחייה ירודים. אתגרים אלו דורשים מענה ייחודי לצרכים המיוחדים של בני אותה קבוצה במגוון מישורים: הקוגניטיבי, הפסיכולוגי, הרגשי, הכלכלי, התרבותי ועוד. במדיניות הקליטה של גלי העלייה (או ההגירה) הננקטים בידי החברה בכלל ובידי מערכת החינוך בפרט, יש כדי לקבוע במידה רבה את רמת השתלבותם של העולים בחברה הקולטת – תהליך שיש לו השלכות כלכליות וחברתיות עמוקות, הן השלכות ישירות בהיבט של העולים עצמם והן השלכות עקיפות לטווח הארוך בהיבט של החברה בכללותה.

ניתן לראות במערכת החינוך בכלל ובבתי הספר בפרט מעין כור היתוך שבו משתלבים יחד תלמידים עולים ממדינות שונות ותלמידים ילידי הארץ. בית הספר פועל להגשמת המטרות והחזון הנובעים מערכי השוויון והדמוקרטיה בתחומים הלימודיים והחינוכיים. בכפוף לכך, פועל בית הספר בראש ובראשונה להבטיח את הצלחתם הלימודית של התלמידים כולם ובכללם של התלמידים העולים, ובמקביל הוא פועל להכשיר את התלמידים לתפקד בעולם שבו אנשים מרקעים שונים המחזיקים בדעות שונות מכבדים זה את זה, חולקים רעיונות וערכים ביניהם ומשתפים פעולה זה עם זה. אולם לשם כך כתנאי מקדים והכרחי נדרשות תשתית של אקלים בית ספרי וסביבה פדגוגית התורמות לתחושת הביטחון של התלמידים והמחזקות את רצונם להשתייך אל בית ספר. קליטת העלייה מציבה אתגרים גם בפני בית הספר, ושאלות רבות בתחום מדיניות קליטת העלייה ושילוב העולים בכיתות נותרו פתוחות; לדוגמה, מהו השיעור האופטימלי של תלמידים עולים בכיתה? כמה חשיבות יש לייחס לפיזור התלמידים בכיתות לפי ארצות

¹ המשרד לקליטת עלייה, מתוך אתר האינטרנט

<http://www.moia.gov.il/Hebrew/InformationAndAdvertising/Statistics/Pages/default.aspx>

כניסה בתאריך 21.01.2016

² סטבנס ענת וגולדצויג גיל (2009) קליטת העלייה: היבטי חברה ותרבות 'מעוניינים או צריכים?': עברית כשפה שנייה בעיני עולים מאתיופיה ומברית המועצות. הד האולפן החדש, גיליון 95, עמודים 37-49. [קישור למאמר](#).

מוצאם ולפי המעמד החברתי-כלכלי שאליו הם משתייכים? מה ההשפעות של מאפייני הרקע של אוכלוסיית התלמידים בבית הספר הקולט על קליטת התלמידים העולים בו ועל תפקודם? אין ספק כי נקודת המבט שדרכה נבחנת שאלה אחרונה זו הינה משמעותית, שכן נקודת המבט הבית ספרית אינה זהה בהכרח לזו של התלמידים העולים. מדינות קולטות הגירה מתאפיינות בתשומת הלב הרבה המושקעת בהן בעיסוק בהשלכות קליטת התלמידים המהגרים על תפקוד מערכת החינוך הקולטת ועל הישגיה, לא פחות מאשר המאמץ המוקדש בהן לבחינה מתמדת של תפקודם הלימודי של התלמידים העולים. משאבים ומאמצים לא מבוטלים הושקעו גם בישראל בניסיון לאתר עדויות ותובנות מתוך השטח, שייתנו מענה לשאלות אלו ולדומותיהן, תוך בחינה לאורך זמן של הישגי התלמידים העולים אל מול הישגי התלמידים ילידי המקום. לעומת זאת, תשומת לב מועטה בהרבה הופנתה לבחינת התפיסות והעמדות של התלמידים העולים כלפי מערכת החינוך שקלטה אותם, ולתובנות שניתן להפיק מהן על אודות חוויית הקליטה של התלמידים ועל אודות מערכת החינוך הקולטת.

מחקרים רבים עסקו בהשוואת הישגים של תלמידים עולים מארצות מוצא שונות³, ולעומתם, מטרתו הייחודית של דוח זה היא בחינת תפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בקרב תלמידים עולים ותלמידים בני עולים. כידוע, אקלים בית ספרי חיובי הינו משמעותי להתפתחות אישית ומהווה עוגן להצלחה במערכת החינוך. מחקר זה מתבסס על ההשערה כי תפיסות דומות בנוגע לאקלים ולסביבה הפדגוגית הבית ספרית בקרב תלמידים עולים ותלמידים בני עולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל ולתלמידים שהם והוריהם נולדו בישראל (להלן - תלמידים "דור שני" בישראל), בהתאמה - מעידות על השתלבות הראשונים בחברה הקולטת ובעיקר בסביבה הבית ספרית. לעומת זאת, פערים המשקפים עמדות שליליות יותר בקרב התלמידים העולים והתלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל ותלמידים "דור שני" בישראל, יש בהם כדי להעיד על חסמים ואתגרים בתחומים שונים המעמידים קושי בפני השתלבות שכזו, על פי תפיסת התלמידים. בדוח זה ייבחנו תפיסות האקלים של תלמידים עולים ותלמידים בני עולים מארצות מוצא שונות, בהשוואה לתפיסות האקלים הבית ספרי של תלמידים ילידי ישראל ותלמידים "דור שני" בישראל, בהתאמה.

³ למשל הישגי תלמידים עולים ממדינות חבר העמים, אתר ראמ"ה:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/HaarachatProjectim/Olim_Hever_Haamim.htm

או למשל הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה, אתר ראמ"ה:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/HaarachatProjectim/Ethiopia.htm>

כניסה לאתר: 22.02.16

תקציר

בדוח זה מוצגת תמונת מצב של התפיסות והעמדות בנוגע למדדי האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בקרב התלמידים העולים ובני העולים במערכת החינוך בישראל, כפי שהיא משתקפת בראי **שאלוני האקלים והסביבה הפדגוגית במיצ"ב** (מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית) של שנת תשע"ג.⁴

לשם כך נותחו נתוני שאלוני האקלים והסביבה הפדגוגית במיצ"ב של **תלמידים בבתי ספר דוברי עברית**, תוך התמקדות בתלמידים משכבת כיתה ה'-ו' ומשכבת כיתה ז'-ט'.

הנתונים פולחו לפי **שתי קבוצות מרכזיות שבמוקד המחקר**:

- **תלמידים עולים, קרי תלמידים שלא נולדו בישראל.** בקבוצה זו נכללים, על פי ארץ הלידה של התלמידים: תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר, תלמידים עולים מאתיופיה, תלמידים עולים מצפון אמריקה (ארה"ב וקנדה) ותלמידים עולים ממערב אירופה (צרפת, אנגליה ועוד). קבוצת ההשוואה לקבוצת התלמידים העולים היא **תלמידים ילידי ישראל** (ללא תלות מהי ארץ המוצא של הוריהם).
- **תלמידים בני עולים, קרי תלמידים שנולדו בישראל אולם שני הוריהם לא נולדו בישראל.** בקבוצה זו נכללים, על פי ארץ הלידה של הורי התלמידים, תלמידים ששני הוריהם נולדו בברית המועצות לשעבר, תלמידים ששני הוריהם נולדו באתיופיה ותלמידים ששני הוריהם נולדו במדינות ערב. קבוצת ההשוואה המרכזית לקבוצת התלמידים בני עולים היא **תלמידים "דור שני" בישראל** (תלמידים שגם הם וגם שני הוריהם נולדו בישראל).

הדוח מתמקד ב**פערים** בתפיסות התלמידים ב-32 מדדי אקלים וסביבה פדגוגית בקרב הקבוצות שבמוקד המחקר (תלמידים עולים ותלמידים בני עולים), לעומת תפיסות התלמידים בקרב קבוצת ההשוואה (תלמידים ילידי ישראל ותלמידים "דור שני" בישראל, בהתאמה) בכל אחת משכבות הכיתה שנבדקו. כמו כן נבחן אם דפוס השוני הבין-גילי (תפיסות בקרב תלמידים בשכבת כיתה ז'-ט' לעומת אלו בשכבת כיתה ה'-ו') בקרב קבוצות המחקר שונה מן הדפוס בקרב קבוצת ההשוואה ומהם שיעורי השוני. בחינת שאלות מחקר אלו תאפשר לקבל מידע שיש בו כדי להעיד על מידת ההשתלבות של התלמידים העולים והתלמידים בני העולים במסגרת הבית ספרית, גם תוך התייחסות להבדלים בין השכבה היסודית (ה'-ו') וחטיבת הביניים (ז'-ט').

בכל הנוגע לתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב קבוצת **העולים**, בהשוואה לתפיסות בקרב **תלמידים ילידי ישראל**, הממצאים העיקריים הם כדלהלן:

- בשכבת כיתה ה'-ו', נמצאו בקרב התלמידים העולים הן מצפון אמריקה והן ממערב אירופה תפיסות דומות מאוד לתפיסות של תלמידים ילידי ישראל. לעומת זאת, נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר ברבע מהמדדים לערך (8), ופערים משמעותיים בתפיסות תלמידים עולים מאתיופיה בכחמציית מהמדדים (17), בהשוואה לתפיסות ילידי ישראל. בעוד התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר אוחזים בתפיסות שהן בעיקרן שליליות יותר (בעיקר מידה נמוכה יותר של תחושת מוגנות וביטחון), הרי שהתלמידים העולים מאתיופיה אוחזים בתפיסות שהן ברובן חיוביות יותר (בעיקר בתחום היחסים הבין-אישיים בין באי בית הספר, הערכה כלפי משוב מקדם למידה מן המורים, מידה רבה יותר של מעורבות חברתית, והיבטים מסוימים הן בתחום של תחושת ביטחון ומוגנות והן בתחום של משמעת והתנהגות) ובחלקן שליליות יותר (בעיקר שיעור גבוה יותר של מוטיבציה כפזיה ושיעור גבוה של איחורים, ופחות שימוש באינטרנט לצורכי

⁴ דוח נתוני אקלים וסביבה פדגוגית ממבחן המיצ"ב תשע"ג זמין באתר ראמ"ה:

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/Meitzav/Report_Aklim_2013_g.htm

למידה, וכן היבטים מסוימים בתחום של תחושת מוגנות וביטחון) כל זאת בהשוואה לתפיסות בקרב תלמידים ילידי ישראל. לא נמצאו פערים משמעותיים מבחינת שביעות הרצון הכללית מבית הספר בין אף לא אחת מקבוצות העולים בשכבת כיתה זו בהשוואה לשביעות הרצון בקרב ילידי ישראל.

- בשכבת כיתה ז'-ט', נמצאו בקרב התלמידים העולים מצפון אמריקה תפיסות דומות מאוד לתפיסות תלמידים ילידי ישראל, בדומה לממצאים בשכבת כיתה ה'-ו'. לעומת זאת, נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות התלמידים העולים ממערב אירופה והתלמידים העולים מברית המועצות לשעבר בכשישית (5) ובכרבע (8) מהמדדים, בהתאמה, בהשוואה לתפיסות תלמידים ילידי ישראל. כל הפערים מייצגים תפיסות שליליות יותר בקרב קבוצות אלו של תלמידים עולים, ובעיקר בכל הנוגע לתחום תחושת מוגנות וביטחון. התלמידים העולים מאתיופיה או חזים בתפיסות שהן בחלקן שליליות יותר (8 מדדים - בעיקר מידה נמוכה יותר של שביעות רצון מבית הספר וכן דיווח מופחת על תקשוב בלמידה, לצד שיעורים גבוהים יותר של איחורים ושל היעדר מוטיבציה ללמידה, וכן היבטים מסוימים בתחום של תחושת ביטחון ומוגנות שהתבטאו בחשיפה רבה יותר לאלימות), ובחלקן חיוביות יותר (בעיקר הערכה כלפי משוב מקדם למידה מן המורים, פחות היעדרויות, מידה רבה יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה, וכן היבטים מסוימים הן בתחום של תחושת ביטחון ומוגנות והן בתחום של הקפדה על בדיקת שיעורי בית על ידי המורים) כל זאת בהשוואה לתפיסות בקרב תלמידים ילידי ישראל.

- הן בשכבת כיתה ה'-ו' והן בשכבת כיתה ז'-ט' התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר ובעיקר אלו מאתיופיה דיווחו על שיעורים כפולים ואף למעלה מכך של חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת. נוסף על כך, תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר (בשתי שכבות הכיתה), אך גם אלו מאתיופיה וממערב אירופה (בשכבת כיתה ז'-ט') דיווחו על חשיפה מוגברת להיבטים שונים של אלימות מילולית ופיזית.

- התלמידים העולים מאתיופיה בשתי שכבות הכיתה מציגים תפיסות שהן שונות מאוד מאלו של תלמידים ילידי ישראל, הן מבחינת כמות המדדים שבהם נמצאו פערים משמעותיים והן מבחינת גודל הפערים. תפיסות העולים מאתיופיה הן בחלקן חיוביות יותר ובחלקן שליליות יותר בהשוואה לתפיסות התלמידים ילידי ישראל (ואילו כאשר נמצאו פערים בין תפיסות עולים ממדינות אחרות בהשוואה לתפיסות תלמידים ילידי ישראל, הרי שהן ייצגו אך ורק עמדות שליליות יותר בקרב התלמידים העולים). הדבר מעיד על קיטוב בתפיסות התלמידים העולים מאתיופיה ומדגיש את החוויה הייחודית של קבוצות עולים שונות בנוגע להשתלבות במערכת החינוך.

- בבחינת השוני הבין-גילי, כפי שנמצא גם בסקר האקלים הארצי, מהשוואת תפיסות תלמידים ילידי ישראל בשכבה היסודית (כיתות ה'-ו') לעומת אלו שבחטיבת הביניים (כיתות ז'-ט') עולה דפוס שברובו משקף עמדות שליליות יותר בנוגע לאקלים הבית ספרי והסביבה הפדגוגית בקרב התלמידים הבוגרים יותר. דפוס דומה נמצא בקרב כל קבוצות העולים. בבחינת גודל השוני הבין-גילי לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין העולים מצפון אמריקה וממערב אירופה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. לעומת זאת נמצאו הבדלים משמעותיים בגודל השוני הבין-גילי ב-3 ואף ב-17 מדדים בקרב התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר והתלמידים העולים מאתיופיה, בהתאמה. בקרב האחרונים, מרבית ההבדלים מייצגים פער שלילי, כלומר עם המעבר לחטיבת הביניים חל שינוי לרעה בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב התלמידים, שינוי שהוא חד וניכר יותר בקרב התלמידים העולים מאתיופיה (בעיקר בתחומים הבאים: שביעות רצון, יחסים בין-אישיים, תחושת ביטחון

ומוגנות, משמעת והתנהגות, סביבה פיזית, מעורבות חברתית), ורק מיעוט ההבדלים מייצגים שינוי לטובה (בעיקר בנוגע לשימוש במחשב במקצועות המיצ"ב או חשיפה ללעג או העלבה במילים). בהתייחס לתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב קבוצות בני העולים, בהשוואה לתפיסות בקרב תלמידים "דור שני" בישראל, הממצאים העיקריים הם:

- בשכבת כיתה ה'-ו', נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות התלמידים בני העולים מאתיופיה והתלמידים מברית המועצות לשעבר בכרבע (8) מהמדדים בהשוואה לתפיסות תלמידים "דור שני" בישראל. מרבית הפערים, מייצגים עמדות חיוביות יותר בקרב בני העולים ממדינות אלו, בעיקר בתחומי הסביבה הפדגוגית, שהתבטאו במוטיבציה אוטונומית ללמידה גבוהה יותר, הערכה רבה של קבלת משוב מקדם למידה מן המורים, דיווח בשיעור גבוה יותר על שימוש בתקשוב ללמידה, וגם בתחומי האקלים - דיווח מופחת על העלבה או השפלה מצד המורים ועוד. התלמידים בני העולים ממדינות ערב אוחזים בתפיסות מאוד דומות לתפיסות תלמידים "דור שני" בישראל, ופערים משמעותיים נמצאו ב-3 מדדים בלבד. שלושה מדדים בלבד משקפים עמדות שליליות יותר בקרב בני העולים: חשיפה מוגברת ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (בקרב כל קבוצות בני העולים) לצד דיווח על שיעור גבוה יותר של איחורים (בקרב בני עולים מאתיופיה וממדינות ערב) והיעדרויות (בקרב בני עולים מברית המועצות לשעבר). מן המספר הנמוך יחסית של מדדים שבהם נמצאו פערים משמעותיים בין תפיסות תלמידים בני עולים בהשוואה לתפיסות תלמידים "דור שני" בישראל, ומכך שמרבית הפערים מייצגים דווקא תפיסות חיוביות יותר בקרב התלמידים בני העולים, ניתן ללמוד על השתלבותם הטובה בבתי הספר היסודיים. לצד זאת לכל קבוצת בני עולים מאפיינים ייחודיים של ההשתלבות וקשיים מסוימים, חלקם משותפים, שאותם הם חווים במערכת החינוך.
- בשכבת כיתה ז'-ט', נמצאו פערים משמעותיים במספר רב יותר של מדדים (לעומת מספרם בשכבת כיתה ה'-ו'), בין תפיסות התלמידים בני העולים ותפיסות תלמידים "דור שני" בישראל. מרבית הפערים, משקפים תפיסות שליליות יותר בקרב בני העולים בהשוואה לתפיסות תלמידים "דור שני" בישראל, בעיקר בכל האמור למידה נמוכה יותר של תחושת המוגנות והביטחון (בקרב בני עולים הן ממדינות ערב והן מברית המועצות לשעבר), יותר איחורים ופחות שביעות רצון (בקרב בני עולים ממדינות ערב ומאתיופיה). בנוסף, בשכבת גיל זו נמצאו שיעורים גבוהים יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה מאשר בקרב בני העולים (יוצאי ברית המועצות לשעבר ויוצאי אתיופיה).
- התלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר ובעיקר אלו מאתיופיה (ובמידה פחותה בני העולים ממדינות ערב) דיווחו בשיעורים כפולים ויותר מכך על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. פערים דומים בדיווח נמצאו גם בקרב התלמידים העולים ממדינות אלו, בשתי שכבות הכיתה. במדד זה התגלו הפערים הניכרים ביותר בדיווחים ביחס לתלמידים בקבוצות ההשוואה. זה המדד היחיד שבו כל קבוצות התלמידים בני העולים (וגם קבוצות התלמידים העולים המקבילות) בשתי שכבות הכיתה מציגות פער משמעותי בעמדות ביחס לתלמידים "דור שני" בישראל, מה שמעיד על חשיפה מוגברת לאלימות מילולית על רקע גזעי, אתני או דתי בקרב כל קבוצות בני העולים שנבחנו.
- בחינת השוני הבין-גילי מגלה שלא זו בלבד שהדפוס, שלפיו כאמור משתקפות עמדות שליליות יותר בקרב תלמידי חטיבת הביניים לעומת תלמידי השכבה היסודית, נשמר גם בקרב כל קבוצות בני העולים, אלא שנמצאו פערים משמעותיים במדדים רבים המייצגים שינוי לרעה במרבית התחומים הנמדדים (למעשה בכל התחומים למעט היבטים רגשיים מוטיבציוניים, קבלת משוב מהמורים, ולמידה מעבר לשעות הלימודים). הבדלים משמעותיים בגודל השוני הבין-גילי בהשוואה לתלמידים

"דור שני" בישראל נמצאו בעיקר בקרב בני העולים מאתיופיה (12 מדדים), ובמידה פחותה בקרב בני העולים ממדינות ערב (8 מדדים), ואף אלו מברית המועצות לשעבר (4 מדדים).

באופן כללי, הממצאים מצביעים על כך שהפערים בתפיסות קבוצות העולים ובני העולים את האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר, ביחס לתלמידים ילידי ישראל ו"דור שני" בישראל בהתאמה, הולכים ומתרחבים עם המעבר מן השכבה היסודית (כיתות ה'-ו') לחטיבת הביניים (כיתות ז'-ט'). הדבר התבטא בכך שנמצאו יותר מדדים שבהם קיימים פערים בתפיסות העולים ובני העולים ביחס לקבוצות ההשוואה, בכיתות ז'-ט' (לעומת אלו שנמצאו בכיתות ה'-ו'), וכן בהתרחבות השוני הבין-גילי בקרב התלמידים העולים ובני העולים. הללו מעידים על תהליך שבו עמדות התלמידים העולים ובני העולים נעשות שליליות אף יותר, ביחס לקבוצות ההשוואה, עם המעבר בין שכבות הכיתה, וביתר שאת בקרב יוצאי אתיופיה. נראה אם כן שבמעבר לחטיבת הביניים תלמידים עולים ובני עולים חווים מעין משבר אישי וקבוצתי, המתבטא בתפיסות שליליות יותר של האקלים הבית ספרי ושל הסביבה הפדגוגית.

לאור הממצאים העולים מדוח זה, חשוב לעמוד על המקורות לפערים שבין תפיסות התלמידים העולים ובני העולים ובין התלמידים בקבוצות ההשוואה בכל אחד מתחומי האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר, ובייחוד בכל האמור לתחושת הביטחון והמוגנות. עוד יש לבחון אם נעשות פעולות בתחומים אלו ואם כן - מהן הפעולות הננקטות לשם טיפול בשורש הגורמים הללו ולשם צמצום הפערים בתפיסות, וכן להציע תכנית ממוקדת להתמודדות עם הפערים שהתגלו בבית הספר היסודי (כיתות ה'-ו'), ולמיגור התרחבות הפערים עם המעבר לחטיבת הביניים (כיתות ז'-ט'). לאור זאת, על התכנית להיות מקיפה מחד גיסא וממוקדת באוכלוסיות הרלוונטיות והתפיסות המיוחדות להן מאידך גיסא, ועליה להיות מוחלטת הן בבית הספר היסודי והן בחטיבת הביניים, תוך הלימה לפערים שהתגלו בכל שכבת כיתה. חשוב להקצות משאבים מתאימים כדי להפעיל באופן רציף מערכת שתעקוב אחר יישום התכנית, תבחן את השפעותיה, ותתמקד באופן מושכל באותם כלים וחלקים בתכנית המחוללים תמורות רצויות בשטח, המתבטאות בשינויים בתפיסות התלמידים העולים ובני העולים. כמו כן, לאור הפערים בתפיסות התלמידים העולים מדוח זה, יש מקום לנקוט בפעולות לא רק בקרב התלמידים אלא גם בקרב המורים (פעילויות בנושאים כגון אלימות כלפי תלמידים, יחסים עם התלמידים, מסרים הנוגעים לציפיות ועוד), ובקרב הנהלות בתי הספר. התפיסה שלפיה החינוך נמשך גם מעבר לשעות הלימוד בבית הספר, מעלה צורך לפעילות משלימה ותומכת גם בקרב הורי התלמידים, לדוגמה בנוגע להגברת מודעות ההורים לחשיבות ההשכלה, והקניית כלים שיסייעו להם בשיקולים ובהכרעה לגבי בחירת בית הספר, דרך השימוש במחשב (של ההורים וילדיהם כאחד) וגם בקידום המעורבות והשיח בין ההורים ובית הספר.

רקע כללי

בפרק זה נציג את שיטת המחקר, קבוצות המחקר, מדדי האקלים ושאלות המחקר.

שיטה

הנתונים בדוח זה נאספו מתוך שאלוני האקלים והסביבה הפדגוגית במסגרת סקרי המיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית) בשנת תשע"ג. המיצ"ב הוא מערכת מבחנים וסקרים ארצית, והוא מועבר בקרב תלמידים, מורים ומנהלים. מטרתו לתת למנהל ולסגל ההוראה בבית הספר תמונת מצב הן לגבי הישגי התלמידים בכיתות ה' ו-ח' והן לגבי האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בכיתות ה'-ט'⁵. השאלונים והסקרים פותחו על ידי הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה), והם הועברו במהלך ינואר-מרץ 2013 לתלמידי כיתות ה' עד ט', במדגם מייצג של בתי ספר דוברי עברית. בסך הכול, על השאלונים השיבו 150,871 תלמידים (שיעור השבה - 90%) מ-631 בתי ספר יסודיים ומ-234 חטיבות ביניים. השאלונים הועברו בבתי הספר באמצעות זכ"ן, והתלמידים השיבו באמצעות נייר ועיפרון, באופן אנונימי.

קבוצות המחקר

מוקד הבחינה בדוח זה הם תלמידים עולים ותלמידים בני עולים (ראו הגדרה להלן). המידע ביחס לארץ המוצא של התלמידים נאסף משאלת דיווח עצמי, שבה התלמיד מדווח על ארץ המוצא שלו ועל ארץ המוצא של אביו ושל אמו. המידע שימש להגדרת שתי קבוצות: קבוצה אחת של "תלמידים עולים" וקבוצה שנייה של "תלמידים בני עולים".

תלמידים **עולים** הם **תלמידים שלא נולדו בישראל**. התלמידים העולים חולקו לארבע קבוצות, בהתאם לארץ שבה נולדו התלמידים:

1. תלמידים עולים מצפון אמריקה (ארה"ב וקנדה)
 2. תלמידים עולים ממערב אירופה (צרפת, אנגליה ועוד)
 3. תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר
 4. תלמידים עולים מאתיופיה
- תלמידים עולים ממדינות אחרות, למשל ממדינות ערב, לא נכללו בביתוח, מאחר שרק מעטים מביניהם השתתפו במדגם. קבוצת **ההשוואה** לתלמידים העולים הינה **תלמידים ילידי ישראל** (ללא תלות מהי ארץ הלידה של הוריהם).

בנוסף, בקבוצת התלמידים ילידי ישראל הוגדרו קבוצות תלמידים **בני עולים - תלמידים שנולדו בישראל ושני הוריהם לא נולדו בישראל**. התלמידים בני העולים חולקו לשלוש קבוצות, בהתאם לארץ שבה נולדו הוריהם:

1. תלמידים ששני הוריהם נולדו במדינות ערב (מרוקו, תוניס, ג'רבה, מצריים, לוב, ירדן, לבנון, עיראק, אירן, תימן, סוריה, טורקיה, כורדיסטן, אלג'יר, פרס)
 2. תלמידים ששני הוריהם נולדו בברית המועצות לשעבר
 3. תלמידים ששני הוריהם נולדו באתיופיה
- תלמידים בני עולים שהוריהם הגיעו ממדינות אחרות לא נכללו בביתוח מאחר שרק מעטים מביניהם השתתפו במדגם. קבוצת **ההשוואה** לתלמידים בני העולים הינה **תלמידים שהם והוריהם נולדו בישראל**.

⁵ שאלוני האקלים מועברים בכיתות ה'-יא'. הדגש בדוח זה הוא תלמידי כיתות ה'-ט'.

נעשתה הבחנה בין אלו ששני הוריהם נולדו בישראל (קרי **תלמידים "דור שני" בישראל**) ובין אלו שרק אחד מהוריהם נולד בישראל ואילו ההורה השני הוא עולה.

בדוח זה הוגדרו שתי שכבות כיתה: שכבת כיתה ה'-ו' ושכבת כיתה ז'-ט'. לוח מספר 1 מציג את שכיחות התלמידים העולים, על פי ארצות המוצא, מול שכיחות קבוצת ההשוואה, ולוח מספר 2 מציג את השכיחות של התלמידים בני העולים, על פי ארצות המוצא, מול שכיחות קבוצת ההשוואה.

לוח 1: שכיחות תלמידים עולים במדגם נתוני אקלים תשע"ג⁶

קבוצת השוואה	תלמידים עולים					מדד	שכבת כיתה
	ילידי ישראל	סך הכול עולים	ילידי מערב אירופה	ילידי צפון אמריקה	ילידי אתיופיה	ילידי בריה"מ לשעבר	
שכבה ה'ו'	58542	3352	710	1054	661	927	שכיחות
	100%	100%	21%	31%	20%	28%	אחוז
שכבה ז'-ט'	80707	5570	984	1355	1156	2075	שכיחות
	100%	100%	18%	24%	21%	37%	אחוז

לוח 2: שכיחות תלמידים בני עולים במדגם נתוני אקלים תשע"ג⁷

קבוצות השוואה		תלמידים בני עולים					שכבת כיתה
הורה אחד יליד ישראל והורה אחר עולה	שני ההורים ילידי ישראל	סך הכול בני עולים	הורים ילידי מדינות ערב	הורים ילידי אתיופיה	הורים ילידי ברה"מ לשעבר	מדד	
6084	38388	8084	782	1580	5722	שכיחות	שכבה ה'ו'
14%	86%	100%	10%	20%	71%	אחוז	
9386	52736	11557	1081	2167	8309	שכיחות	שכבה ז'-ט'
15%	85%	100%	9%	19%	72%	אחוז	

מדדי האקלים ואופן חישוב המדד

סקר האקלים והסביבה הפדגוגית בוחן עמדות ותפיסות של באי בית הספר, תלמידים, מורים ומנהלים, בנושאים שונים. הסקר מורכב ממספר רב של היגדים העוסקים בנושאים שונים בתחומי האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר. בדרך כלל התבקשו המשיבים לציין באיזו מידה הם מסכימים עם הנאמר בהיגד, וזאת על פני סולם בן חמש דרגות הנע מ-"מסכים מאוד" (5) ועד "מאוד לא מסכים" (1). לצורכי הדיווח על הממצאים, סווגו המשיבים שציינו את שני הערכים הגבוהים ביותר בסולם (4 או 5) כמסכימים עם ההיגד, וחושב שיעורם (באחוזים). בעבור מרבית הנושאים חושב **מדד מסכם**, שהוא ערך המחושב לרוב על פני מספר היגדים המתייחסים להיבטים שונים של הנושא. המדד חושב **כמוצע של אחוזי המסכימים עם**

⁶ לא נכללים בטבלה תלמידים עולים שנולדו בארצות שאינן נמנות על אלו שצינו ב-4 קבוצות העולים במחקר.
⁷ לא נכללים בטבלה תלמידים בני עולים שלפחות אחד מהוריהם נולד בארץ שאינה נמנית על אלו שצינו ב-3 קבוצות בני העולים במחקר, או כאלו שהוריהם נולדו בארצות שונות שאינן משתייכות לאותה קבוצת ארצות מוצא.

ההיגדים השונים המתארים את הנושא, וערכיו של המדד נעים בין 0 ל-100. בחלק מן המקרים הוצג למשיבים סולם תשובות אחר, דוגמת סולם תדירות (אף פעם, פעם אחת, פעמיים וכו') או שאלות שהתשובות עליהן הן "כן" או "לא". במקרים אחרים הוצגו למשיבים היגדים המתארים היבטים "שליליים" של נושא נבדק. לצורכי הדיווח בפרקים 1 ו-2 בדוח זה, נוסחו היגדים אלה מחדש, כך שהם עדיין מייצגים את ההיבט, אולם סולם התשובות, שבמקור ביטא סכמה שיוצגה באמצעות דרגות 1-2, התהפך כדי לעמוד בהלימה עם הדפוס הכללי.

בדוח זה התמקדנו ב-32 מדדים והיגדים מרכזיים, שמוינו **לעשרה תחומים**, בחלוקה לשתי קבוצות: האקלים הבית ספרי והסביבה הפדגוגית.

התחומים הנכללים תחת **האקלים בית ספרי** הם:

1. שביעות רצון מבית הספר (תחושה חיובית כללית)
 2. יחסים אישיים בין באי בית הספר (יחסי קרבה והוגנות בין מורים לתלמידים ובין תלמידים לתלמידים)
 3. תחושת מוגנות וביטחון (אלימות ישירה, אלימות עקיפה ואלימות מילולית)
 4. משמעת והתנהגות (התנהגות נאותה של תלמידים, איחורים והיעדרויות)
 5. הסביבה הפיזית בבית הספר (מידת הטיפוח והניקיון של הסביבה בבית הספר)
- התחומים הנכללים תחת **הסביבה הפדגוגית** הם:
6. היבטים רגשיים ומוטיבציוניים בלמידה (ציפיות מורים, תחושת מסוגלות ומוטיבציה פנימית, או מוטיבציה חיצונית וכפוייה ללמידה)
 7. קבלת משוב מהמורים (היבטים שונים של קבלת משוב מהמורים)
 8. שילוב של תקשוב בלמידה (שימוש במחשב ללמידה במקצועות המיצ"ב)
 9. מעורבות חברתית (מידת המעורבות החברתית של תלמידים)
 10. למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר (מידת הבדיקה וההקפדה על הכנת שיעורי הבית והסתייעות בשיעורים פרטיים).

לפירוט כלל ההיגדים, המדדים והחלוקה לתחומים הנכללים בדוח זה, ראה נספח 1. בעת קריאת הנתונים חשוב לזכור כי הם מייצגים תפיסות ועמדות סובייקטיביות של התלמידים, ויש לבחון אותן, על כן, בפרופורציה הנדרשת. בנוסף, ידוע כי לקבוצות משיבים שונות, הנבדלות זו מזו מבחינת רקען התרבותי, שיוכן לשכבות גיל ועוד, יש נטייה לפרש היגדים באופנים מעט שונים, ולהשיב באופן שונה על שאלות הסקרים. על כן יש לפרש הבדלים כאלה בזירות הראויה.

שאלות המחקר

במטרה להעריך את מידת ההשתלבות של התלמידים העולים ובני העולים במערכת החינוכית, נבדקו שתי שאלות מרכזיות:

השאלה הראשונה היא האם יש הבדל בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים לבין תלמידים ילידי ישראל, וכן בין תלמידים בני עולים לבין תלמידים "דור שני" בישראל? שאלה זו חשובה מאחר שהתשובה שתימצא לה מאפשרת לזהות פערים בתפיסות בין אוכלוסיות המחקר, שיתכן שיש בהם כדי להעיד על קשיים העומדים בפני אוכלוסיות אלו. ממצאים אלה עשויים לסמן הזדמנויות להתערבות, שכן הבדלים משמעותיים בין קבוצות העולים השונות לקבוצות ההשוואה יאפשרו בחינה של הפעלת תכניות ממוקדות ומותאמות לפי הצרכים השונים של כל קבוצה.

מדוח האקלים הארצי⁸ עולה כי תלמידי חטיבות הביניים דיווחו על רמה נמוכה יותר של שביעות רצון, וכי באופן כללי הם אוחזים בתפיסות שליליות יותר בהשוואה לתלמידי היסודי במרבית מדדי סקר האקלים. על כן השאלה השנייה עוסקת בהבדלים בין שכבות הכיתה השונות, תוך בחינה של שיעור הדמיון/השוני בדפוס השינוי בין שכבות הגיל בתוך כל אחת מקבוצות העולים ובני העולים ביחס לשינוי בקבוצות ההשוואה.

חלק א' של הדוח, הכולל את פרקים 1 ו-2, עוסק בשתי שאלות המחקר במבט-על מן הזווית של **האוכלוסיות שבמוקד המחקר**, דהיינו קבוצות העולים וקבוצות בני העולים, ביחס לקבוצות ההשוואה.

- הפרק הראשון עוסק בפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים **עולים** לתלמידים **ילידי ישראל**:

○ בשכבות ה'-ו' (תת-פרק 1.1)

○ בשכבות ז'-ט' (תת-פרק 1.2)

○ בין שכבות הגיל, בדפוס וגודל השוני הבין-גילי (תת-פרק 1.3).

- הפרק השני עוסק בפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים **בני עולים** לתלמידים **"דור שני" בישראל**:

○ הפרק פותח באפיון קבוצות ההשוואה - תלמידים "דור שני" בישראל לעומת אלו שרק אחד מהוריהם נולד בישראל ואילו ההורה השני עולה (תת-פרק 2.1)

○ המשכו של הפרק השני דומה למבנה פרק הראשון ומציג את הממצאים עבור אותן שאלות, תוך השוואת קבוצות בני העולים לתלמידים "דור שני" בישראל (תת-פרקים 2.2 עד 2.4, בהתאמה).

חלק ב' של הדוח, הכולל את פרק 3, עוסק בשתי שאלות המחקר מן הזווית של **התחומים ומדדי האקלים והסביבה הפדגוגית**.

- הפרק השלישי מציג את תוצאות המחקר המלאות עבור כל מדד בנפרד, תוך פירוט ההיגדים המרכיבים אותו, ודן בתוצאות אלה עבור קבוצות העולים ובני העולים ובכל אחת משכבות הגיל. כמו כן, מוצג ניתוח של המדדים המרכיבים תחום מסוים, כדי לתת תמונה מצב בתחום הנידון על כלל קבוצות ההשוואה בשתי שכבות הכיתה.

⁸ אתר ראמ"ה (כניסה בתאריך 26.01.2015):

http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Rama/Meitzav/Aklm_2014.htm

המדען הראשי – הישגים לימודיים של תלמידים עולים (כניסה בתאריך 18.06.2015):

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Scientist/Mehkar/Mechkarim/MechkarBalishca.htm>

חלק א' – מבט-על מהזווית של אוכלוסיות המחקר

כאמור, העיסוק בשאלות המחקר יבחן תחילה בנפרד בקרב אוכלוסיות התלמידים העולים (פרק 1) והתלמידים בני העולים (פרק 2), וזאת מתוך ראיית ההבדלים בין מאפייני האוכלוסיות הללו לבין מאפייני קבוצות ההשוואה, תלמידים ילידי ישראל ותלמידים "דור שני", בהתאמה.

פרק 1 - האם קיימים הבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בין תלמידים עולים לבין תלמידים ילידי ישראל?

תלמידים עולים הם תלמידים שלא נולדו בישראל. תפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב ארבע אוכלוסיות המחקר, קרי תלמידים עולים מארצות מוצא שונות, ביחס לקבוצת ההשוואה, קרי תלמידים ילידי ישראל, מוצגות בטבלה 1. לאור שאלות המחקר, מידת ההסכמה עבור כל מדד מוצגת עבור תלמידים ילידי ישראל (ערכי ייחוס), ואילו עבור כל אחת מקבוצות התלמידים העולים מוצג הפער במידת ההסכמה בהשוואה לקבוצת התלמידים ילידי ישראל. לשם נוחות, נעשה שימוש בצבע ירוק לשם הצגת עמדות או תפיסות חיוביות יותר בקרב התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, ובצבע אדום לשם הצגת עמדות או תפיסות שליליות יותר⁹. כמו כן, הוגדר סף לציון פערים משמעותיים בעמדות התלמידים העולים ביחס לתלמידים ילידי ישראל, שנקבע על 5% (לבד מהיגדים שמידת ההסכמה עימם בקרב ילידי ישראל הייתה נמוכה מ-20%, ושבעבורם נקבע סף של 3% כפער משמעותי). מן התצוגה הטבלאית ניתן ללמוד על הפערים בתפיסות בין כל אחת מקבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, וכן על הדומה והשונה בדפוס הפערים בתפיסות בין תלמידים בכיתות ה' ו' לאלו בכיתות ז' ט'.

הנתונים המלאים עבור כל מדד מפורטים ונידונים בפרק 3.

נבחן את ההבדלים בעמדות בקרב תלמידים עולים מ-4 קבוצות המוצא שהוגדרו, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, תחילה בשכבת כיתה ה' ו', ולאחר מכן בשכבת כיתה ז' ט'. על כן, תיאור הממצאים יתמקד באותם תחומים ומדדים שבהם נמצאו פערים משמעותיים, כפי שהוגדרו לעיל, בעמדות ובתפיסות של התלמידים העולים בהשוואה לאלו של ילידי ישראל.

⁹ עמדות או תפיסות חיוביות יותר בקרב התלמידים העולים (המסומנות בירוק לשם נוחות) משמען שביחס לקבוצת ההשוואה נרשם שיעור הסכמה גבוה יותר עבור היגד "חיובי" (לדוגמה: שביעות רצון מבית הספר), או שיעור הסכמה נמוך יותר עבור היגד שלילי (לדוגמה: היעדר תחושת מוגנות בקרב התלמידים). בהתאמה, עמדות או תפיסות שליליות יותר (המסומנות באדום לשם נוחות) משמען שביחס לקבוצת ההשוואה, בקרב התלמידים העולים נרשם שיעור הסכמה נמוך יותר עבור היגד "חיובי", או שיעור הסכמה גבוה יותר עבור היגד שלילי.

טבלה 1: פערים בין תפיסות תלמידים עולים לתפיסות תלמידים ילידי ישראל, בשתי שכבות הכיתה.

שכבת כיתה ה'ו', ילידי										מדד מסכם
מערב	צפון	בר"מ	לשעבר	ישראל	מערב	צפון	בר"מ	לשעבר	ישראל	
אירופה	אמריקה	אתיופיה	בר"מ	ישראל	אירופה	אמריקה	אתיופיה	לשעבר	ישראל	
תחום: שביעות רצון מבית הספר										
-2.3%	-2.0%	-11.9%	-5.8%	70.1%	0.5%	-0.7%	2.7%	-3.4%	76.5%	תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר
תחום: יחסים אישיים בין באי בית הספר										
0.5%	-1.9%	-1.6%	-2.2%	43.8%	0.8%	-1.4%	7.1%	-0.8%	64.8%	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
-0.5%	0.9%	2.6%	4.4%	53.6%	1.7%	-1.0%	3.9%	0.8%	71.9%	יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים
0.8%	3.2%	-4.9%	-8.1%	63.2%	2.6%	1.5%	5.0%	-5.3%	70.8%	יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה
תחום: תחושת מוגנות וביטחון										
-0.5%	-0.3%	1.4%	0.5%	5.8%	0.0%	-0.5%	0.1%	2.2%	4.9%	היעדר תחושת מוגנות של התלמידים!^
-2.9%	-0.8%	-7.7%	-7.6%	75.8%	1.4%	0.3%	2.7%	-8.0%	82.4%	מידת ביטחון ומוגנות*
1.2%	1.9%	2.0%	2.8%	9.0%	1.7%	1.2%	-1.6%	4.5%	11.7%	מעורבות באירועי אלימות!^
1.5%	0.7%	1.0%	6.2%	25.9%	0.5%	0.0%	-6.1%	7.8%	30.4%	בחודש האחרון משהו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע ב*^
-1.1%	1.1%	-5.9%	2.2%	28.0%	-1.9%	2.0%	-9.6%	0.5%	28.9%	חשיפה ללעג, העלבה, או השפלה במילים*^
4.5%	1.5%	18.1%	10.6%	12.8%	2.7%	-0.1%	23.1%	10.5%	11.2%	חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת*^!
-0.7%	3.5%	-9.7%	3.1%	45.3%	2.7%	3.1%	-6.6%	-1.7%	27.5%	שבר או הרס של ציוד בבית הספר*^
3.5%	2.5%	5.5%	0.2%	13.7%	1.2%	2.6%	3.3%	5.2%	10.7%	גניבת חפצים אישיים או ציוד*^!
-1.5%	-1.3%	-1.5%	7.7%	23.3%	-1.3%	-0.6%	-1.2%	2.9%	21.0%	נזקקות של חברות אלימות בבית הספר*^
-8.2%	-8.6%	-4.9%	0.8%	55.7%	-3.4%	-4.8%	3.0%	1.4%	79.5%	מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות
0.4%	-0.2%	0.8%	-2.3%	20.9%	0.5%	0.6%	-2.7%	-0.7%	12.8%	לעג, העלבה, או השפלה מהמורים*^!
0.2%	1.1%	7.0%	1.6%	4.9%	0.0%	-0.8%	2.4%	0.4%	3.0%	אלימות פיזית מכוונת מצד המורים*^!
תחום: משמעת והתנהגות										
1.3%	-1.1%	3.5%	-4.2%	31.6%	3.8%	-0.8%	11.5%	-1.0%	42.0%	התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
-0.3%	-1.6%	0.3%	-1.6%	65.8%	-1.1%	-1.3%	7.7%	-1.9%	79.8%	כללי התנהגות בבית הספר
7.7%	1.8%	16.8%	3.4%	48.3%	5.3%	4.8%	6.5%	0.4%	32.3%	דווח על שני איחורים או יותר בחודש האחרון*^
-3.1%	0.6%	-6.6%	3.2%	62.8%	1.5%	2.6%	-12.7%	5.0%	52.7%	דווח על שני ימי היעדרות או יותר בחודש האחרון*^
תחום: הסביבה הפיזית										
-1.9%	-5.3%	-0.7%	-5.2%	43.8%	-1.0%	-1.0%	7.9%	-0.2%	57.4%	הסביבה הפיזית של בית הספר
תחום: היבטים רגשיים ומוטיבציוניים										
-2.0%	-0.9%	0.2%	-1.0%	76.0%	-0.7%	-1.8%	4.4%	-1.8%	86.5%	תפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולתם
-2.0%	-3.6%	0.8%	-4.3%	90.6%	-3.1%	-3.9%	0.0%	-3.4%	92.7%	תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים
1.1%	-4.6%	13.3%	3.7%	56.4%	-2.3%	-7.1%	16.7%	3.3%	69.4%	מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים
2.3%	-0.4%	4.4%	4.7%	20.6%	1.9%	-2.0%	6.6%	5.7%	22.5%	מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים^
1.2%	-0.2%	4.5%	2.2%	3.4%	1.2%	-0.5%	1.8%	1.8%	2.7%	היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים!^
תחום: קבלת משב מהמורים										
-0.1%	-3.5%	10.0%	3.3%	50.0%	0.1%	-2.0%	13.1%	2.3%	71.2%	קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים
תחום: תקשוב בלמידה										
-2.1%	1.0%	2.3%	0.9%	29.8%	-4.8%	-1.4%	-4.6%	3.1%	48.7%	שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב
-1.6%	-0.7%	-9.0%	-1.5%	34.1%	-3.0%	1.2%	-9.7%	0.7%	43.4%	שימוש באינטרנט לצורכי למידה
תחום: מעורבות חברתית										
-0.2%	-3.3%	4.4%	-7.8%	47.0%	-1.2%	0.8%	11.7%	-4.3%	65.8%	מעורבות חברתית של התלמידים
תחום: למידה מעבר לשעות הלימודים בביה"ס										
-3.9%	-4.5%	5.5%	2.7%	48.7%	0.4%	-2.6%	4.2%	2.2%	70.5%	הקפדה על בדיקת שיעורי בית על ידי המורים
3.1%	-0.1%	-1.4%	-1.2%	19.2%	3.1%	0.4%	-1.2%	2.4%	14.4%	היקף שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב!^

מקרא: * - ממד חד היגדי; ^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה; ! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

1.1 פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים משכבת כיתה ה'-ו' לבין תלמידים ילידי ישראל, על פי קבוצות ארץ המוצא

בתת-פרק זה מוצגים הפערים המשמעותיים בתפיסות התלמידים בשכבת כיתה ה'-ו' בין כל אחת מקבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל.

בתרשים 1 מוצגים הפערים בתפיסות התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. המדדים ממוינים על פי התחומים שנבחנו בסקר, כך שתפיסות או עמדות חיוביות יותר בקרב התלמידים העולים מכיתה ה' לעומת מקביליהם ילידי ישראל מציינות על ידי עמודות הפונות ימינה, ואם הפער בין העמדות הוא משמעותי, צבע העמודה הוא ירוק. באופן דומה, תפיסות או עמדות שליליות יותר בקרב התלמידים העולים מכיתה ה' לעומת מקביליהם ילידי ישראל מציינות על ידי עמודות הפונות שמאלה, ובמקרה של פער משמעותי בין העמדות צבע העמודה הוא אדום. עמודה הפונות ימינה וצבועה ירוק, תציין, לפיכך, פער חיובי משמעותי במדד שהיא מתארת, ואילו עמודה אדומה הפונה שמאלה תציין פער שלילי משמעותי במדד שהיא מתארת בהשוואה לקבוצת הביקורת, תלמידים ילידי ישראל.

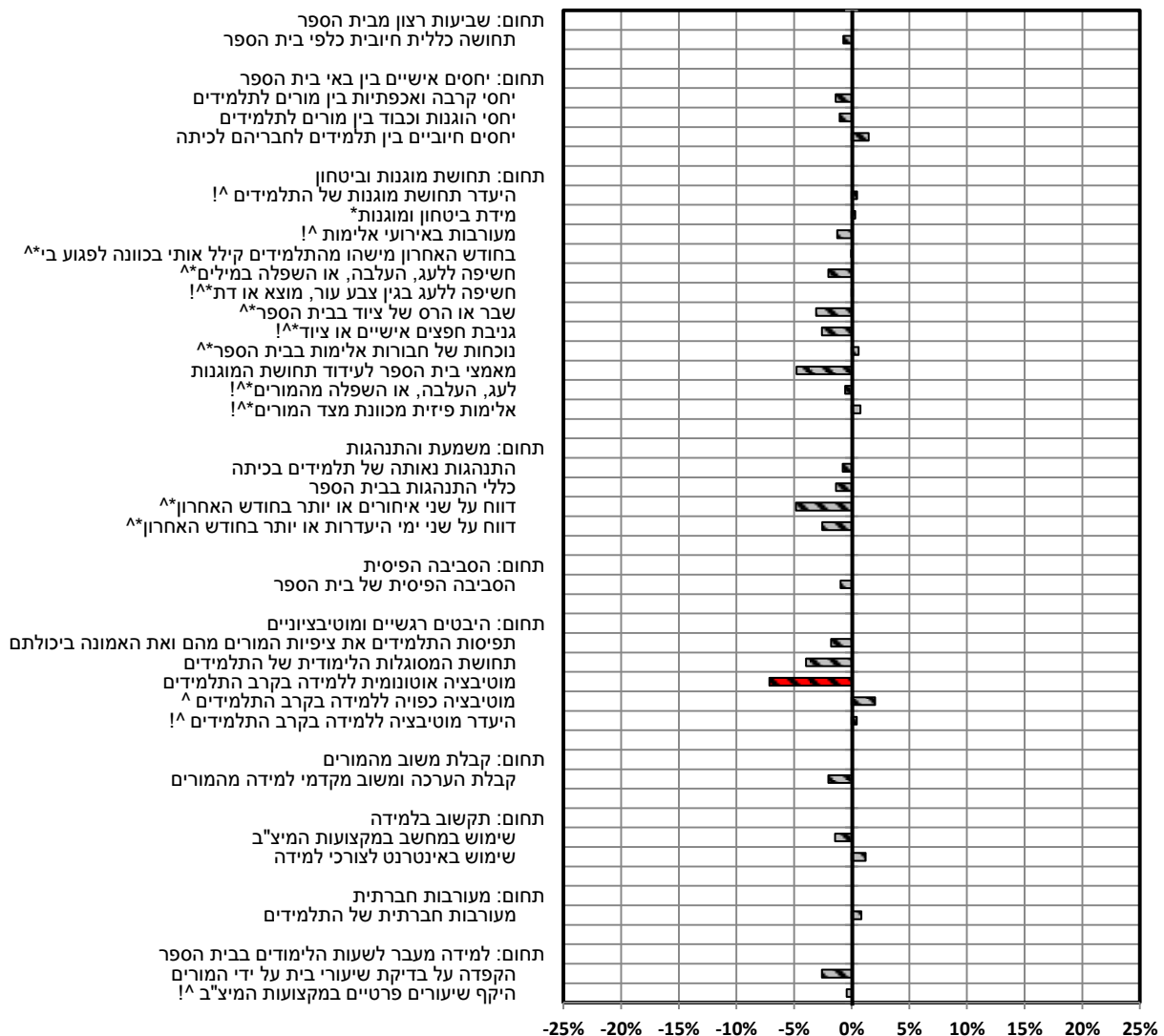
בנספח 2 מוצגים אותם הנתונים, אלא שהמדדים ממוינים על פי גודל הפערים, מן המדדים שלגביהם התפיסות בקרב התלמידים העולים שליליות יותר ביחס לילידי ישראל ועד אלו שלגביהם התפיסות חיוביות יותר.

תלמידים עולים מצפון אמריקה, שכבת כיתה ה'-ו'

בכלל המדדים לא נמצא פער משמעותי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב התלמידים העולים מצפון אמריקה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט תפיסה שלילית יותר בתחום של היבטים רגשיים מוטיבציוניים, שהתבטאה ברמה נמוכה יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה (62% בקרב העולים מצפון אמריקה בהשוואה ל-69% בקרב ילידי ישראל).

תרשים 1א: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מצפון אמריקה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ה'-ו' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → ← שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי

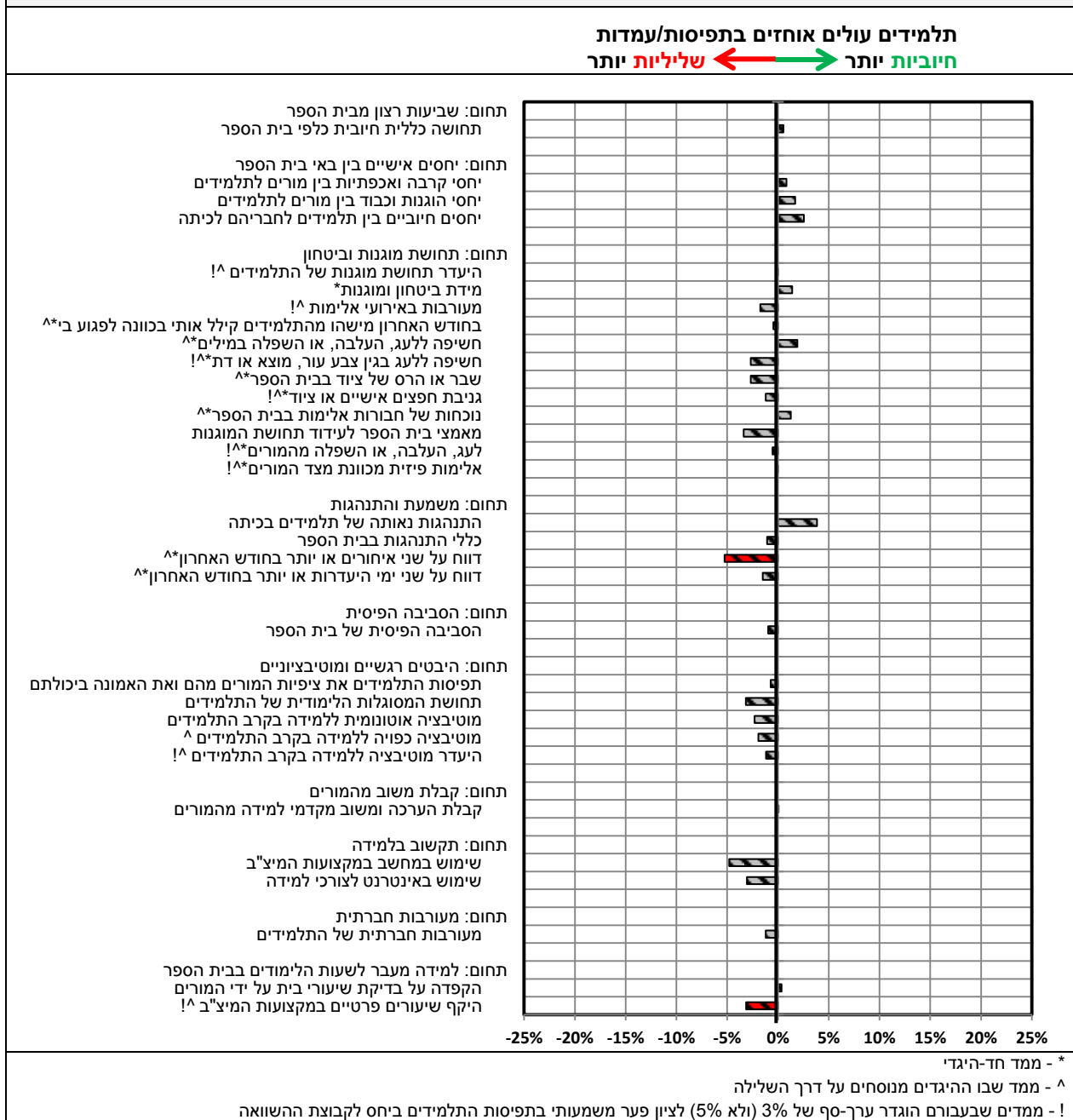
^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים עולים ממערב אירופה, שכבת כיתה ה'-ו'

גם בקרב התלמידים העולים ממערב אירופה לא נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, במרבית ההיגדים, למעט תפיסות שליליות יותר הן בתחום של משמעת והתנהגות, שהתבטאו הן בשיעור גבוה יותר של דיווח על שני איחורים או יותר (38% בקרב העולים ממערב אירופה בהשוואה ל-32% בקרב ילידי ישראל), והן בתחום של למידה מעבר לשעות הלימודים, דבר שהתבטא בשיעור דיווח גבוה יותר על שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב (17% בהשוואה ל-14%, בהתאמה).

תרשים 1: פערים בין תפיסות תלמידים עולים ממערב אירופה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ה'-ו' (לפי תחום)

תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר, שכבת כיתה ה'ו'

נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות בקרב עולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל עבור רבע מן המדדים (8), אשר מרביתם (7) נוגעים לאקלים הבית ספרי ומיעוטם (1) נוגעים לסביבה הפדגוגית בבית הספר. כל הפערים המשמעותיים מייצגים תפיסות שליליות יותר בקרב העולים, בהשוואה לתפיסות מקבילות בקרב תלמידים ילידי הארץ.

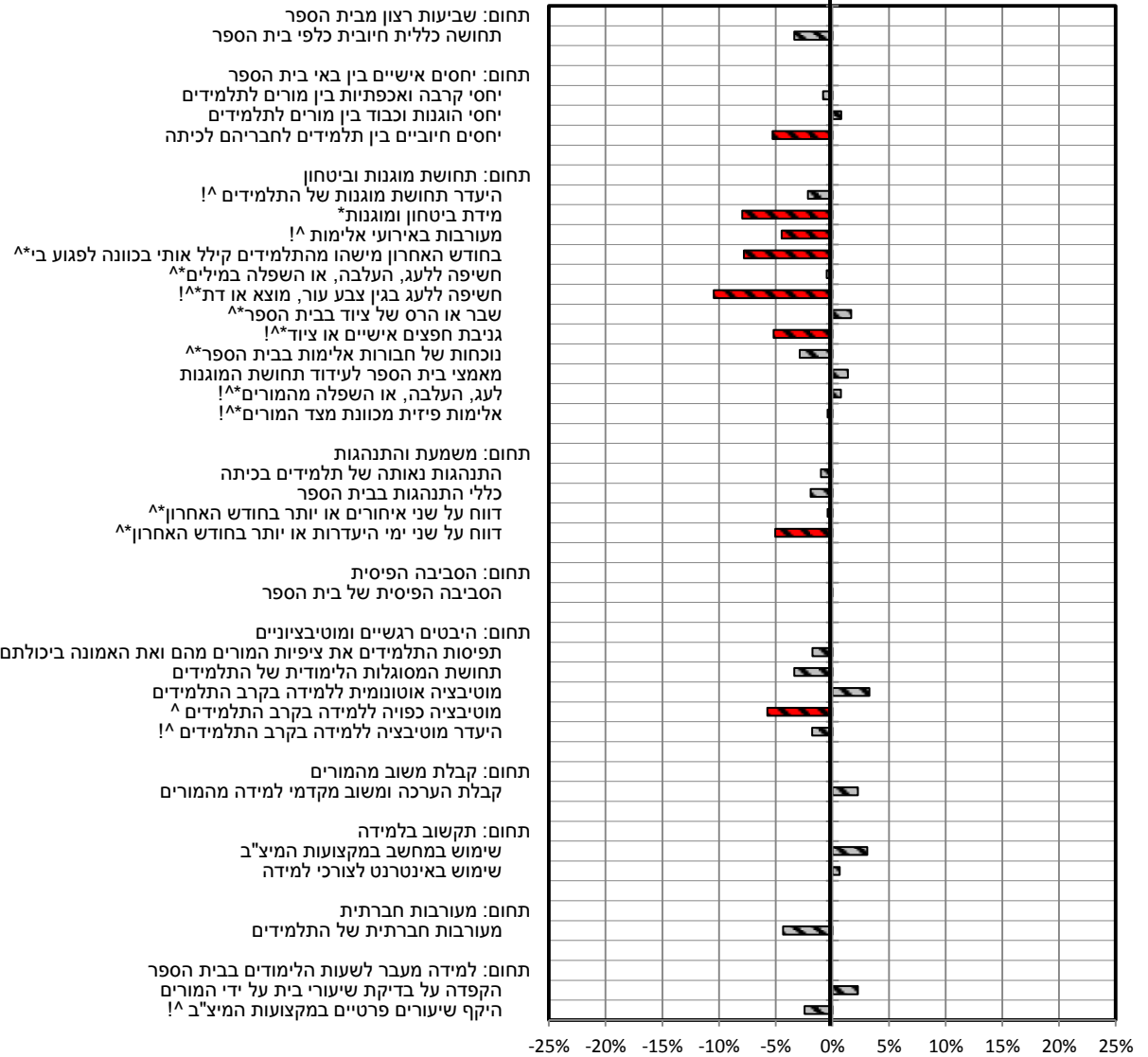
העולים מברית המועצות לשעבר מציגים תפיסה שלילית יותר בכל הנוגע ליחסים האישיים בין באי בית הספר, אשר התבטאה בשיעור דיווח מופחת על יחסים חיוביים עם החברים לכיתה (66% בקרב העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה ל-71% בקרב ילידי הארץ).

מרבית ההבדלים משקפים תפיסה שלילית יותר בתחום של תחושת מוגנות וביטחון, שהתבטאה מחד גיסא במידה מופחתת של ביטחון ומוגנות בבית הספר (74% בהשוואה ל-82%, בהתאמה), ומאידך גיסא בשיעור דיווח גבוה יותר על מעורבות באירועי אלימות (16% בהשוואה ל-11%, בהתאמה) וכן בחשיפה רבה יותר לקללות (38% בהשוואה ל-30% בהתאמה), ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (22% בהשוואה ל-11%, בהתאמה), ולגניבת ציוד (16% בהשוואה ל-11%, בהתאמה).

בנוסף עולה מן ההשוואה עמדה שלילית יותר הן בתחום של משמעת והתנהגות, שהתבטאה בשיעור דיווח גבוה יותר על היעדרויות (58% בהשוואה ל-53%, בהתאמה), והן בתחום של היבטים רגשיים מוטיבציוניים, שהתבטאה ברמה גבוהה יותר של מוטיבציה כפויה ללמידה (28% בהשוואה ל-22%, בהתאמה).

תרשים 1: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מבר"מ לשעבר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ה'ו' (לפי תחום)

תלמידים עולים אחוזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → **שליליות יותר**

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים עולים מאתיופיה, שכבת כיתה ה'ו'

נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות בקרב עולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל עבור כמחצית מן המדדים (17), בפיזור כמעט שווה בין מדדי אקלים (57%, 12 מתוך 21 מדדי אקלים) ומדדי סביבה פדגוגית (45%, 5 מתוך 11 מדדי הסביבה הפדגוגית). להבדיל מקבוצות העולים מארצות המוצא האחרות, הרי שהפערים המשמעותיים במרבית המדדים (12 לעומת 5) משקפים תפיסות חיוביות יותר בקרב העולים מאתיופיה בהשוואה לילידי ישראל, עם נטייה לתפיסות חיוביות יותר במדדי האקלים (43%, 9 מתוך 21) ומעט פחות במדדי הסביבה הפדגוגית (27%, 3 מתוך 11). עם זאת, עבור כמחצית ממדדים אלו (8) נמצא כי הפער בין מידת ההסכמה בקרב התלמידים העולים מאתיופיה בהשוואה לילידי הארץ עמד על שיעור של כ-10% או יותר (ואף עד 23%, וזאת לעומת מדד יחיד בכל שלוש קבוצות העולים האחרות גם יחד המצביע על פער כזה בהשוואה לילידי הארץ).

התלמידים העולים מאתיופיה, בהשוואה לילידי ישראל, בעלי תפיסה חיובית יותר בכל הנוגע ליחסים האישיים בין באי בית הספר, דבר שהתבטא בשיעורים גבוהים יותר של תלמידים שדיווחו הן על יחסי קרבה ואכפתיות בין המורים לתלמידים (72% בהשוואה ל-65%, בהתאמה) והן על יחסים חיוביים עם החברים לכיתה (76% בהשוואה ל-71%, בהתאמה). כמו כן, הם מציגים תפיסה חיובית יותר ביחס לסביבה הפיזית של בית הספר (65% בהשוואה ל-57%, בהתאמה), ביחס לקבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מן המורים (84% בהשוואה ל-71%, בהתאמה), וגם ביחס למעורבות חברתית (78% בהשוואה ל-66%, בהתאמה).

בתחום המשמעת וההתנהגות, התלמידים העולים מאתיופיה מציגים לרוב תפיסה חיובית יותר, דבר שהתבטא בשיעור דיווח גבוה יותר על התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה (54% בהשוואה ל-42%, בהתאמה) ועל הבנה של כללי ההתנהגות בבית הספר ושמירה עליהם (88% בהשוואה ל-80%, בהתאמה), לצד שיעור נמוך יותר של היעדרויות (40% בהשוואה ל-53%, בהתאמה). עם זאת, התלמידים עולי אתיופיה מציגים שיעור גבוה יותר של איחורים (39% בהשוואה ל-32% בהתאמה).

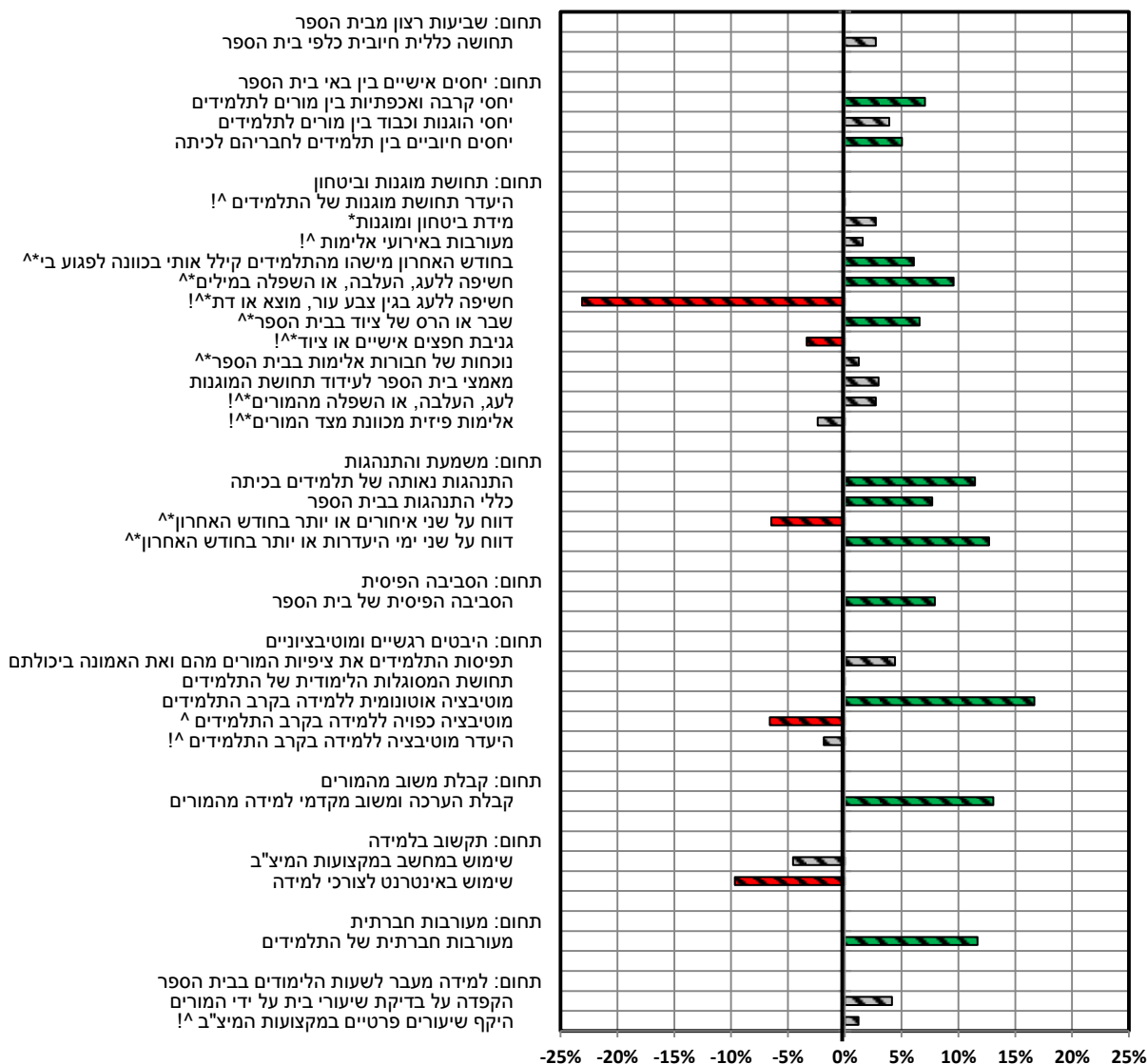
לרוב, התלמידים העולים מאתיופיה הם בעלי תפיסה חיובית יותר לגבי תחושת המוגנות והביטחון בבית הספר, דבר שהתבטא ברמה נמוכה יותר של חשיפה לאלימות מילולית שביטויה קללות (24% בהשוואה ל-30%, בהתאמה), ללעג או העלבה במילים (19% בהשוואה ל-29%, בהתאמה). כמו כן התגלו בקרב תלמידים אלו תפיסות חיוביות יותר גם ביחס לאלימות פיזית שביטויה שיעור דיווח מופחתים על שבר או הרס ציוד (21% בהשוואה ל-27%, בהתאמה). עם זאת, דיווחו התלמידים העולים על חשיפה גבוהה יותר לגניבה של חפצים אישיים או של ציוד (14% בהשוואה ל-11%, בהתאמה), ובעיקר על חשיפה גבוהה משמעותית ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (פי 3 בהשוואה לילידי ישראל, 34% בהשוואה ל-11%, בהתאמה). במדד זה נמצא הפער הגדול ביותר בין תפיסות העולים לילידי ישראל בשכבת כיתות ה'ו', ובמקרה זה ערכיו מייצגים הרעה או תפיסה שלילית יותר בקרב העולים.

בתחום של היבטים רגשיים מוטיבציוניים, שיעורי הדיווח של התלמידים העולים מאתיופיה על מוטיבציה אוטונומית ללמידה היו גבוהים במידה ניכרת (86% בהשוואה ל-69%, בהתאמה), וזאת לצד שיעור דיווח גבוה יותר על מוטיבציה כפויה ללמידה (29% בהשוואה ל-22%, בהתאמה).

העולים מאתיופיה מציגים תפיסה שלילית יותר בתחום של שימוש בתקשוב לצורכי למידה, דבר שהתבטא בשיעור דיווח מופחת על שימוש באינטרנט לצורכי למידה (34% בהשוואה ל-43% בהתאמה). ייתכן שהדבר נובע מזמינות נמוכה יותר לאמצעי תקשוב ולגישה לאינטרנט בבתי התלמידים העולים מאתיופיה, שהם לרוב מרקע חברתי-כלכלי נמוך עד בינוני.

תרשים 1ד: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ה'ו' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → **שליליות יותר** ←

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

לסיכום, במבט-על על שכבת כיתה ה'ו', כפי שניתן ללמוד מטבלה 1 ומתרשים 1, כמעט אין פערים משמעותיים בתפיסות התלמידים העולים מצפון אמריקה ומערב אירופה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. בהנחה שתפיסות האקלים הן חלק מתהליכי ההשתלבות והקליטה בחברה הישראלית, נראה כי שתי קבוצות עולים אלו התאקלמו היטב במערכת החינוך היסודית. לעומת זאת, נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לילידי ישראל שהתבטאו ברבע (8) מן המדדים, כולם מבטאים תפיסה שלילית יותר בקרב העולים. בהתאם לכך התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר אוחזים בתפיסה שלילית יותר לגבי מגוון היבטי אקלים וסביבה פדגוגית, יחסים אישיים בין באי בית הספר, משמעת והתנהגות, היבטים רגשיים ומוטיבציוניים בלמידה, ובעיקר הם מרגישים פחות מוגנים ובטוחים. בקרב התלמידים העולים מאתיופיה נמצאו פערים משמעותיים אף יותר עבור כמחצית מן המדדים (17), אך חלק ניכר מן הפערים מייצגים עמדות חיוביות יותר בהשוואה לילידי ישראל.

כך, התלמידים העולים מאתיופיה מציגים תפיסות חיוביות יותר בנוגע ליחסים אישיים בין באי בית הספר, למעורבות חברתית, לקבלת משוב מן המורים, לסביבה הפיזית, ובמידה רבה גם בנוגע לתחומי המשמעת וההתנהגות, להיבטים מסוימים בתחושת המוגנות והביטחון ולהיבטים רגשיים ומוטיבציוניים. עם זאת, הם אוחזים תפיסות שליליות יותר בתחום התקשוב בלמידה, כמו גם במדדי המוטיבציה הכפויה והאיחורים ובהיבטים מסוימים של תחושת המוגנות והביטחון. בהשוואה לקבוצות העולים האחרות, בקרב העולים מאתיופיה הפערים בעמדות לעומת ילידי ישראל בולטים במיוחד, שכן שיעורם ניכר ובתחומים רבים מגיע לכדי 10% פער ואף למעלה מכך. ממצאים אלו מעידים על הבדלים וקטוב ניכרים בתפיסות העולים מאתיופיה בהשוואה לילידי ישראל, שכן הראשונים אוחזים בעמדות חיוביות הרבה יותר עבור הרבה מדדים מסוימים ובעמדות שליליות הרבה יותר עבור לא מעט מדדים אחרים. למעט התלמידים העולים מאתיופיה, הפערים בין עמדות התלמידים העולים משאר הקבוצות בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל מעידים על תפיסות שליליות יותר ברוב מדדי האקלים והסביבה הפדגוגית הבית ספרית. ייתכן שחלק מן ההבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב תלמידים עולים מאתיופיה לעומת אלו מברית המועצות לשעבר, בהשוואה לתלמידים ילידי הארץ, נובעים מהבדלים תרבותיים מוקדמים בין שתי קבוצות התלמידים העולים, ויש מקום להעמיק בבחינת ממצא זה.

בחינה של התחומים מגלה כי התחום היחיד שבו אין פערים משמעותיים בין אף אחת מקבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל בבתי ספר היסודיים (כיתות ה'-ו') הוא שביעות רצון כללית מבית הספר. התחום שבו בולט הפער בין התלמידים עולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל הוא תחושת מוגנות וביטחון, ובעיקר בנוגע ללעג בגין צבע עור, דת או מוצא, מדד שלגביו שיעורי הדיווח בקרב העולים מאתיופיה ואלו מברית המועצות לשעבר היו גבוהים פי 3 ופי 2, בהתאמה, בהשוואה למקביליהם ילידי ישראל. ממצא זה מייצג עמדה שלילית באופן ניכר, בקרב התלמידים העולים, וחשיפה מוגברת לאלימות מילולית על רקע גזעני או אתני. ממצא זה גם מעלה את הצורך לבחון דרכים להעצמת תחושת המוגנות והביטחון של התלמידים העולים ולפעול באופן ממוקד להפחתת האלימות הפיזית והמילולית ובעיקר להפחתת הלעג בגין צבע עור, מוצא או דת המכוונים כלפי עולים מאתיופיה וברית המועצות לשעבר.

1.2 פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים משכבת כיתה ז'-ט' לבין תלמידים ילידי ישראל, על פי קבוצות ארץ מוצא

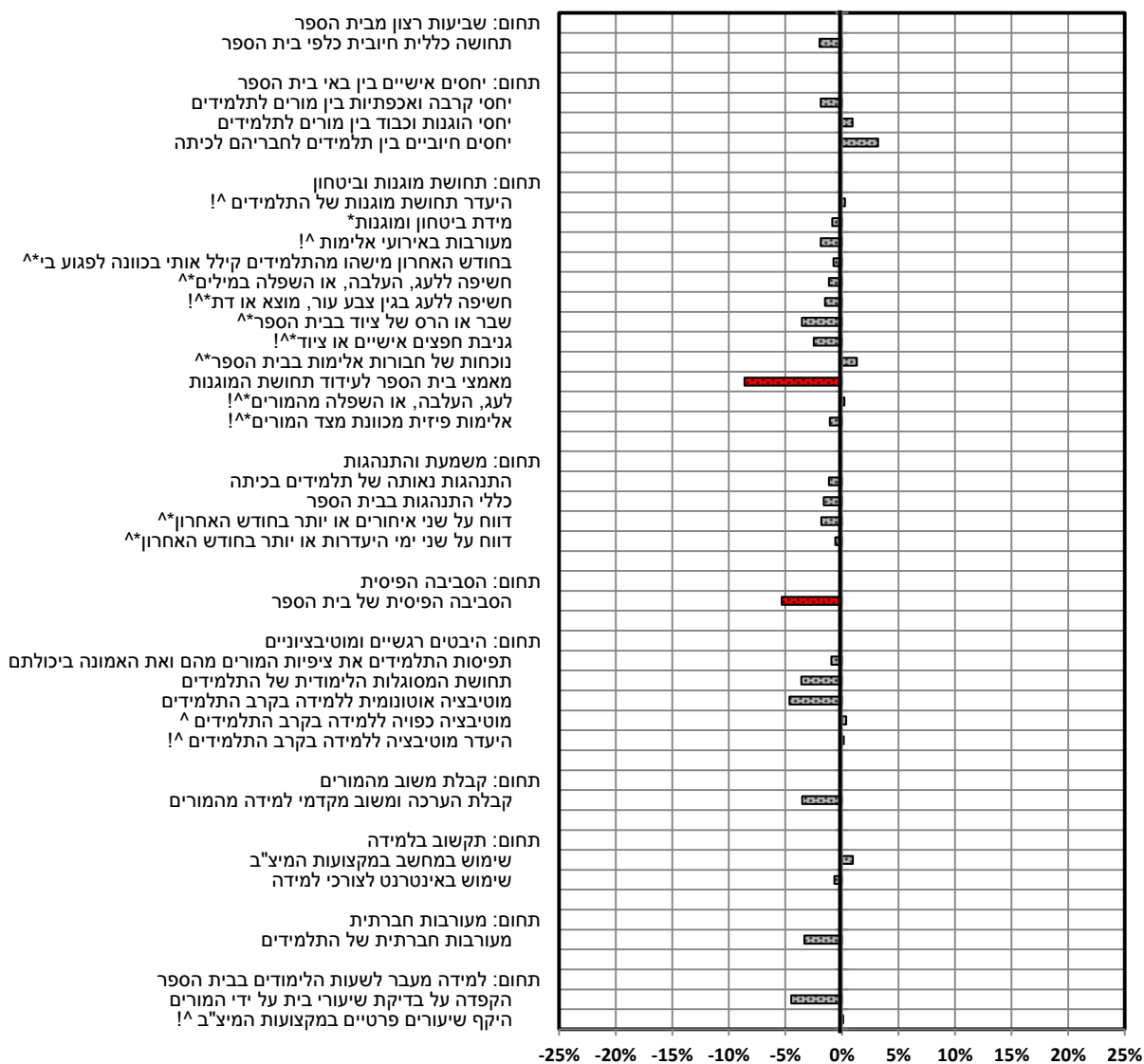
בתת-פרק זה מוצגים הפערים המשמעותיים בתפיסות התלמידים בשכבת כיתה ז'-ט' בין כל אחת מקבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. בתרשים 2 מוצגים הפערים בתפיסות התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. בדומה למתואר בתת-הפרק הקודם, בתרשים זה המדדים ממוינים על פי התחומים שנבחנו בסקר. בנספח 3, מוצגים אותם הנתונים, כאשר המדדים ממוינים על פי גודל הפערים, מן המדדים שבהם התפיסות בקרב העולים שליליות יותר ביחס לילידי ישראל ועד אלו שבהם התפיסות חיוביות יותר.

תלמידים עולים מצפון אמריקה, שכבת כיתה ז'-ט'

בדומה לשכבת כיתה ה'-ו', לא נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב התלמידים העולים מצפון אמריקה בכיתות ז'-ט' בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, בכלל המדדים, למעט תפיסות שליליות יותר הן בתחום של תחושת מוגנות וביטחון, כפי שהתבטא בשיעור דיווח מופחת על מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות (47% בקרב התלמידים העולים מצפון אמריקה בהשוואה ל-56% בקרב התלמידים ילידי ישראל), והן בתחום של סביבה הפיזית של בית הספר (38% בהשוואה ל-44%, בהתאמה). שני מדדים אלה נוגעים לאקלים הבית הספרי.

תרשים 2א: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מצפון אמריקה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ז'-ט' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → ← שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים עולים ממערב אירופה, שכבת כיתה ז'-ט'

להבדיל משכבת כיתה ה'-ו' בה תפיסות התלמידים העולים ממערב אירופה היו דומות לתפיסות תלמידים ילידי ישראל, הרי שבהשוואת תפיסות התלמידים בשכבת כיתה ז'-ט' נמצאו פערים משמעותיים במספר גדול יותר של מדדים (2 לעומת 5, בהתאמה), כולם משקפים עמדות שליליות יותר בקרב העולים ממערב אירופה. הפערים בתפיסות ניכרו בעיקר בתחום של תחושת מוגנות וביטחון, והתבטאו בשיעור דיווח נמוך יותר על מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות (47% בקרב התלמידים העולים ממערב אירופה בהשוואה ל-56% בקרב תלמידים ילידי ישראל), בשיעור דיווח גבוה יותר על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (17% לעומת 13%, בהתאמה) כמו גם על גניבת חפצים אישיים או ציוד (17% לעומת 14%, בהתאמה). גם בתחום של משמעת והתנהגות אוחזים התלמידים העולים בתפיסות שליליות יותר, דבר שהתבטא בשיעור דיווח גבוה יותר על שני איחורים או יותר (56% בהשוואה ל-48%, בהתאמה), וכך גם בתחום של למידה מעבר לשעות הלימודים, דבר שהתבטא בשיעור דיווח גבוה יותר על שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב (22% בהשוואה ל-19%, בהתאמה). ארבעת המדדים הראשונים נוגעים לאקלים הבית ספרי, ואילו הממד האחרון נוגע לסביבה הפדגוגית בבית הספר.

תרשים 2ב: פערים בין תפיסות תלמידים עולים ממערב אירופה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ז'-ט' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → **שליליות יותר** ←

תחום: שביעות רצון מבית הספר
 תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר

תחום: יחסים אישיים בין באי בית הספר
 יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
 יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים
 יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה

תחום: תחושת מוגנות וביטחון
 היעדר תחושת מוגנות של התלמידים!^א
 מידת ביטחון ומוגנות*
 מעורבות באירועי אלימות!^א
 בחודש האחרון מישו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע בי!^א
 חשיפה ללעג, העלבה, או השפלה במילים!^א
 חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת!^א
 שבר או הרס של ציוד בבית הספר!^א
 גניבת חפצים אישיים או ציוד!^א
 נוכחות של חבורות אלימות בבית הספר!^א
 מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות
 לעג, העלבה, או השפלה מהמורים!^א
 אלימות פיזית מכוונת מצד המורים!^א

תחום: משמעת והתנהגות
 התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
 כללי התנהגות בבית הספר
 דיווח על שני איחורים או יותר בחודש האחרון!^א
 דיווח על שני ימי היעדרות או יותר בחודש האחרון!^א

תחום: הסביבה הפיסית
 הסביבה הפיסית של בית הספר

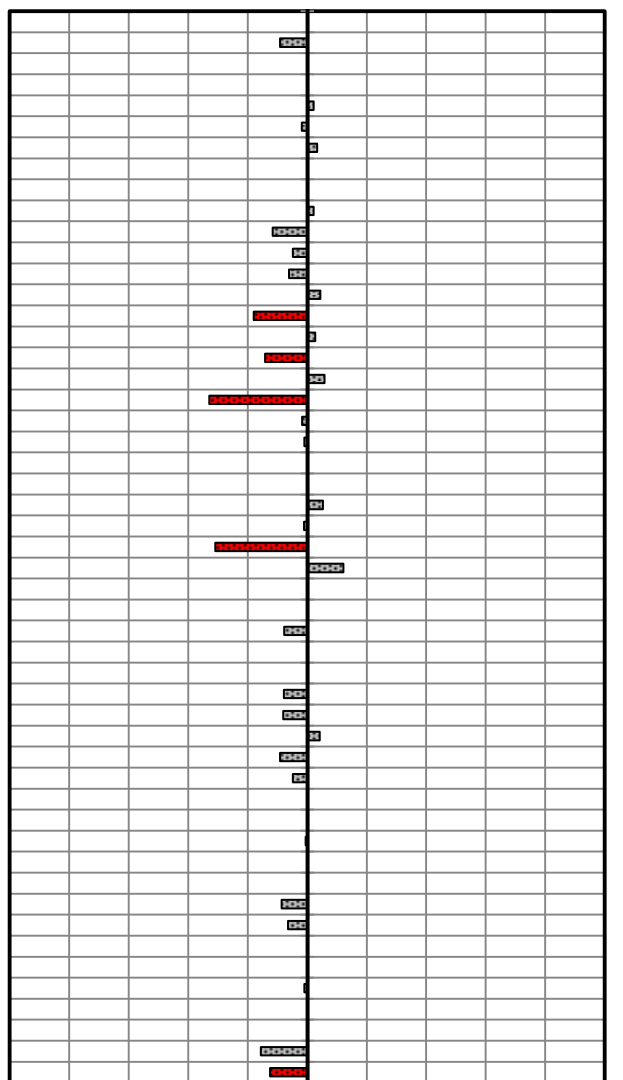
תחום: היבטים רגשיים ומוטיבציוניים
 תפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולתם
 תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים
 מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים
 מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים!^א
 היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים!^א

תחום: קבלת משוב מהמורים
 קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים

תחום: תקשוב בלמידה
 שימוש במחשב במקצועות המי"צ"ב
 שימוש באינטרנט לצורכי למידה

תחום: מעורבות חברתית
 מעורבות חברתית של התלמידים

תחום: למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר
 הקפדה על בדיקת שיעורי בית על ידי המורים
 היקף שיעורים פרטיים במקצועות המי"צ"ב!^א

-25% -20% -15% -10% -5% 0% 5% 10% 15% 20% 25%

* - ממד חד-היגדי

^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

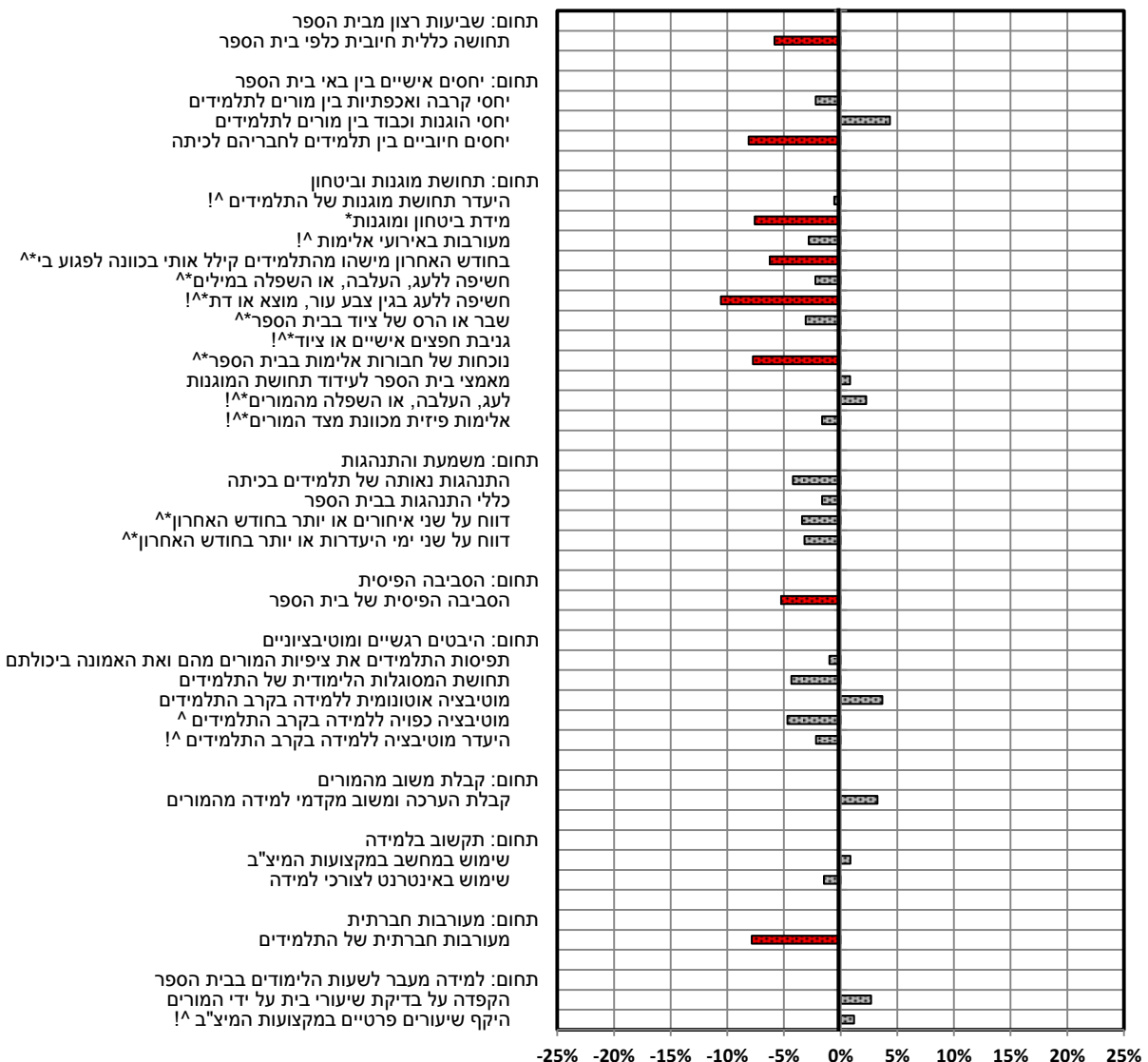
תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר, שכבת כיתה ז'-ט'

בשכבת כיתה ז'-ט' נצפו ב-8 מדדים פערים משמעותיים בין עמדות התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לעמדות התלמידים ילידי ישראל, וכולם משקפים תפיסות שליליות יותר של התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר, בעיקר בתחום האקלים הבית ספרי (7 מדדים). התלמידים העולים דיווחו על תפיסה שלילית יותר בתחום שביעות הרצון הכללית מבית הספר (64% בקרב התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה ל-70% בקרב התלמידים ילידי ישראל). כמו כן, תפיסתם שלילית יותר בכל הנוגע ליחסים האישיים בין באי בית הספר, דבר שהתבטא בדיווח מופחת ביחס ליחסים חיוביים עם החברים לכיתה (55% בהשוואה ל-63%, בהתאמה), ובעמדה שלילית יותר בהיבטים רבים בתחום של תחושת המוגנות והביטחון, שהתבטאה בשיעור דיווח נמוך יותר על

תחושת ביטחון ומוגנות בבית הספר (68% בהשוואה ל-76%, בהתאמה) לצד שיעור דיווח גבוה יותר על חשיפה לקללות (32% בהשוואה ל-26%, בהתאמה), לעג בגין צבע עור, מוצא או דת (23% בהשוואה ל-13%, בהתאמה) ואף חשיפה לחבורות אלימות (31% בהשוואה ל-23%, בהתאמה). עוד נמצאו עמדות שליליות יותר הן ביחס לתפיסת הסביבה הפיזית של בית הספר (39% בהשוואה ל-44%, בהתאמה) והן ביחס למעורבות החברתית (39% בהשוואה ל-47%, בהתאמה).

תרשים ג2: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מברה"מ לשעבר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ז'-ט' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות חיוביות יותר **שליליות יותר**

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים עולים מאתיופיה, שכבת כיתה ז'-ט'

בדומה לממצאים בשכבת כיתה ה'-ו', גם בשכבת כיתה ז'-ט' נצפו פערים משמעותיים רבים בתפיסות התלמידים העולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. נמצאו פערים ב-14 מדדים בסך הכול, בפיזור כמעט זהה בין מדדי אקלים (43%, 9 מתוך 21 מדדי אקלים) ומדדי סביבה פדגוגית (45%, 5 מתוך 11 מדדי סביבה פדגוגית). כמחצית מן המדדים שבהם נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות תלמידים (8 מתוך 14) משקפים עמדות שליליות יותר בקרב התלמידים העולים ביחס לאקלים ולסביבה הפדגוגית בבית הספר. עם זאת, במרבית ממדדי האקלים שבהם נמצאו פערים משמעותיים בין התלמידים העולים מאתיופיה בשכבת כיתה ז'-ט' בהשוואה למקביליהם ילידי ישראל, הרי שהללו משקפים עמדות שליליות יותר בקרב העולים (6 מתוך 9 מדדים), וזאת לעומת מדדי הסביבה הפדגוגית שבמרביתם הפער מייצג עמדות חיוביות יותר בקרב העולים (3 מתוך 5 מדדים).

התלמידים העולים אוחזים בתפיסות שליליות יותר הן בתחום שביעות הרצון הכללית מבית הספר (58% בקרב התלמידים העולים מאתיופיה בהשוואה ל-70% בקרב התלמידים ילידי ישראל), והן בתחום של תקשוב בלמידה, שהתבטא בשיעור דיווח מופחת על שימוש באינטרנט לצורכי למידה (25% בהשוואה ל-34% בהתאמה).

בתחום של תחושת המוגנות והביטחון, התלמידים העולים אוחזים בתפיסות שליליות שהתבטאו בשיעור נמוך יותר של דיווח על ביטחון ומוגנות בבית הספר (68% בהשוואה ל-76%, בהתאמה) ובשיעור דיווח גבוה יותר על גניבת ציוד (19% בהשוואה ל-14%, בהתאמה), על אלימות פיזית מכוונת מצד המורים (12% בהשוואה ל-5%, בהתאמה), נתון מפתיע וחריג בשיעורו הגבוה, לאור ייחוס האלימות למורים, ועל אחת כמה וכמה אלימות פיזית, ובעיקר בשיעור דיווח גבוה משמעותית על ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (31% בהשוואה ל-13%, בהתאמה). הם גם דיווחו בשיעור נמוך יותר על מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות (50.8% בהשוואה ל-55.7%, בהתאמה), כאשר הפער נושק לערך הסף (4.9%). לצד אלו, התלמידים העולים מחזיקים גם בעמדות חיוביות, כפי שהתבטא בשיעור נמוך יותר של דיווח על חשיפה הן ללעג או השפלה במילים (22% בהשוואה ל-28%, בהתאמה) והן לשבר או הרס ציוד (36% בהשוואה ל-45%, בהתאמה).

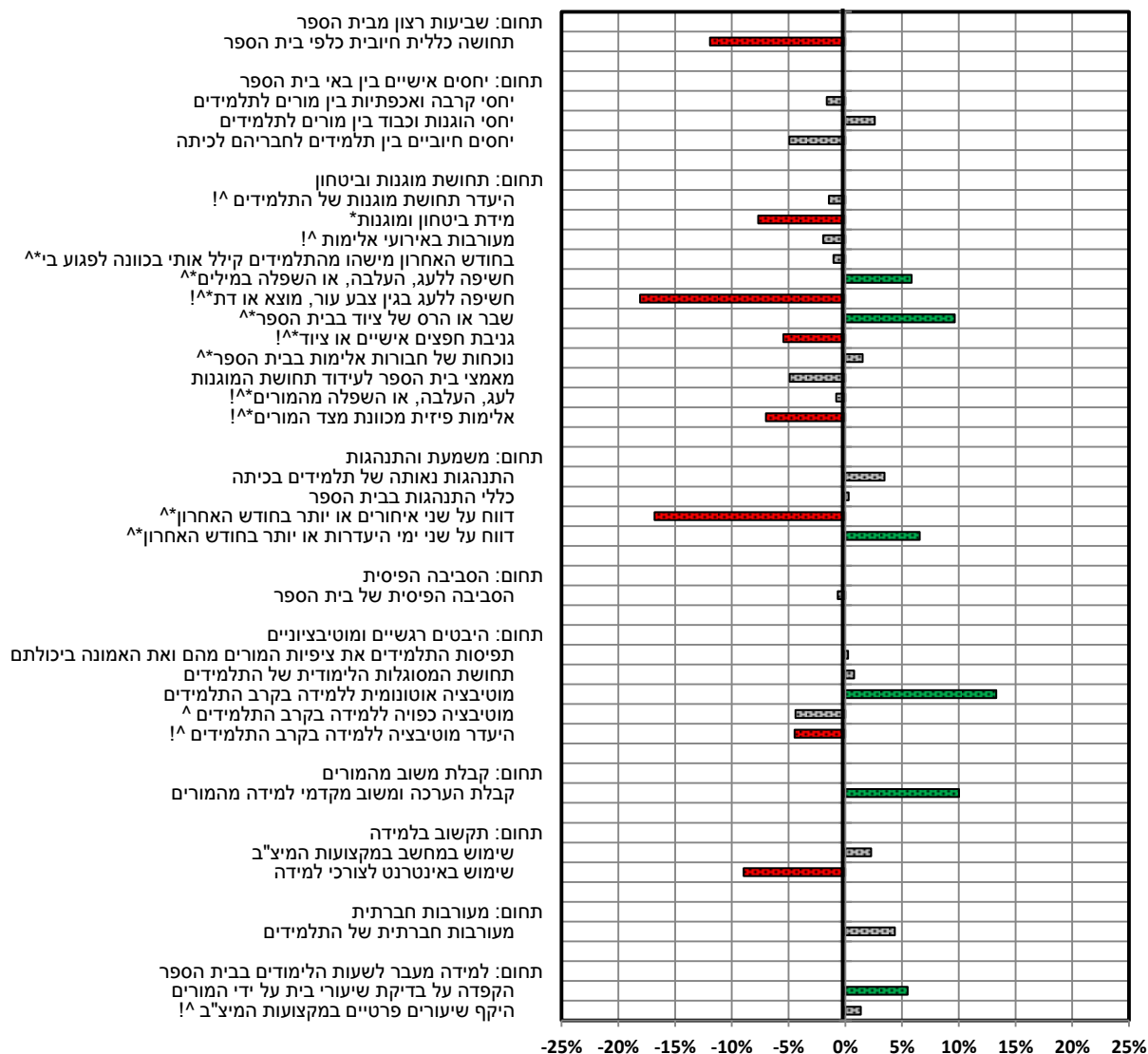
בתחום של משמעת והתנהגות, שיעורי הדיווח בקרב התלמידים העולים על איחורים היו גבוהים יותר (65% בהשוואה ל-48%, בהתאמה), בעוד שיעורי הדיווח על היעדרויות היו נמוכים יותר (56% בהשוואה ל-63%, בהתאמה).

בתחום של היבטים רגשיים מוטיבציוניים, התלמידים העולים מאתיופיה מתאפיינים ברמה גבוהה יותר הן של מוטיבציה אוטונומית ללמידה (70% בהשוואה ל-56%, בהתאמה), והן של היעדר מוטיבציה ללמידה (8% בהשוואה ל-3%, בהתאמה). הפער במדד ראשון המייצג תפיסה חיובית ואילו הפער במדד השני מייצג תפיסה שלילית, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל.

כמו כן, התלמידים העולים מאתיופיה מציגים תפיסה חיובית יותר הן ביחס לקבלת פידבק ומשוב (60% בהשוואה ל-50%, בהתאמה), והן בתחום של למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר, דבר שהתבטא בשיעור דיווח גבוה יותר ביחס להקפדת המורים על בדיקת שיעורי הבית (54% בהשוואה ל-49%, בהתאמה).

תרשים 2ד: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ז'-ט' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → ← שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

לסיכום, במבט-על על שכבת כיתה ז'-ט', כפי שניתן ללמוד מטבלה 1 ומתרשים 2, בכל התחומים שנבחנו בסקר האקלים והסביבה הפדגוגית נמצאו הבדלים לפחות עבור מדד אחד לפחות באחת מקבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. כמעט אין פערים משמעותיים בתפיסות התלמידים העולים מצפון אמריקה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כפי שגם נמצא בקרב תלמידי שכבת כיתה ה'-ו', והדבר מהווה עדות נוספת להתאקלמותם במערכת החינוך. לעומת זאת, נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות התלמידים העולים ממערב אירופה ובעיקר בקרב התלמידים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לילידי ישראל (ב-5 ו-8 מדדים, בהתאמה, לפחות 80% מהם מדדי אקלים בית ספרי), כולם מבטאים תפיסה שלילית יותר בקרב העולים.

בקרב התלמידים העולים מאתיופיה נמצאו פערים משמעותיים אף יותר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, הן ביחס לכמות המדדים שבהם נמצא פער משמעותי (14) והן ביחס לגודלם של הפערים אלו. בדומה למה

שנמצא בשכבת כיתה ה'-ו', עבור כמחצית (8) מן המדדים שבהם נמצא פער משמעותי, הרי שהפער ייצג עמדות שליליות יותר בהשוואה לילידי ישראל, ואילו במחצית השנייה של המדדים (6) הפער מייצג עמדות חיוביות יותר בהשוואה לילידי ישראל. הדבר מהווה עדות לשימור הקיטוב והפער בתפיסות התלמידים העולים מאתיופיה, כפי שנמצא בקרב תלמידים בשכבת כיתה ה'-ו'. עם זאת, בחינת דגמי הפערים בקרב העולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, בין השכבה היסודית לזו העל-יסודית, מגלה כי בשכבת ז'-ט' הפערים נוטים יותר לכיוון התפיסות השליליות דווקא, בעיקר בתחומים של תחושת המוגנות והביטחון, המשמעת וההתנהגות, היחסים האישיים בין באי בית הספר, המעורבות החברתית, הסביבה הפיזית של בית הספר ואף שביעות הרצון מבין הספר.

באופן כללי, התחום שבו נמצאו הפערים הרבים ביותר בין קבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל הוא תחום תחושת המוגנות והביטחון. בעוד בקרב התלמידים העולים מאתיופיה ואלו מברית המועצות לשעבר נמצאו שיעורים גבוהים משמעותית של דיווח על חשיפה ללעג בגין צבע, מוצא או דת בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל (18% יותר בקרב העולים מאתיופיה, 11% יותר בקרב העולים מברית המועצות לשעבר), הרי שהתלמידים העולים מצפון אמריקה ואלו העולים ממערב אירופה אוחזים בתפיסה שלילית דווקא עבור מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות (כ-8.5% פחות בממוצע בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל). עוד נמצאו פערים משמעותיים בהשוואה בין מידת שביעות הרצון של התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר וגם של אלו מאתיופיה ובין מידת שביעות רצונם של התלמידים ילידי ישראל – פערים (של 6%-12%, בהתאמה) המעידים על כך שהתלמידים העולים פחות שבעי רצון מבית הספר בהשוואה למקביליהם ילידי ישראל.

באופן כללי, הפערים בין עמדות התלמידים העולים מכל קבוצות ארצות המוצא בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל מעידים בעיקר על תפיסות שליליות יותר של הראשונים בחלק ממדדי האקלים והסביבה הפדגוגית הבית ספרית. הדבר מעלה את הצורך לעמוד על מקור הפערים ולבחון דרכי פעולה לצמצומם, בייחוד בתחומים של תחושת מוגנות וביטחון וכן לגבי שביעות הרצון מבית הספר. גם בקרב תלמידי שכבת כיתה ז'-ט' ייתכן שחלק מן ההבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב תלמידים עולים מקבוצות המחקר שנבדקו (אתיופיה, ברית המועצות לשעבר, צפון אמריקה ומערב אירופה) בהשוואה לתלמידים ילידי הארץ, נובעים מהבדלים תרבותיים מוקדמים, משיוך לרקע חברתי-כלכלי מסוים, או מהשפעות הסביבה הנגזרות משיוך למגזר פיקוח בית ספרי (ממלכתי או ממלכתי-דתי).

1.3 שינויים בפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים לבין תלמידים ילידי ישראל, על פי שכבת כיתה (שוני בין-גילי)

עסקנו עד כה בבחינת הפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב התלמידים העולים בהשוואה לתפיסות אלו בקרב תלמידים ילידי ישראל. לצורך כך נבחנו בנפרד הפערים בין קבוצות המחקר לקבוצות ההשוואה בקרב תלמידי היסודי (שכבת כיתה ה'-ו') ותלמידי החטיבה (שכבת כיתה ז'-ט'). תת-הפרק הנוכחי מתמקד בהבדלי התפיסה בין שכבות הכיתה השונות (שוני בין-גילי) ובשינויים שחלו בהן בתוך כל אחת מקבוצות העולים, בהשוואה לשינויים המקבילים שחלו בין שכבות הכיתה בקבוצת התלמידים ילידי ישראל.

אחד הממצאים הבולטים והעקביים בדוח האקלים הארצי הינו שתלמידי שכבת כיתה ז'-ט' מציגים תפיסות אקלים שליליות יותר בהשוואה לשכבת כיתה ה'-ו' בכל תחומי (ומרבית מדדי) סקר האקלים והסביבה הפדגוגית.

בחינה של השינוי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב תלמידים ילידי ישראל בשכבת כיתה ה'-ו' לעומת אלו בשכבת כיתה ז'-ט' מגלה כי במדדים רבים, בכל אחד מעשרת התחומים, תפיסות התלמידים נעשו שליליות יותר עם המעבר לחטיבת הביניים. הבדלים אלו בין שכבת ה'-ו' לשכבת כיתה ז'-ט' נצפו גם בכל אחת מקבוצות העולים, כלומר עמדות התלמידים בכיתות ז'-ט' הינן לרוב שליליות יותר בהשוואה לאלו של התלמידים בכיתות ה'-ו'. עם זאת, אין מטרת תת-הפרק לפרט את המדדים שבהם נמצא שינוי משמעותי בעמדות התלמידים (ילידי ישראל או עולים) בשכבת כיתה ז'-ט' לעומת אלו בשכבת כיתה ה'-ו' או לפרט את גודל השינוי וכיוונו (מבטא עמדה חיובית יותר או פחות), אלא לבחון האם דפוס השינויים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין שכבות הכיתה (ה'-ו' לעומת ז'-ט') בקרב התלמידים העולים שונה מדפוס השינויים בקרב תלמידים ילידי ישראל. במידה שאכן יתגלו שינויים, נרצה לעמוד על טיבם, תוך בחינת גודל השינוי וכיוונו.

לאור שאלת המחקר השנייה, הנוגעת לדפוס השינוי בין שכבות הגיל בכל אחת מקבוצות המחקר לעומת דפוס השינוי בקבוצות ההשוואה, מוצג בטבלה 2 השינוי בעמדות התלמידים ילידי ישראל בכיתות ז'-ט' לעומת עמדות התלמידים בכיתות ה'-ו', ואילו עבור כל אחת מקבוצות התלמידים העולים מוצג הפער בין מידת השינוי בעמדות התלמידים העולים בכיתות ז'-ט' לעומת עמדותיהם בכיתות ה'-ו' בהשוואה לזה של קבוצת התלמידים ילידי ישראל. לשם נוחות, נעשה שימוש בצבע ירוק לשם הצגת עמדות או תפיסות חיוביות יותר בקרב התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, ובצבע אדום לשם הצגת עמדות או תפיסות שליליות יותר. בדומה לניתוח בשאלת המחקר הקודמת, הוגדר סף לציון פערים משמעותיים בשינוי בעמדות התלמידים העולים ביחס לשינוי בעמדות תלמידים ילידי ישראל, אשר נקבע על 5% (למעט היגדים שמידת ההסכמה עימם הייתה נמוכה מ-20% בקרב ילידי ישראל, ועבורם נקבע סף של 3% כפער משמעותי). לשם הבהרת אופי הניתוח, ניקח כמקרה בוחן את תחום שביעות הרצון. מידת ההסכמה עם המדד הנוגע ל"תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר" עמדה על 76.5% בקרב תלמידים ילידי ישראל בשכבת כיתה ה'-ו', ועל 70.1% בקרב אלו בשכבת כיתה ז'-ט'. מכאן שתפיסת התלמידים ילידי ישראל נעשתה שלילית יותר (שינוי של -6.4%). מידת ההסכמה עם מדד זה בקרב תלמידים עולים מאתיופיה בשכבות ה'-ו' ו-ז'-ט' עמדה על 79.2% ו-58.2%, בהתאמה. מכאן שגם תפיסת התלמידים העולים מאתיופיה נעשתה שלילית יותר (שינוי של -21.0%). השוואת השינויים בתפיסות התלמידים העולים מאתיופיה בהשוואה לאלו ילידי ישראל מגלה פער של 14.6%, ומכיוון שפער זה גדול מ-5% הרי שמדובר בפער משמעותי. כלומר, בשתי האוכלוסיות, הן העולים מאתיופיה והן ילידי ישראל יש שינוי תפיסה שלילי בין שכבות הגיל, אך גודל הפער בתפיסות בין שכבות הגיל בקרב העולים מאתיופיה, בהשוואה לזה בקרב ילידי ישראל, משקף תפיסה שלילית באופן משמעותי יותר בקרב העולים מאתיופיה. מסיבה זו נצבע התא הרלוונטי באדום. נשים לב כי הסימון מינוס ("-") בעמודה "ישראל" מייצג כי מידת ההסכמה עם היגד נתון בקרב תלמידים ילידי ישראל בכיתות ז'-ט' נמוכה יותר מזו שבקרב מקביליהם מכיתות ה'-ו'. הסימון מינוס ("-") בעמודות "עולים" משמעותו שהשוני הבין-גילי במידת ההסכמה עם היגד נתון גדול יותר בקרב קבוצת העולים בהשוואה לשוני הבין-גילי בקרב ילידי ישראל. אין משמעות הדבר כי הנתון משקף בהכרח עמדות שליליות יותר. משמעות השוני הבין-גילי בקרב העולים מסומלת כאמור באמצעות הצבעים, אדום וירוק, לציון שינוי עמדות שלילי וחיובי יותר, בהתאמה. את הנתונים המלאים עבור כל מדד ניתן למצוא בפרק 3.

טבלה 2: פערים בין תפיסות עולים לתפיסות תלמידים ילידי ישראל, בשתי שכבות הכיתה (שוני בין-גילי)

פערים בין עמדות תלמידי שכבת ז' ט' לתלמידי שכבת ה'ו'					
ישראל	לשעבר ברה"מ	אתיופיה	צפון אמריקה	מערב אירופה	מדד מסכם
					תחום: שביעות רצון מבית הספר
-6.3%	-2.5%	-14.7%	-1.3%	-2.8%	תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר
					תחום: יחסים אישיים בין באי בית הספר
-21.0%	-1.4%	-8.7%	-0.5%	-0.3%	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
-18.3%	3.6%	-1.3%	2.0%	-2.2%	יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים
-7.6%	-2.8%	-9.9%	1.7%	-1.7%	יחסים חיוביים בין תלמידים לחברייהם לכיתה
					תחום: תחושת מוגנות וביטחון
0.9%	-1.6%	1.4%	0.2%	-0.6%	היעדר תחושת מוגנות של התלמידים! ^א
-6.6%	0.4%	-10.4%	-1.2%	-4.3%	מידת ביטחון ומוגנות ^א
-2.7%	-1.7%	3.5%	0.6%	-0.5%	מעורבות באירועי אלימות! ^א
-4.5%	-1.6%	7.1%	0.7%	1.1%	בחודש האחרון משהו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע ב ^א
-0.9%	1.7%	3.7%	-0.9%	0.8%	חשיפה ללעג, העלבה, או השפלה במילים ^א
1.6%	0.1%	-5.0%	1.6%	1.8%	חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת ^א
17.8%	4.7%	-3.1%	0.5%	-3.4%	שבר או הרס של ציוד בבית הספר ^א
3.0%	-5.0%	2.1%	-0.1%	2.3%	גניבת חפצים אישיים או ציוד ^א
2.3%	4.9%	-0.3%	-0.7%	-0.2%	נוכחות של חבורות אלימות בבית הספר ^א
-23.8%	-0.5%	-7.9%	-3.8%	-4.9%	מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות
8.1%	-1.5%	3.5%	-0.8%	-0.1%	לעג, העלבה, או השפלה מהמורים ^א
2.0%	1.2%	4.6%	1.8%	0.2%	אלימות פיזית מכוונת מצד המורים ^א
					תחום: משמעת והתנהגות
-10.5%	-3.2%	-8.0%	-0.4%	-2.5%	התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
-14.0%	0.3%	-7.4%	-0.3%	0.8%	כללי התנהגות בבית הספר
16.0%	3.0%	10.3%	-3.0%	2.5%	דווח על שני איחורים או יותר בחודש האחרון ^א
10.0%	-1.9%	6.1%	-2.0%	-4.5%	דווח על שני ימי היעדרות או יותר בחודש האחרון ^א
					תחום: הסביבה הפיזית
-13.6%	-5.1%	-8.6%	-4.4%	-1.0%	הסביבה הפיזית של בית הספר
					תחום: היבטים רגשיים ומוטיבציוניים
-10.6%	0.8%	-4.2%	0.9%	-1.3%	תפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולתם
-2.1%	-1.0%	0.8%	0.4%	1.2%	תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים
-13.1%	0.4%	-3.4%	2.5%	3.4%	מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים
-1.8%	-1.0%	-2.2%	1.6%	0.4%	מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים ^א
0.7%	0.4%	2.6%	0.3%	0.0%	היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים! ^א
					תחום: קבלת משוב מהמורים
-21.1%	1.0%	-3.1%	-1.5%	-0.2%	קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים
					תחום: תקשוב בלמידה
-18.9%	-2.2%	6.8%	2.4%	2.7%	שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב
-9.3%	-2.1%	0.7%	-1.9%	1.4%	שימוש באינטרנט לצורכי למידה
					תחום: מעורבות חברתית
-18.8%	-3.5%	-7.3%	-4.2%	1.0%	מעורבות חברתית של התלמידים
					תחום: למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר
-21.8%	0.4%	1.3%	-1.9%	-4.2%	הקפדה על בדיקת שיעורי בית על ידי המורים
4.9%	-3.6%	-0.2%	-0.5%	0.0%	היקף שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב ^א

מקרא: * - ממד חד-היגדי; ^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה; ! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים עולים מצפון אמריקה ותלמידים עולים ממערב אירופה, שוני בין-גילי

לא נמצאו פערים משמעותיים בדפוס השוני הבין-גילי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב התלמידים העולים, אלו מצפון אמריקה וגם אלו ממערב אירופה, בהשוואה לדפוס השוני הבין-גילי בקרב תלמידים ילידי ישראל.

תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר, שוני בין-גילי

בבחינת דפוס השוני הבין-גילי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לדפוס המקביל בקרב תלמידים ילידי ישראל נמצאו פערים משמעותיים בשלושה תחומים בלבד: בתחום תחושת המוגנות והביטחון, מבטא השינוי בין שכבות הגיל שינוי תפיסה חיובי יותר בקרב העולים מברית המועצות לשעבר, דבר המשתקף במגמה הפוכה בשיעור החשיפה לגניבת חפצים אישיים או ציוד (שינוי של -2% בין שכבות הגיל בקרב העולים מברית המועצות לשעבר, כלומר חשיפה מופחתת, בהשוואה לשינוי של +3% בין שכבות הגיל בקרב תלמידים ילידי ישראל, כלומר חשיפה מוגברת). מעניין לציין כי בתחום זה נמצאו שני מדדים שבהם השינויים בעמדות בין שכבות הגיל אמנם לא הגיעו לכדי ערך הסף (5%), אך הם מציינים שינוי תפיסה שלילי ששיעורו ניכר והוא בעל משמעות: חשיפה מוגברת לוונדליזם הבאה לידי ביטוי בשבר או הרס של ציוד בבית ספר (שינוי של +22.6% בהשוואה ל-17.8%, בהתאמה) ולבריונות הבאה לידי ביטוי בנוכחות של חבורות אלימות בבית הספר (שינוי של +7.2% בהשוואה ל-2.3%, בהתאמה). גם בתחום של למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר השינויים בין שכבות הגיל מבטאים שינוי תפיסה חיובי יותר בקרב העולים מברית המועצות לשעבר, שהתבטא בשינוי בשיעור נמוך יותר של שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב (שינוי של 1.2% בהשוואה ל-4.8%, בהתאמה). לעומת זאת בתחום של הסביבה הפיזית נמצא שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב העולים (שינוי של -13.6% בהשוואה ל-19.3%, בהתאמה).

תלמידים עולים מאתיופיה, שוני בין-גילי

בבחינת דפוס השוני הבין-גילי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב העולים מאתיופיה בהשוואה לדפוס המקביל בקרב תלמידים ילידי ישראל נמצאו פערים משמעותיים בשבעה מבין עשרת תחומי האקלים והסביבה הפדגוגית בסקר. כמעט כל הפערים משקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב העולים מאתיופיה. נוכח העובדה שהשוני הפנימי בין שכבות הגיל בקרב שתי האוכלוסיות הוא שלילי (דבר המעיד על שינוי שלילי בתפיסה בקרב שכבת הגיל הבוגרת), הרי שהשינוי בקרב העולים מאתיופיה חד ושלילי יותר באופן משמעותי לעומת זה שבקרב ילידי ישראל.

הפער הבולט ביותר נמצא בתחום תחושת המוגנות והביטחון, שבו שינוי התפיסה בין שכבות הגיל בקרב העולים מאתיופיה היה שלילי הרבה יותר (שינוי של -21.0% בין שכבות הגיל בקרב העולים מאתיופיה בהשוואה לשינוי של -6.4% בין שכבות הגיל בקרב תלמידים ילידי ישראל).

גם בתחום היחסים האישיים בין באי בית הספר השינויים בתפיסות בין שכבות הגיל בקרב העולים, בהשוואה לשינויים בתפיסות בקרב תלמידים ילידי ישראל, משקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב העולים. שינוי שלילי זה עולה הן בנוגע ליחסי הקרבה והאכפתיות בין מורים לתלמידים (שינוי של -29.7% בהשוואה ל-21.0%, בהתאמה) והן בנוגע ליחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה (שינוי של -17.5% בהשוואה ל-7.6%, בהתאמה).

הדבר נכון גם בתחום משמעת והתנהגות, בו הפערים בדפוס השוני הבין-גילי משקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב העולים, הן של התנהגות נאותה של תלמידים לתלמידים (שינוי של -18.5% בקרב תלמידים עולים מאתיופיה בהשוואה ל-10.4% בקרב תלמידים ילידי ישראל), והן של כללי התנהגות בבית הספר (שינוי של -21.4% בהשוואה ל-14.0%, בהתאמה), כמו גם שינוי לרעה ועלייה חדה יותר במידת האיחורים (שינוי של 28% בהשוואה ל-16%, בהתאמה) והיעדרויות (שינוי של 16.2% בהשוואה ל-10.1%, בהתאמה).

גם בתחום של תחושת המוגנות והביטחון ההשוואה בין דפוסי השוני הבין-גילי בקרב העולים מאתיופיה ובקרב תלמידים ילידי ישראל, מלמדת על שינויי תפיסה שליליים יותר בקרב העולים. שינויים שליליים אלו התבטאו בירידה חדה יותר בתפיסת הביטחון והמוגנות (שינוי של 17% - בהשוואה ל-6.6%, בהתאמה) ובתפיסת מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות (שינוי של 31.7% - בהשוואה ל-23.8%, בהתאמה), לצד עלייה חדה יותר בשיעור הדיווח על אלימות מצד המורים, בצורת לעג, העלבה או השפלה (שינוי של 11.6% בהשוואה ל-8.1%, בהתאמה) או אלימות פיזית מכוונת (שינוי של 6.6% בהשוואה ל-1.9%, בהתאמה). כמו כן, נמצאה מגמה הפוכה ושלילית באופייה בשינוי במידת המעורבות באירועי אלימות (עלייה של 0.8% לעומת ירידה של 2.7%, בהתאמה) ובחשיפה לקללות (עלייה של 2.7% לעומת ירידה של 4.5%, בהתאמה). באופן מפתיע, שינוי תפיסה חיובי יותר בין תלמידים עולים מאתיופיה בשתי שכבות הגיל, בהשוואה לשינוי בקרב מקביליהם ילידי ישראל, מתגלה דווקא במדד של חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (ירידה של 3.5% לעומת עלייה של 1.6%, בהתאמה). יש לתת את הדעת לכך שעל אף שינוי זה, הרי שעדיין שליש בקירוב מן העולים מאתיופיה בשכבת כיתה ז'-ט' דיווחו על כך שהם נחשפו ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת, פי 2.5 משיעור הדיווח על כך בקרב ילידי הארץ בשכבת גיל זו. בנוסף, נצפו פערים בדפוסי השוני הבין-גילי המייצגים תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר בנושאים הבאים: ירידה חדה יותר בתפיסת הסביבה הפיזית של בית הספר (שינוי של 22.2% - בהשוואה ל-13.6%, בהתאמה) ובמידת המעורבות החברתית (שינוי של 26.1% - בהשוואה ל-18.8%, בהתאמה). דווקא בתחום התקשוב בלמידה מסתמנת ירידה חדה פחות בכל הנוגע למידת הדיווח על שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב (שינוי של 12% - בהשוואה ל-18.9%), המשקפת שינוי תפיסה שלילי פחות בקרב העולים.

לסיכום, במבט-על על השינויים בתפיסות התלמידים בין שכבת כיתה ז'-ט' לשכבת כיתה ה'-ו', כפי שניתן ללמוד מטבלה 2, ניתן לומר כי דפוס השינויים בקרב עולים מצפון אמריקה איננו שונה משמעותית מדפוס השינויים בקרב תלמידים ילידי ישראל, וכך גם הדבר עבור דפוס השינויים בקרב העולים ממערב אירופה. לעומת זאת, נמצאו פערים משמעותיים בדפוס השוני הבין-גילי בקרב התלמידים העולים מאתיופיה ובין הדפוס המקביל בקרב תלמידים ילידי ישראל. פערים אלה ניכרו בשבעה תחומים, מרביתם (6) משקפים שינויי תפיסה שליליים יותר, למעט תחום התקשוב בלמידה. פערים אלה התגלו בין היתר בתחומי שביעות רצון מבית הספר, היחסים הבין-אישיים בין באי בית הספר, המשמעת וההתנהגות והמעורבות החברתית. בנוסף, נמצאו גם פערים משמעותיים בדפוס השוני הבין-גילי בקרב תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר ובין הדפוס המקביל בקרב תלמידים ילידי ישראל. פערים אלו ניכרו בשלושה תחומים, מרביתם (2) משקפים שינויי תפיסה חיוביים יותר בקרב העולים מברית המועצות לשעבר, בעיקר בתחום הלמידה מעבר לשעות הלימוד בבית הספר. המשותף בין שתי קבוצות עולים אלו, מאתיופיה ומברית המועצות לשעבר, הוא שינויי תפיסה שליליים יותר בין שכבות הגיל (בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל), הנוגעים לסביבה הפיזית בבית הספר. לעומת זאת נבדלות שתי קבוצות העולים זו מזו בדפוס השינוי של התפיסה בתחום תחושת המוגנות והביטחון: בקרב העולים מאתיופיה נמצא שינוי תפיסה שבעיקרו הוא שלילי יותר, ואילו בקרב העולים מברית המועצות לשעבר לא נמצא פער משמעותי בין שכבות הגיל, להוציא שינוי תפיסה חיובי יותר בנוגע לגניבת חפצים או ציוד.

1.4 סיכום ודין בממצאי פרק 1: האם קיימים הבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בין תלמידים עולים לבין תלמידים ילידי ישראל?

בעיקר תלמידים עולים מצפון אמריקה וגם תלמידים עולים ממערב אירופה, בעיקר בשכבת כיתה ה'-ו' ובמידה פחותה במעט בשכבת כיתה ז'-ט', מציגים תפיסות אקלים וסביבה פדגוגית הדומות ברובן לאלו של תלמידים ילידי ישראל. לאור ההנחה שדמיון בתפיסות אלו מהווה עדות למרכיב מרכזי בתהליכי הקליטה וההשתלבות בבית הספר, ניתן לומר שקבוצות עולים אלו התאקלמו היטב במערכת החינוך. לעומתם, התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר והתלמידים העולים מאתיופיה, הן בשכבת כיתה ה'-ו' וביתר שאת בשכבת כיתה ז'-ט', מציגים תפיסות אקלים וסביבה פדגוגית השונות באופן משמעותי מאלו של תלמידים ילידי ישראל. בעוד הפערים בעמדות בקרב העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל בשתי שכבות הגיל משקפים עמדות שליליות יותר, הרי שהעמדות בקרב העולים מאתיופיה חיוביות יותר בחלקן (בעיקר בשכבת כיתה ה'-ו') ושליליות יותר בחלקן (בעיקר בשכבת כיתה ז'-ט') לעומת אלו של תלמידים ילידי ישראל.

באופן כללי, ניתן לראות כי התחום שבו בולטים הפערים הוא תחושת הביטחון והמוגנות. בעיקר שיעורי הדיווח בקרב התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר בשתי שכבות הגיל על תחושת מוגנות וביטחון היו נמוכים יותר, לצד שיעורי דיווח גבוהים יותר על חשיפה לצדדים שונים של אלימות מילולית. ממצא בולט בשתי שכבות הכיתה הוא שיעורי דיווח גבוהים על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת, בקרב מרבית קבוצות העולים, וביתר שאת בקרב תלמידים עולים מאתיופיה ותלמידים עולים מברית המועצות לשעבר. התלמידים העולים מאתיופיה ומברית המועצות לשעבר דיווחו שנחשפו לאלימות מילולית מסוג זה בשיעורים משולשים וכפולים, בהתאמה, בהשוואה לשיעורי הדיווח בקרב תלמידים ילידי ישראל. באופן מפתיע, פערים משמעותיים בשיעורי הדיווח על אלימות מצד מורים קיימים בעיקר בקרב עולים מאתיופיה בשכבת כיתה ז'-ט' (חשיפה מוגברת).

בתחום המשמעת וההתנהגות, תלמידים עולים מאתיופיה (בשתי שכבות הגיל, ובעיקר בחטיבה העל-יסודית) מתאפיינים בשיעור גבוה יותר של איחורים ובשיעור נמוך יותר של חיסורים, ואילו התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר (בשכבת כיתה ה'-ו' בלבד) מתאפיינים בשיעור גבוה יותר של היעדרויות. שיעור גבוה יותר של חיסורים נמצא גם בקרב התלמידים העולים ממערב אירופה (בשתי שכבות הגיל).

פערים בשביעות הרצון מבית הספר נמצאו רק בקרב תלמידים עולים (מאתיופיה ומארצות ערב) בשכבה העל-יסודית, המציגים שביעות רצון פחותה ביחס לעמיתיהם ילידי ישראל.

באופן כללי, ניכר כי השוני הבין-גילי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית, בין תפיסות העולים לאלו של ילידי ישראל מעיד על התרחבות הפער השלילי בנוגע לתפיסות האקלים. כלומר, בקרב תלמידי חטיבת הביניים הפער בתפיסות בין התלמידים העולים לתלמידים ילידי הארץ גדול יותר מן הפער בקרב תלמידי השכבה היסודית, והוא מעיד על תפיסות שליליות הרבה יותר בקרב העולים בשכבת גיל זו. המגמה בולטת בעיקר בקרב העולים מאתיופיה. נראה שבמעבר לחטיבה תלמידים העולים חווים מעין משבר המוביל לכך שתפיסותיהם בנוגע לאקלים והסביבה הפדגוגית הבית ספרית נעשות שליליות יותר, הן ביחס לתפיסותיהם שלהם כפי שהיו בבית הספר היסודי והן ביחס לתפיסות תלמידים ילידי ישראל באותה שכבת כיתה.

פרק 2 - האם קיימים הבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בין תלמידים בני עולים לבין תלמידים "דור שני" בישראל?

תלמידים בני עולים הוגדרו תלמידים שנולדו בישראל ואשר שני הוריהם לא נולדו בישראל. סך הכול הוגדרו שלוש קבוצות בני עולים, על פי ארץ הלידה של הוריהם: תלמידים ששני הוריהם נולדו בברית המועצות לשעבר, תלמידים ששני הוריהם נולדו באתיופיה ותלמידים ששני הוריהם נולדו במדינות ערב. מהנתונים שנאספו נמצא כי קבוצות התלמידים בני העולים שהוריהם נולדו בצפון אמריקה או במערב אירופה, הן קבוצות קטנות מדי, ועל כן הושמטו קבוצות אלו מן הניתוח. קבוצת ההשוואה היא תלמידים ששני הוריהם נולדו בישראל (להלן - תלמידים "דור שני" בישראל). נוסף על כך הוגדרה קבוצת השוואה נוספת של תלמידים שנולדו בישראל, אך רק אחד מהוריהם נולד בישראל (להלן "צבר") ואילו השני נולד בחו"ל. השוואה לקבוצה נוספת זו תספק מענה להשאלה המעניינת: האם תלמידים שרק אחד מהוריהם "צבר" דומים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית לתלמידים ששני הוריהם ילידי ישראל או דווקא לאלו ששני הוריהם לא נולדו בישראל?

תפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב חמש אוכלוסיות המחקר, קרי התלמידים בני העולים משלוש קבוצות ארצות המוצא השונות, ושתי קבוצות ההשוואה, ובעיקר תלמידים "דור שני" בישראל, מוצגות בטבלה 3. לאור שאלות המחקר, מידת ההסכמה מוצגת עבור תלמידים "דור שני" בישראל, ואילו עבור כל אחת מקבוצות התלמידים בני העולים מוצג הפער במידת ההסכמה בהשוואה לקבוצת התלמידים "דור שני" בישראל. לשם נוחות, ובדומה למתואר בפרק 1, נעשה שימוש בצבע ירוק לשם הצגת עמדות או תפיסות חיוביות יותר בקרב התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, ובצבע אדום לשם הצגת עמדות או תפיסות שליליות יותר. כמו כן, הוגדר סף לציון פערים משמעותיים בעמדות התלמידים בני העולים ביחס לתלמידים "דור שני" בישראל, אשר נקבע על 5% (למעט היגדים שמידת ההסכמה עימם הייתה נמוכה מ-20% בקרב תלמידים "דור שני" בישראל, ושבעבורם נקבע סף של 3% כפער משמעותי). מן התצוגה הטבלאית ניתן ללמוד על הפערים בתפיסות בין כל אחת מקבוצות בני העולים, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, וכן על הדומה והשונה בין דפוס הפערים בתפיסות בין תלמידים בכיתות ה'ו' לאלו בכיתות ז'ט'.

הנתונים המלאים עבור כל מדד מפורטים ונידונים בפרק 3.

נבחן את ההבדלים בעמדות בקרב תלמידים בני עולים משלוש קבוצות ארצות המוצא שהוגדרו, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, תחילה בשכבת כיתה ה'ו', ולאחר מכן בשכבת כיתה ז'ט'. על כן, תיאור הממצאים יתמקד באותם תחומים ומדדים שבהם נמצאו פערים משמעותיים, כפי שהוגדרו לעיל, בעמדות ובתפיסות התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

2.1 פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים ילידי ישראל שרק אחד מהוריהם עולה לבין תלמידים "דור שני" בישראל

לא נמצאו פערים משמעותיים בין תפיסות תלמידים ששני הוריהם נולדו בישראל (כאמור, "דור שני" בישראל), לבין תפיסות תלמידים שאחד מהוריהם עולה ואחר "צבר", למעט במדד יחיד ובשכבת כיתה אחת. מבין 32 המדדים, הממפים 10 תחומי אקלים וסביבה פדגוגית בית ספרית, נמצא פער משמעותי בין קבוצות התלמידים הללו רק במדד "חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת" ורק בקרב תלמידי שכבת כיתה ה'ו' (פער של 4%). בשאר המדדים לא זו בלבד שלא נמצאו פערים משמעותיים, אלא שברובם (24 מדדים) עמדו הפערים על

שיעורים של עד 2%. בקרב תלמידי חטיבת הביניים הפערים הללו היו קטנים אף יותר, ולא נמצא פער משמעותי אף לא במדד יחיד וכמעט בכל המדדים (28 מדדים) עמדו הפערים על שיעורים של עד 2%. ממצאים אלו מצביעים על הדמיון הניכר בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים "דור שני" בישראל לבין תלמידים שרק אחד מהוריהם "צבר" ואילו ההורה האחר עולה, ויש בהם כדי לרמוז על התרומה המכרעת של הורה "צבר", אחד או יותר, להשתלבות של התלמיד בבית הספר. לאור הדמיון הניכר בין שתי קבוצות ההשוואה הללו, יוצגו בפרק זה ממצאי ההשוואה בין תלמידים בני העולים לתלמידים "דור שני" בישראל בלבד, ובמידת הצורך תובא התייחסות ספציפית לקבוצת ההשוואה שהושמטה.

טבלה 3: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים לתפיסות תלמידים "דור שני" בישראל, בשתי שכבות הכיתה

שכבת כיתה ה'-ו', הורים ילידי					שכבת כיתה ה'-ו', הורים ילידי					
ר"ד הורה אחד עולה	מדינות ערב	אתיופיה	ברה"מ לשעבר	"דור שני" בישראל	ר"ד הורה אחד עולה	מדינות ערב	אתיופיה	ברה"מ לשעבר	"דור שני" בישראל	
										מדד מסכם
										תחום: שביעות רצון מבית הספר
-1.5%	-5.2%	-7.0%	-3.9%	71.1%	-1.9%	0.8%	1.1%	0.9%	76.8%	תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר
										תחום: יחסים אישיים בין באי בית הספר
-1.7%	-1.5%	-4.9%	-0.8%	44.3%	-1.3%	1.9%	1.7%	3.1%	64.7%	יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
-1.2%	-3.0%	-1.8%	3.2%	53.4%	-1.5%	0.1%	3.4%	6.1%	71.4%	יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים
-0.5%	-3.4%	-5.4%	-4.6%	64.0%	-1.2%	1.0%	0.8%	-2.7%	71.4%	יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה
										תחום: תחושת מוגנות וביטחון
0.0%	0.4%	-1.6%	1.0%	5.7%	0.5%	0.8%	0.4%	0.9%	4.6%	היעדר תחושת מוגנות של התלמידים!^
-1.7%	-5.2%	-4.7%	-5.8%	77.0%	-2.3%	-2.3%	0.5%	-1.6%	83.0%	מידת ביטחון ומוגנות*
1.0%	3.5%	-1.5%	2.1%	8.5%	1.5%	1.5%	-2.0%	2.0%	11.3%	מעורבות באירועי אלימות!^
2.8%	6.2%	-3.6%	7.2%	24.5%	3.4%	0.1%	-4.1%	4.8%	29.5%	בחודש האחרון מישוה מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע בי**^
2.9%	4.8%	-8.1%	5.8%	26.8%	3.1%	-1.3%	-8.7%	2.5%	28.4%	חשיפה ללעג, העלבה, או השפלה במילים**^
2.1%	4.6%	21.6%	12.9%	10.1%	4.0%	5.2%	22.8%	13.2%	8.4%	חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת**^!
1.7%	5.2%	-4.8%	3.3%	44.6%	2.9%	-0.3%	-3.1%	-2.3%	27.3%	שבר או הרס של ציוד בבית הספר**^
1.3%	5.5%	0.9%	1.2%	13.2%	1.9%	2.4%	-0.2%	1.9%	10.1%	גניבת חפצים אישיים או ציוד**^!
1.2%	4.0%	-0.9%	7.7%	22.2%	1.0%	4.2%	1.7%	3.9%	20.3%	נוכחות של חבורות אלימות בבית הספר**^
-1.9%	-4.1%	-1.1%	1.6%	56.2%	-1.4%	-0.8%	2.2%	4.4%	79.3%	מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות
1.5%	4.3%	-2.5%	-1.6%	20.9%	1.4%	-0.1%	-3.6%	-3.1%	13.1%	לעג, העלבה, או השפלה מהמורים**^!
0.6%	3.4%	2.2%	-0.3%	4.7%	0.5%	2.2%	1.3%	-0.7%	2.9%	אלימות פיזית מכוונת מצד המורים**^!
										תחום: משמעת והתנהגות
-0.9%	-0.3%	-3.7%	-2.4%	32.1%	-0.8%	3.5%	3.1%	0.4%	42.1%	התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
-0.4%	-2.0%	-0.8%	0.3%	66.0%	-1.6%	1.8%	4.2%	1.3%	79.8%	כללי התנהגות בבית הספר
2.6%	7.8%	19.4%	-4.2%	47.6%	3.0%	6.6%	11.5%	-2.1%	31.5%	דיווח על שני איחורים או יותר בחודש האחרון**^
0.0%	1.0%	-6.8%	2.4%	62.8%	2.9%	-1.1%	-4.4%	7.1%	51.9%	דיווח על שני ימי היעדרות או יותר בחודש האחרון**^
										תחום: הסביבה הפיזית
-1.2%	0.8%	-5.1%	-3.0%	44.6%	-2.6%	1.7%	1.6%	4.3%	57.3%	הסביבה הפיזית של בית הספר
										תחום: היבטים רגשיים ומוטיבציוניים
-0.6%	-1.3%	0.2%	2.0%	75.9%	-0.5%	0.5%	3.8%	3.2%	86.2%	תפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולתם
-0.7%	-2.4%	-0.4%	-0.9%	91.0%	-0.8%	0.9%	0.2%	-0.9%	93.1%	תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים
-0.1%	1.9%	10.1%	6.1%	55.5%	-0.8%	4.6%	12.0%	6.3%	68.7%	מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים
0.8%	3.9%	3.8%	4.3%	19.9%	0.8%	2.9%	2.8%	4.9%	21.6%	מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים^
0.4%	1.2%	1.6%	0.1%	3.3%	0.1%	0.6%	0.1%	0.0%	2.6%	היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים!^
										תחום: קבלת משוב מהמורים
-0.5%	-0.8%	7.2%	4.7%	49.5%	-0.8%	3.6%	8.5%	5.3%	70.5%	קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים
										תחום: תקשוב בלמידה
-0.3%	-1.0%	-4.0%	3.1%	29.5%	1.3%	3.2%	1.3%	9.1%	47.6%	שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב
-1.0%	-3.3%	-9.5%	2.1%	34.4%	0.2%	5.6%	-2.0%	8.2%	42.7%	שימוש באינטרנט לצורכי למידה
										תחום: מעורבות חברתית
-2.0%	-0.1%	0.1%	-5.5%	48.0%	-1.7%	1.6%	6.7%	-1.0%	66.2%	מעורבות חברתית של התלמידים
										תחום: למידה מעבר לשעות הלימודים בביה"ס
-0.9%	2.4%	1.7%	4.0%	48.4%	-0.9%	2.4%	0.9%	5.0%	70.1%	הקפדה על בדיקת שיעורי בית על ידי המורים
-1.7%	-1.2%	-11.0%	-1.0%	20.1%	-1.3%	-1.0%	-4.1%	0.8%	14.6%	היקף שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב!^

מקרא: * - ממד חד-היגדי; ^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה; ! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות

2.2 פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים בני עולים משכבת כיתה ה'-ו' לבין תלמידים "דור שני" בישראל, על פי קבוצות ארץ מוצא

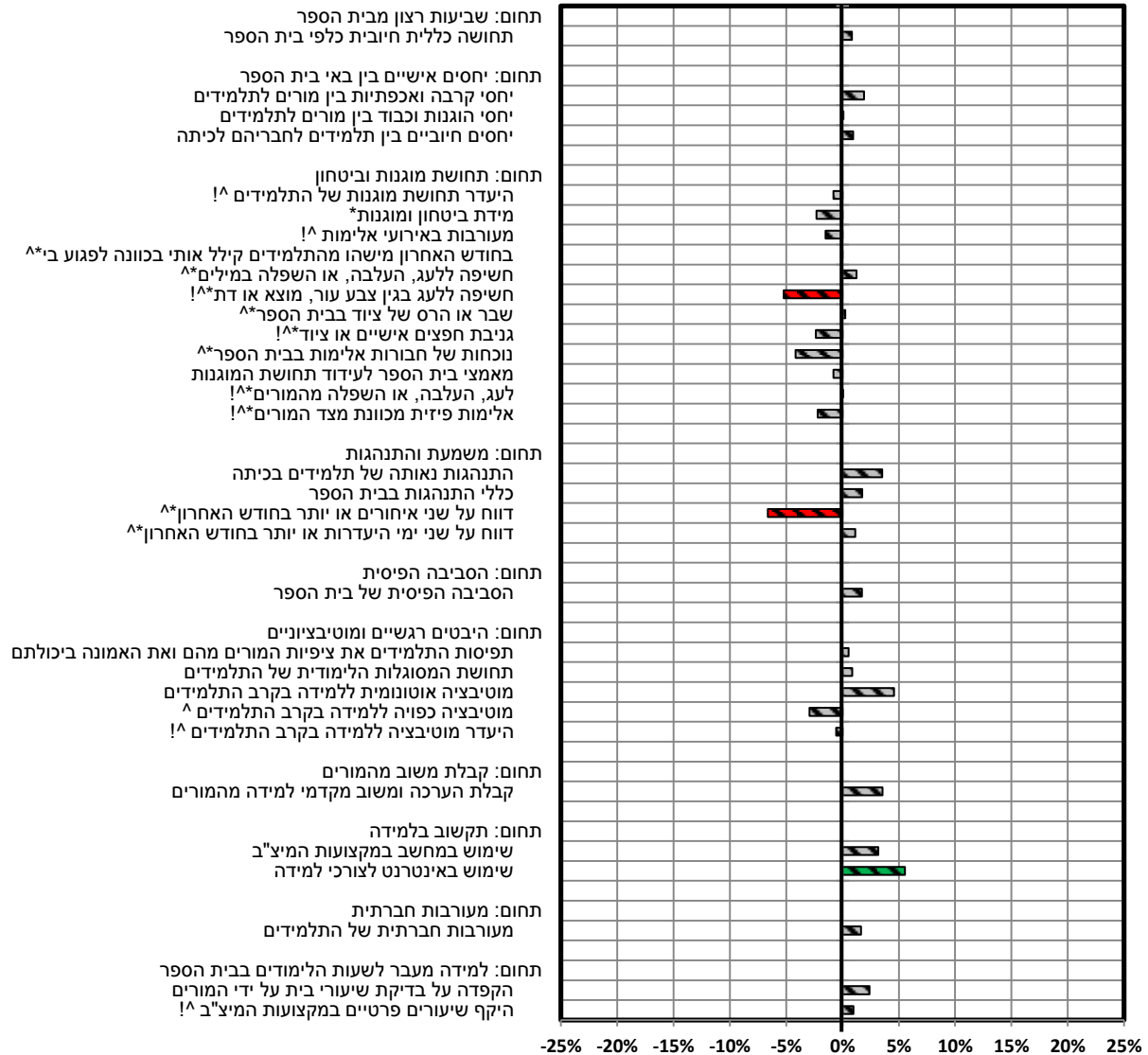
בתת-פרק זה מוצגים הפערים המשמעותיים בתפיסות התלמידים בין כל אחת מקבוצות בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל בשכבת כיתה ה'-ו'. בתרשים 3 מוצגים הפערים בתפיסות התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. בתרשים זה המדדים ממוינים על פי התחומים שנבחנו בסקר, ואילו בנספח 4 המדדים ממוינים על פי גודל הפערים, מן המדדים שבהם התפיסות בקרב בני העולים שליליות יותר ביחס לתלמידים "דור שני" בישראל ועד למדדים שבהם התפיסות חיוביות יותר.

תלמידים בני עולים ממדינות ערב, שכבת כיתה ה'-ו'

בהשוואה בין תפיסות תלמידים בני עולים ממדינות ערב ותפיסות תלמידים "דור שני" בישראל נמצאו פערים משמעותיים בשיעורי הדיווח עבור שלושה מדדים בלבד: בני העולים ממדינות ערב אוחזים בתפיסה שלילית יותר הן בתחום של תחושת המוגנות והביטחון, כפי שהתבטא בשיעור גבוה יותר של דיווח על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (14% בקרב בני העולים ממדינות ערב בהשוואה ל-8% לתלמידים "דור שני" בישראל), והן בתחום של משמעת והתנהגות, שהתבטא בשיעור גבוה יותר של דיווח על שני איחורים או יותר (38% בהשוואה ל-31%, בהתאמה). לעומת זאת, לתלמידים העולים עמדה חיובית יותר בכל האמור לשימוש בתקשוב לצורכי למידה, שהתבטא ברמה גבוהה יותר ביחס לשימוש באינטרנט לצורכי למידה (48% בהשוואה ל-43%, בהתאמה).

תרשים 3א: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים ממדינות ערב בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ה'- ו' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → ← שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

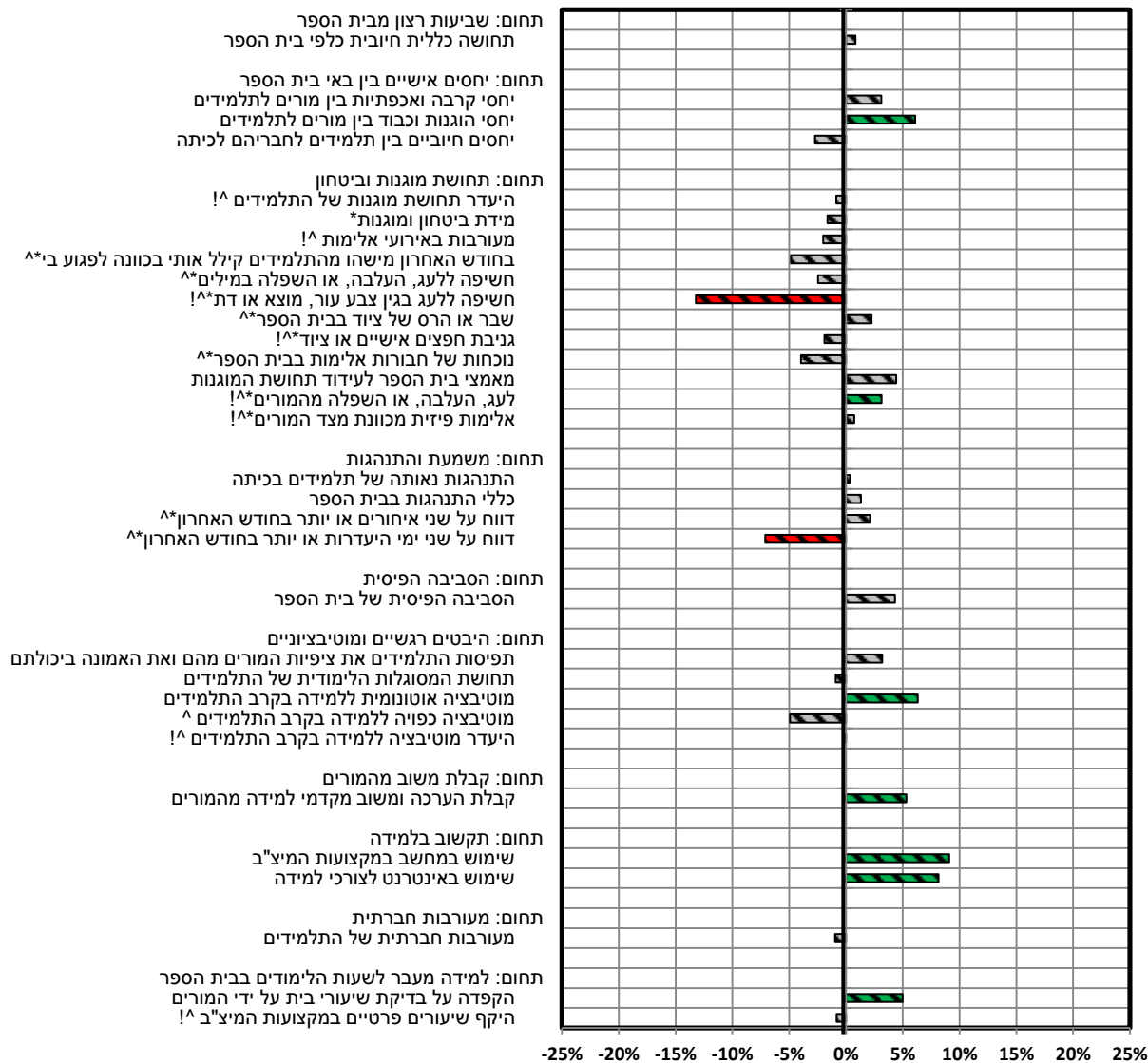
תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר, שכבת כיתה ה'-ו'

נמצאו פערים משמעותיים עבור שמונה מדדים בהשוואה בין תפיסות תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר ותפיסות תלמידים "דור שני" בישראל. הפערים במרבית המדדים (6) משקפים תפיסות חיוביות יותר של התלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר, והדבר בולט בעיקר בתחום הסביבה הפדגוגית בבית הספר.

בתחום של תחושת המוגנות והביטחון, נמצא כי בדומה לתלמידים העולים מברית המועצות לשעבר בשכבת כיתה ה'-ו', גם בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר שיעורי הדיווח על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא, או דת, היו גבוהים יותר כמעט פי 3 לעומת שיעורי הדיווח בקבוצות ההשוואה (22% בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה ל-8% בקרב תלמידים "דור שני" בישראל). עם זאת, תפיסתם של התלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר היא חיובית יותר והם דיווחו על שיעור מופחת של חשיפה ללעג, העלבה או השפלה ממורים (10% לעומת 13%, בהתאמה). תחום נוסף שבו נמצאה עמדה שלילית יותר בקרב התלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר, הוא תחום המשמעת וההתנהגות, דבר שהתבטא בשיעור דיווח גבוה יותר על היעדרות בת יומיים או יותר בחודש האחרון (59% לעומת 52%, בהתאמה). גם פער זה בתפיסה משותף הן לתלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר (בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל) והן לתלמידים העולים מברית המועצות לשעבר (בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל). בחלק ניכר מהתחומים האחרים התלמידים בני העולים אוהזים בתפיסות חיוביות יותר עבור מדדים מסוימים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. כך בתחום יחסים אישיים בין באי בית הספר, דבר שהתבטא בשיעורים גבוהים יותר של בני עולים שדיווחו על יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים (77% בהשוואה ל-71%, בהתאמה), וכך גם בתחום של היבטים רגשיים מוטיבציוניים, דבר שהתבטא ברמה גבוהה יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה (75% בהשוואה ל-69%, בהתאמה). תפיסה חיובית יותר באופן משמעותי נמצאה גם בתחום של שימוש בתקשוב לצורכי למידה, שכן שיעורי הדיווח בקרב בני העולים היו גבוהים יותר הן על שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב (57% בהשוואה ל-48%, בהתאמה) והן על שימוש באינטרנט לצורכי למידה (51% בהשוואה ל-43%, בהתאמה). כמו כן נמצאה תפיסה חיובית באופן משמעותי בקרב התלמידים בני העולים גם בתחום של קבלת משוב מהמורים (76% בהשוואה ל-71%, בהתאמה) ובמדד הקפדה על בדיקת שיעורי בית על ידי מורים (פער של 5%, הנושק לערך הסף, 75.1% בהשוואה ל-70.1%, בהתאמה).

תרשים 3ב: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים מבר"מ לשעבר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ה'ו' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → **שליליות יותר** ←

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים בני עולים מאתיופיה, שכבת כיתה ה'-ו'

גם בקרב התלמידים בני העולים מאתיופיה נמצאו פערים משמעותיים עבור שמונה מדדים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. במרבית המקרים (6) משקפים הפערים עמדות ותפיסות חיוביות יותר של התלמידים בני העולים מאתיופיה, בעיקר בכל האמור במדדי הסביבה הפדגוגית בבית הספר.

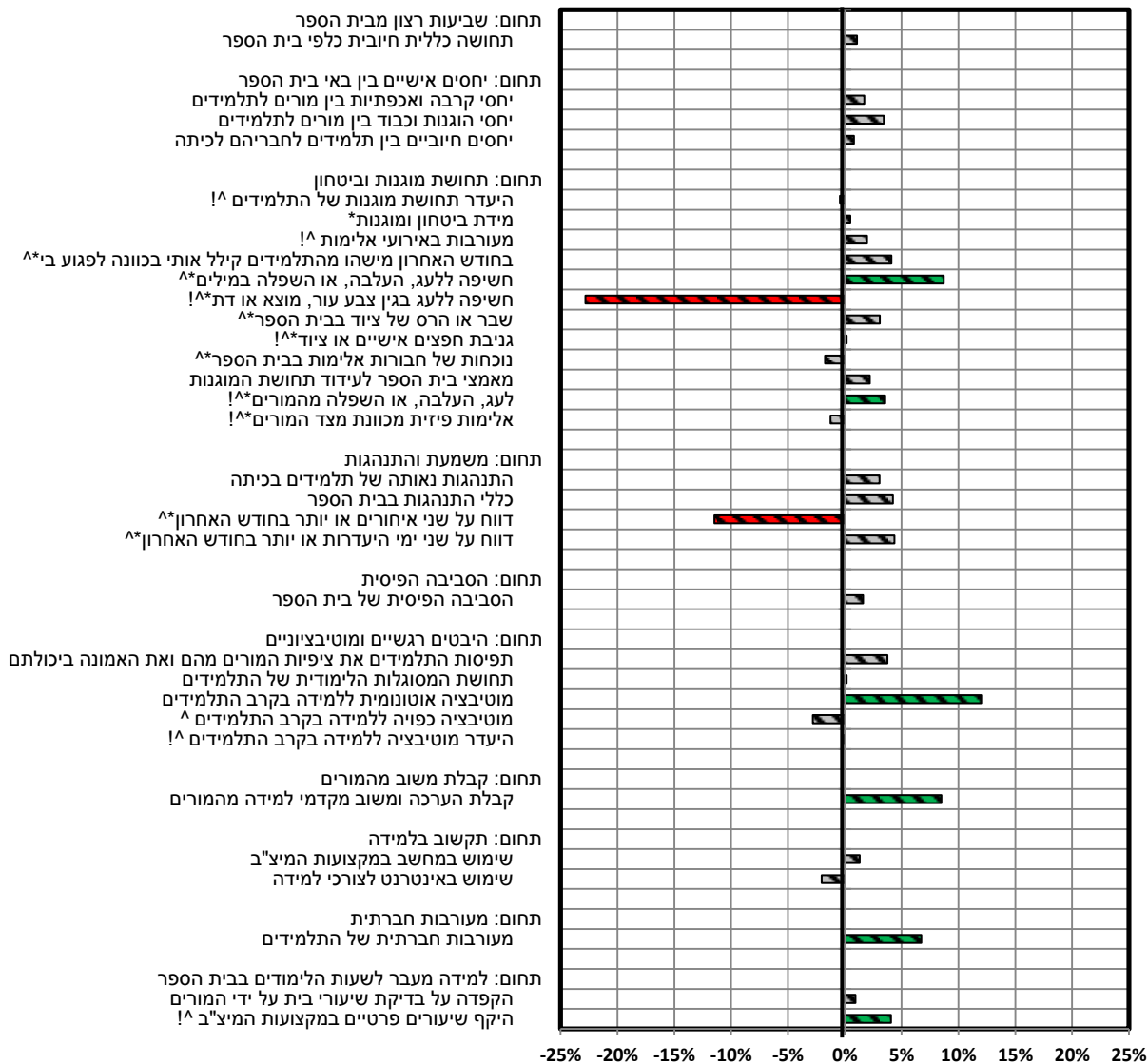
בתחום של תחושת המוגנות והביטחון נמצא כי בדומה לתלמידים העולים מאתיופיה בשכבת כיתה ה'-ו', גם בקרב בני העולים מאתיופיה מן השכבה היסודית שיעור הדיווח על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא, או דת, היה גבוה יותר כמעט פי 4 לעומת שיעור הדיווח בקבוצת ההשוואה (31% בקרב בני העולים מאתיופיה בהשוואה ל-8% בקרב תלמידים "דור שני" בישראל). עם זאת, התלמידים בני העולים מאתיופיה היו בעלי תפיסה חיובית יותר ונמצאו שיעורים נמוכים יותר של דיווח הן על חשיפה הן ללעג, העלבה או השפלה ממורים (10% לעומת 13%, בהתאמה) והן על חשיפה ללעג, העלבה או השפלה במילים (20% לעומת 28%, בהתאמה).

תחום נוסף שבו נמצאה עמדה שלילית יותר בקרב התלמידים בני העולים מאתיופיה, הוא תחום המשמעת וההתנהגות, דבר שהתבטא בשיעור דיווח גבוה יותר על שני איחורים או יותר בחודש האחרון (43% לעומת 32%, בהתאמה). פער זה בתפיסה משותף הן לתלמידים בני העולים מאתיופיה (בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל) והן לתלמידים העולים מאתיופיה (בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל).

בחלק לא מבוטל מהתחומים האחרים התלמידים בני העולים אוחזים בתפיסות חיוביות יותר עבור מדדים מסוימים, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. כך, למשל, בתחום של היבטים רגשיים מוטיבציוניים, דבר שהתבטא ברמה גבוהה יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה (81% בהשוואה ל-69%, בהתאמה), בתחום של מעורבות חברתית, שבו התלמידים בני העולים הציגו שיעור דיווח גבוה יותר (73% בהשוואה ל-48%, בהתאמה), וכן בתחום של קבלת משוב מהמורים (79% בהשוואה ל-71%, בהתאמה).

תרשים 3: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ה'-ו' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → ← שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי
 ^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה
 ! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

לסיכום, במבט-על על שכבת כיתה ה'-ו', כפי שניתן ללמוד מטבלה 3 ומתרשים 3, במעט מאוד (2) תחומים נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב תלמידים בני עולים ממדינות ערב בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, מה שמעיד על השתלבותם במערכת החינוך הבית ספרית. תלמידים בני עולים, הן אלו מאתיופיה והן אלו מברית המועצות לשעבר, נבדלים בתפיסותיהם בתחומים רבים יותר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, אך מרבית הפערים מייצגים עמדות חיוביות יותר בקרב התלמידים בני העולים. בעוד בתחום של שביעות רצון כללית מבית הספר, לא נמצאו פערים משמעותיים בין כל אחת מקבוצות בני העולים לבין קבוצת התלמידים "דור שני" בישראל, הרי שדווקא בתחום של תחושת המוגנות והביטחון שיעורי הדיווח בקרב כל קבוצות בני העולים על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת, היו גבוהים משמעותית בהשוואה לשיעורי הדיווח בקרב תלמידים "דור שני"

בישראל. לעומת זאת נמצאו עמדות חיוביות יותר בנוגע להעלבה או השפלה מהמורים (בני עולים מברית המועצות לשעבר וגם בני עולים מאתיופיה, כאשר תפיסה חיובית יותר נמצאה רק בקרב האחרונים גם ביחס ללעג, העלבה או השפלה במילים), למוטיבציה אוטונומית ללמידה ולקבלת משוב והערכה מקדמי למידה (בשני במקרים בקרב בני העולים מאתיופיה ובני העולים מברית המועצות לשעבר). לעומת זאת, עמדות שליליות נמצאו דווקא בתחום של משמעת והתנהגות – שיעורים גבוהים יותר של בני העולים דיווחו על חיסורים (בני עולים מברית המועצות לשעבר) או איחורים (בני עולים מאתיופיה ובני עולים ממדינות ערב), בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

נמצא דמיון חלקי בפערים בתפיסות תלמידים בני עולים מאתיופיה ובני עולים מברית המועצות לשעבר, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, ודמיון מוגבל בעיקר למדדים מסוימים, כמו למשל חשיפה מוגברת ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת, שיעורי דיווח גבוהים יותר על מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים (הללו נמצאו גם בקרב קבוצות בני העולים בשכבות ז'-ט', כפי שנראה להלן), חשיפה מופחתת ללעג, העלבה או השפלה מהמורים, וכן שיעורי דיווח גבוהים יותר על קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים. בשאר המדדים נמצאו פערים משמעותיים רק בקרב אחת מקבוצות בני העולים, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. ממצאים אלו ממחישים כי קיימים היבטים בהם בני עולים מארצות מוצא שונות חווים קשים או אתגרים משותפים, לצד קשיים ואתגרים ייחודיים לבני עולים מארצות מוצא מסוימות.

2.3 פערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים בני עולים משכבת כיתה ז'-ט' לבין תלמידים "דור שני" בישראל, על פי קבוצות ארץ מוצא

בתרשים 4 מוצגים הפערים בתפיסות התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. בדומה למתואר בתת-הפרק הקודם, בתרשים זה המדדים ממוינים על פי התחומים שנבחנו בסקר, ואילו בנספח 5 המדדים ממוינים על פי גודל הפערים, החל במדדים שבהם התפיסות בקרב בני העולים שליליות יותר ביחס לתלמידים "דור שני" בישראל ועד אלו שבהם התפיסות חיוביות יותר.

תלמידים בני עולים ממדינות ערב, שכבת כיתה ז'-ט'

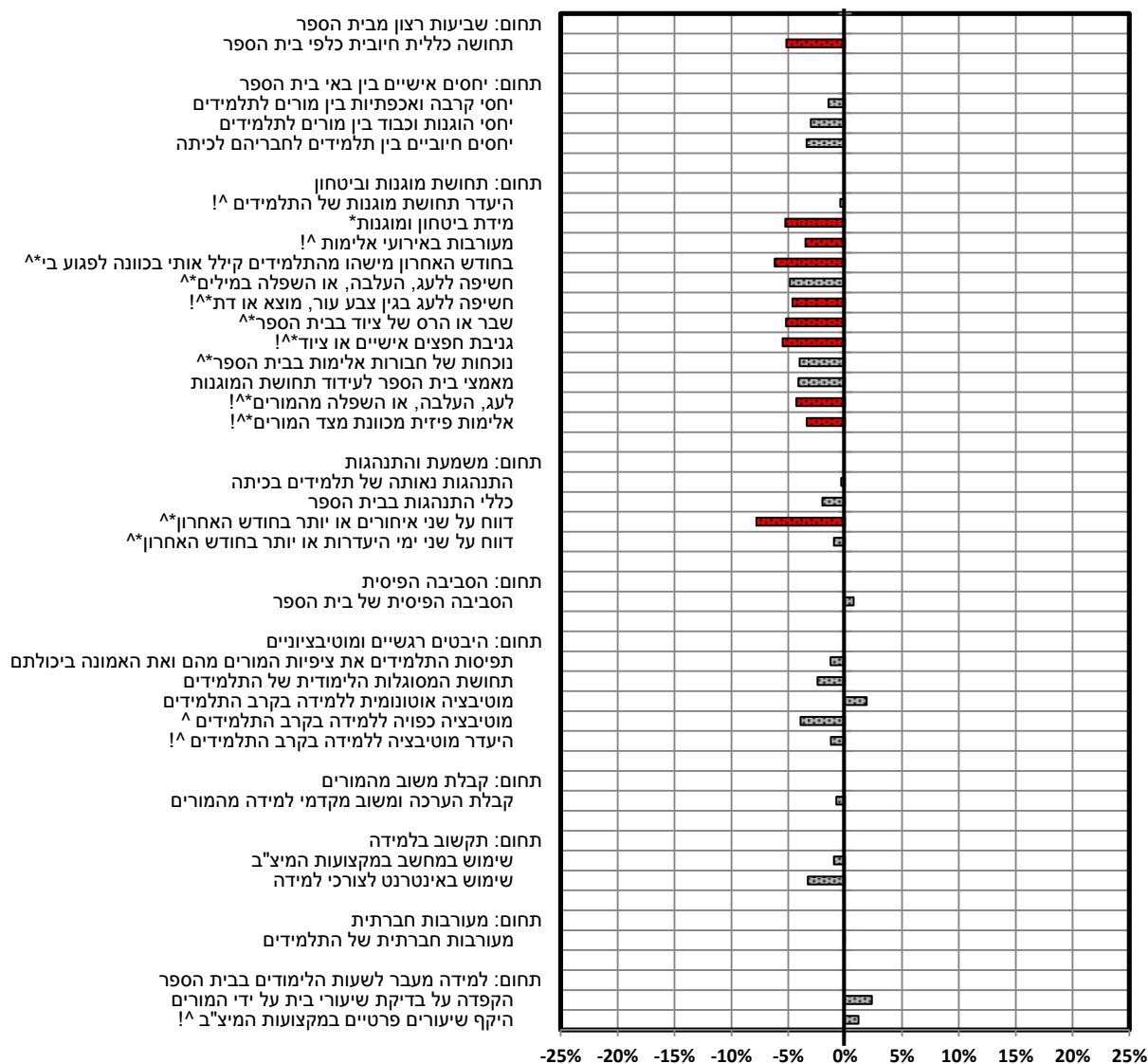
נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות תלמידים בהתייחס לעשרה מדדים הקשורים בשלושה תחומים של אקלים בית ספרי, מרבית המדדים (8/10) בתחום של מוגנות ובטחון. כל הפערים משקפים תפיסות שליליות יותר בקרב בני העולים ממדינות ערב, בהשוואה לתפיסות תלמידים "דור שני" בישראל. בעיקר, ניכר שבני העולים ממדינות ערב חשים פחות בטוחים ומוגנים. הדבר התבטא בשיעור נמוך יותר של דיווח על תחושת ביטחון ומוגנות (72% בקרב בני העולים ממדינות ערב בהשוואה ל-77% בקרב תלמידים "דור שני" בישראל), לצד שיעורי דיווח גבוהים יותר על מעורבות רבה יותר באירועי אלימות (12% בהשוואה ל-9%, בהתאמה), ועל חשיפה מוגברת לקללות (31% בהשוואה ל-25%, בהתאמה), ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (15% בהשוואה ל-10%, בהתאמה), לשבר או להרס של ציוד (50% בהשוואה ל-45%, בהתאמה), לגניבת חפצים אישיים או ציוד (19% בהשוואה ל-13%, בהתאמה), וכן לאלימות מצד מורים הבאה לידי ביטוי בלעג, העלבה או השפלה (25% בהשוואה ל-21%, בהתאמה) ואף לאלימות פיזית (8% בהשוואה ל-5%, בהתאמה).

תחומים נוספים שבהם נמצאו עמדות שליליות יותר בקרב התלמידים בני העולים ממדינות ערב, הם תחום שביעות הרצון הכללית מבית הספר, שבו שיעורים נמוכים יותר של תלמידים בני העולים דיווחו על

שביעות רצונם (66% בהשוואה ל-71%, בהתאמה) ותחום המשמעת וההתנהגות, דבר שהתבטא בשיעור דיווח גבוה יותר על שני איחורים או יותר בחודש האחרון (55% בהשוואה ל-48%, בהתאמה).

תרשים 4: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים ממדינות ערב בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ז'-ט' (לפי תחום)

תלמידים עולים או חזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר ← **שליליות יותר**

* - ממד חד-היגדי

^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר, שכבת כיתה ז'-ט'

נמצאו פערים משמעותיים בהתייחס לשבעה מדדים, מרביתם (6) משקפים תפיסה שלילית יותר בקרב התלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. הדבר בולט בעיקר בתחום של תחושת המוגנות והביטחון, אשר לגביו, בדומה לתלמידים עולים מברית המועצות לשעבר בשכבת גיל זו, גם בני העולים מברית המועצות לשעבר חשים באופן ניכר פחות בטוחים ומוגנים ביחס לקבוצות ההשוואה. הדבר התבטא בשיעור נמוך יותר של דיווח על תחושת ביטחון ומוגנות (72% בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה ל-77% בקרב תלמידים "דור שני" בישראל), ועל חשיפה מוגברת לקללות (32% בהשוואה ל-25%, בהתאמה), ללעג, העלבה, או השפלה במילים (33% בהשוואה ל-27%, בהתאמה), ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (23% בהשוואה ל-10%, בהתאמה), ואף לנוכחות של חברות אלימות בבית הספר (30% בהשוואה ל-22%, בהתאמה).

מלבד הפערים בתפיסות הנוגעים למדדים בתחום של תחושת מוגנות וביטחון, שיעורים נמוכים יותר של תלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר דיווחו על מעורבות חברתית (42% בהשוואה ל-48%, בהתאמה), אך הם גם אחוזים בתפיסות חיוביות יותר בתחום של היבטים רגשיים מוטיבציוניים, דבר שהתבטא בשיעורי דיווח גבוהים יותר על מוטיבציה אוטונומית ללמידה (62% בהשוואה ל-56%, בהתאמה).

בחמישה מבין שבעת המדדים בהם נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות בין בני העולים ובין תלמידים "דור שני" בישראל, נמצאו פערים דומים בתפיסות גם בין התלמידים העולים מברית המועצות ובין תלמידים ילידי ישראל. ממצא זה מדגיש היבטים, שלרוב מייצגים קשיים ואתגרים משותפים לקבוצות העולים ובני העולים מברית המועצות לשעבר, בשכבת כיתה ז'-ט'.

תרשים 4ב: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים מבר"מ לשעבר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ז'-ט' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → ← שליליות יותר

תחום: שביעות רצון מבית הספר
 תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר

תחום: יחסים אישיים בין באי בית הספר
 יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
 יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים
 יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה

תחום: תחושת מוגנות וביטחון
 היעדר תחושת מוגנות של התלמידים!^א
 מידת ביטחון ומוגנות*
 מעורבות באירועי אלימות!^א
 בחודש האחרון משהו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע בי*^א
 חשיפה ללעג, העלבה, או השפלה במילים*^א
 חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת*^א
 שבר או הרס של ציוד בבית הספר*^א
 גניבת חפצים אישיים או ציוד*^א
 נוכחות של חבורות אלימות בבית הספר*^א
 מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות
 לעג, העלבה, או השפלה מהמורים*^א
 אלימות פיזית מכוונת מצד המורים*^א

תחום: משמעת והתנהגות
 התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
 כללי התנהגות בבית הספר
 דיווח על שני איחורים או יותר בחודש האחרון*^א
 דיווח על שני ימי היעדרות או יותר בחודש האחרון*^א

תחום: הסביבה הפיסית
 הסביבה הפיסית של בית הספר

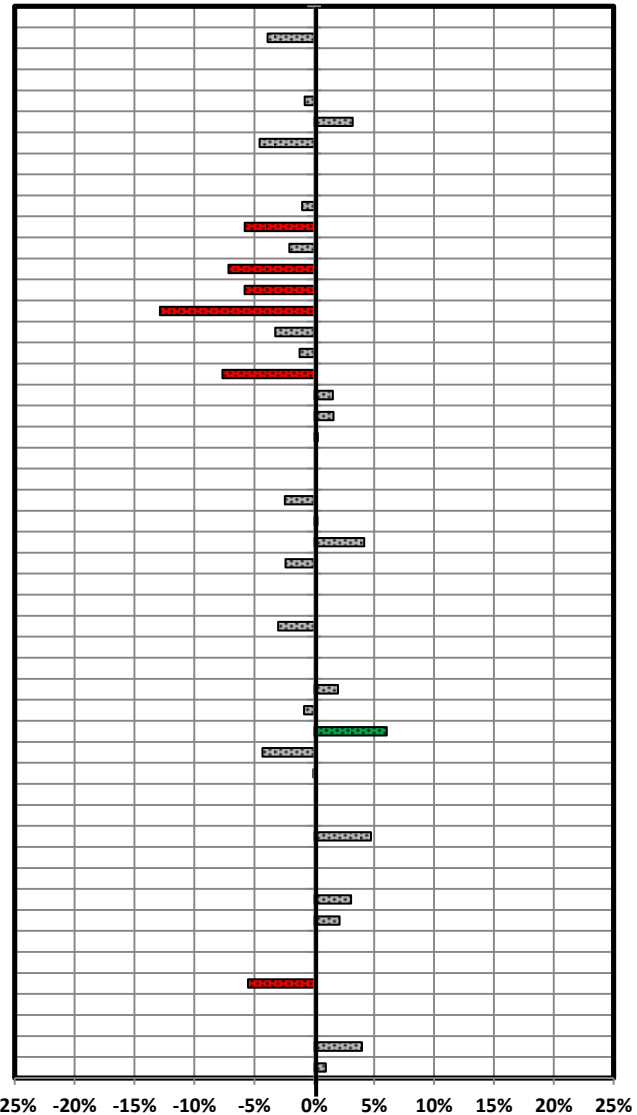
תחום: היבטים רגשיים ומוטיבציוניים
 תפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולתם
 תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים
 מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים
 מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים*^א
 היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים!^א

תחום: קבלת משוב מהמורים
 קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים

תחום: תקשוב בלמידה
 שימוש במחשב במקצועות המי"צ"ב
 שימוש באינטרנט לצורכי למידה

תחום: מעורבות חברתית
 מעורבות חברתית של התלמידים

תחום: למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר
 הקפדה על בדיקת שיעורי בית על ידי המורים
 היקף שיעורים פרטיים במקצועות המי"צ"ב!^א

* - ממד חד-היגדי

^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים בני עולים מאתיופיה, שכבת כיתה ז'-ט'

נמצאו פערים משמעותיים בהתייחס ל-11 מדדים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. הפערים בכמחצית (5) מן המדדים משקפים עמדות ותפיסות חיוביות יותר של התלמידים בני העולים מאתיופיה, ואילו ביתר המדדים (6) הפערים משקפים עמדות ותפיסות שליליות יותר. בין 11 מדדים אלו, שבעה מתייחסים להיבטי האקלים וארבעה להיבטי סביבה פדגוגית, אך בבחינת טיב הפער בעמדות התלמידים, הרי ששלושה מבין חמשת ההיגדים שבהם נמצאו עמדות חיוביות יותר בקרב בני העולים, משתייכים לתחום הסביבה הפדגוגית דווקא.

התלמידים בני עולים מאתיופיה הציגו רמה נמוכה יותר של שביעות רצון מבית הספר (64% בקרב בני העולים מאתיופיה בהשוואה ל-71% בקרב תלמידים "דור שני" בישראל). הם גם אווזים בתפיסות שליליות יותר הנוגעות לתחום היחסים האישיים בין באי בית הספר, דבר שהתבטא בשיעור נמוך יותר של דיווח על יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה (58.6% בהשוואה ל-64.0%, בהתאמה). נוסף על כך, הפער בשיעור הדיווח (המופחת בקרב בני העולים) על יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים הגיע כמעט לערך הסף (39.4% בהשוואה ל-44.3%, בהתאמה).

בתחום תחושת המוגנות והביטחון, שיעור גבוה פי שלושה של תלמידים בני עולים מאתיופיה דיווחו של חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת (32% בהשוואה ל-10%, בהתאמה), לצד שיעור נמוך יותר שדווחו על חשיפה ללעג, העלבה או השפלה במילים (19% בהשוואה ל-27%, בהתאמה).

בתחום של משמעת והתנהגות שיעור גבוה יותר של בני העולים מאתיופיה דיווחו על איחורים (67% בהשוואה ל-48%, בהתאמה), לצד שיעור נמוך יותר שדיווחו על היעדרויות (56% בהשוואה ל-63%, בהתאמה).

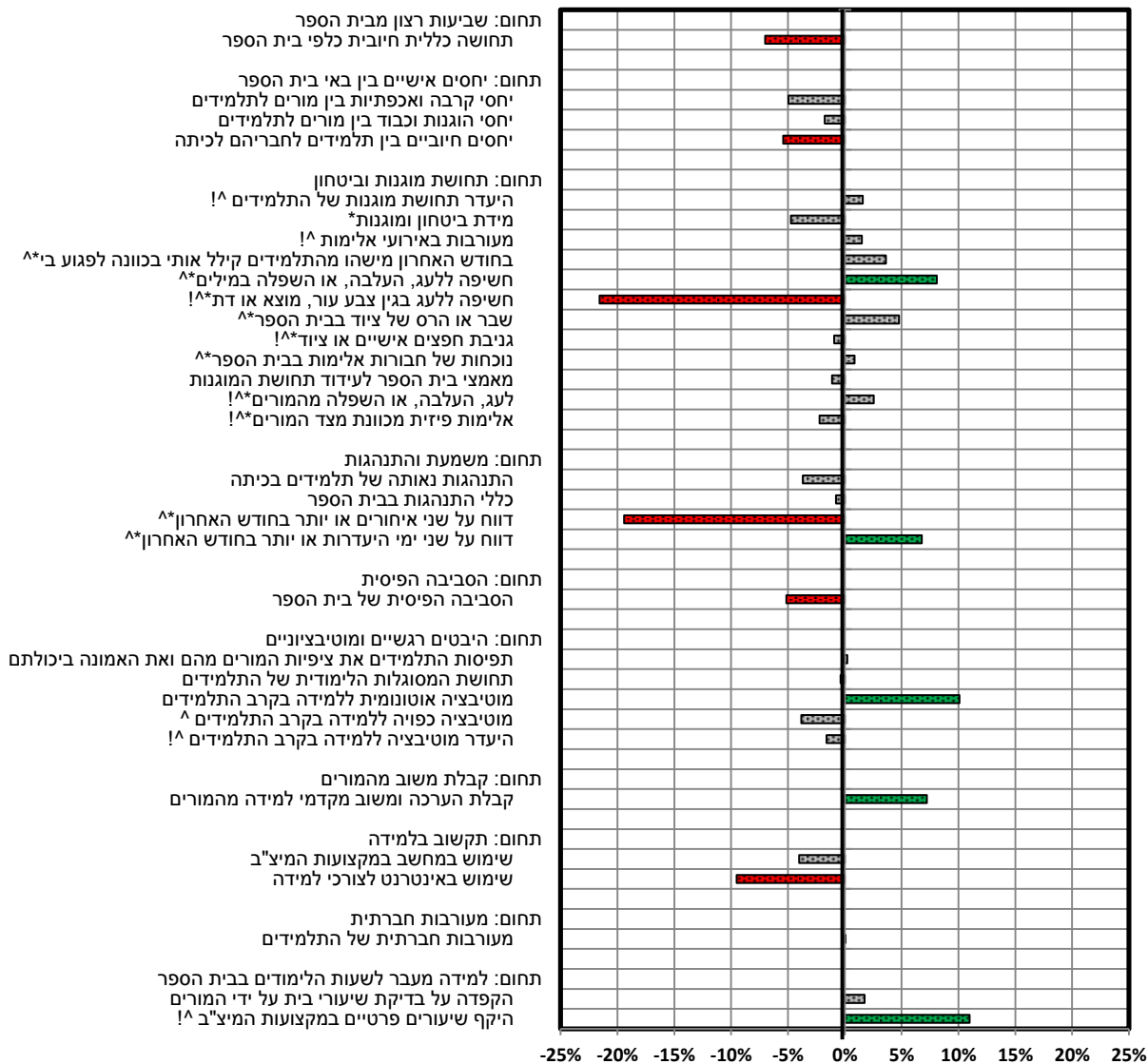
בני העולים מאתיופיה אווזים גם בתפיסות שליליות יותר הנוגעות לתחום של שימוש בתקשוב לצורכי למידה, דבר שהתבטא בשיעור נמוך יותר של דיווח על שימוש באינטרנט לצורכי למידה (25% בהשוואה ל-34%, בהתאמה), ולתחום הסביבה הפיזית של בית הספר (39% בהשוואה ל-45%, בהתאמה).

למעט התחום האחרון, פערים דומים בעמדות הנוגעות לחמשת המדדים הראשונים נמצאו גם בקרב התלמידים העולים מאתיופיה בשכבת כיתה זו (ז'-ט').

לעומת זאת, בני העולים מאתיופיה מתאפיינים בתפיסות חיוביות יותר במספר תחומים, ביניהם היבטים רגשיים מוטיבציוניים, דבר שהתבטא ברמה גבוהה יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה (66% בהשוואה ל-56%, בהתאמה), וכן בנוגע לקבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה (57% בהשוואה ל-49%, בהתאמה), וללמידה מעבר לשעות הלימודים, דבר שהתבטא ברמת דיווח נמוכה יותר ביחס להסתייעות בשיעורים פרטיים במקצועות מיצ"ב (9% בהשוואה ל-20%, בהתאמה). עבור שני המדדים הראשונים, נמצאו פערים דומים גם בקרב התלמידים העולים מאתיופיה בשכבת כיתה ז'-ט'.

תרשים 4g: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ז'-ט' (לפי תחום)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → ← שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי
 ^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה
 ! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

לסיכום, במבט-על על שכבת כיתה ז'-ט', כפי שניתן ללמוד מטבלה 3 ומתרשים 4, בכל התחומים בסקר האקלים והסביבה הפדגוגית נמצאו פערים משמעותיים בין לפחות אחת מקבוצות בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. פערים משמעותיים נמצאו בתחום שביעות הרצון הכללית מבית הספר, כאשר שיעורי הדיווח בקרב בני העולים ממדינות ערב ובני העולים מאתיופיה על שביעות רצון היו נמוכים יותר. מרבית המדדים שלגביהם נמצאו פערים משמעותיים משתייכים לתחום תחושת המוגנות והביטחון, שלגביו בעיקר בני העולים ממדינות ערב ובמידה פחותה בני העולים מברית המועצות לשעבר הציגו תפיסות שליליות יותר בנוגע למדדים רבים של אלימות מילולית ופיזית, ובתוך כך בקרב בני העולים ממדינות ערב נמצאו שיעורים גבוהים יותר של דיווח על אלימות מצד המורים (בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל). שוב, בדומה לממצאים בקרב קבוצות בני העולים בשכבות ה'-ו' וגם בדומה לקבוצות

העולים בשתי השכבות, הפערים המשמעותיים ביותר בשיעורי הדיווח בקרב בני העולים מאתיופיה ובני העולים מברית המועצות לשעבר בשכבת ז'-ט' נגעו למידת חשיפתם ללעג בגין צבע עור, דת או מוצא (פי 3 ופי 2, בהתאמה, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל בשכבות ז'-ט').

מבין קבוצות בני העולים, בקרב בני העולים מאתיופיה נמצאו הכי הרבה מדדים (11) שבהם קיים פער משמעותי בין תפיסות בני העולים ותפיסות תלמידים "דור שני" בישראל, אשר בכמחציתם (5) הפערים משקפים תפיסות חיוביות יותר בקרב בני העולים מאתיופיה. לעומתם, בקרב בני העולים ממדינות ערב, נמצא מספר דומה של מדדים (10) שבהם קיים פער משמעותי בין תפיסות בני העולים ותפיסות תלמידים "דור שני" בישראל, אך כולם משקפים תפיסות שליליות יותר בקרב בני העולים ממדינות ערב. בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר, נמצאו מעט פחות מדדים (7) שבהם קיים פער משמעותי בין תפיסות בני העולים ותפיסות תלמידים "דור שני" בישראל, ורובם (6) משקפים תפיסות שליליות יותר בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר.

2.4 שינויים בפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים בני עולים לבין תלמידים "דור שני" בישראל, על פי שכבת כיתה (שוני בין-גילי)

בפרק זה עסקנו עד כה בבחינת הפערים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב התלמידים בני העולים בהשוואה לתפיסות אלו בקרב תלמידים "דור שני" בישראל. פערים אלו נבחנו בנפרד בקרב תלמידי היסודי (שכבת כיתה ה'-ו') ובקרב תלמידי החטיבה (שכבת כיתה ז'-ט'). תת-הפרק הנוכחי יתמקד בהבדלים בין שכבות הכיתה השונות. במחקר זה נמצא שתלמידים "דור שני" בישראל בשכבת כיתה ז'-ט' אוחזים בעמדות ובתפיסות שליליות יותר בהשוואה לעמיתיהם בשכבת כיתה ה'-ו', תמונה דומה נצפתה גם בקרב קבוצות התלמידים בני העולים.

בדומה לניתוח המפורט בתת-פרק 1.3, שבו נבחנו פערים בדפוסי שינויי התפיסה בין התלמידים בשכבות ז'-ט' ובין תלמידי שכבות ה'-ו' בקרב התלמידים העולים ובקרב תלמידים ילידי ישראל, נעמוד בתת-פרק זה על פערים והבדלים בין תבנית השינויים בתפיסות בין תלמידי השכבה היסודית ותלמידי חטיבת הביניים בקרב תלמידים "דור שני" בישראל, לעומת תבנית השינויים המקבילים בקרב תלמידים בני עולים. נרצה לבחון אם דפוס השינויים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין שכבות הכיתה (ה'-ו' לעומת ז'-ט') בקרב התלמידים בני העולים שונה מדפוס השינויים בקרב תלמידים "דור שני" בישראל. במידה ששינויים כלשהם אכן יתגלו, נרצה לעמוד על טיבם, מבחינת גודל השינוי וכיוונו.

לאור שאלת המחקר, **בטבלה 4** מוצג השינוי בעמדות התלמידים "דור שני" בישראל בכיתות ז'-ט' לעומת תלמידים "דור שני" בישראל בכיתות ה'-ו', ואילו עבור כל אחת מקבוצות התלמידים בני העולים מוצג **הפער בין מידת השינוי** בעמדות תלמידים בני עולים בכיתות ז'-ט' לעומת כיתות ה'-ו' בהשוואה לזה של קבוצת התלמידים "דור שני" בישראל. לשם נוחות, נעשה שימוש בצבע **ירוק** לשם הצגת עמדות או תפיסות חיוביות יותר בקרב התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, ובצבע **אדום** לשם הצגת עמדות או תפיסות שליליות יותר. בדומה לניתוח בתת-פרק 1.3, הוגדר סף לציון פערים משמעותיים בשינוי בעמדות התלמידים בני העולים ביחס לשינוי בעמדות תלמידים "דור שני" בישראל, שנקבע על 5% (למעט היגדים שמידת ההסכמה עימם הייתה נמוכה מ-20% בקרב תלמידים "דור שני" בישראל, ושבעבורם נקבע סף של 3% כפער משמעותי). בהתאם לכך, הסימון מינוס ("-") בעמודה "דור שני" בישראל מסמן כי מידת ההסכמה עם היגד נתון בקרב תלמידים "דור שני" בישראל בכיתות ז'-ט' נמוכה יותר לעומת מידת ההסכמה בקרב מקביליהם מכיתות ה'-ו'. הסימון מינוס ("-") בעמודות "בני

עולים" מייצג כי השוני הבין-גילי במידת ההסכמה להיגד נתון הוא גדול יותר בקרב קבוצת בני העולים בהשוואה לפער בקרב תלמידים "דור שני" ישראל. אין משמעות הדבר כי הדבר משקף בהכרח עמדות שליליות יותר. משמעות השינוי מסומלת כאמור באמצעות צבעים: צבע אדום לציון שינוי שלילי בעמדות העולים וצבע ירוק לציון שינוי חיובי בעמדותיהם. את הנתונים המלאים עבור כל מדד ניתן למצוא בפרק 3.

טבלה 4: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים לתפיסות תלמידים "דור שני" ישראל, בשתי שכבות הכיתה (שוני בין-גילי)

פערים בין עמדות תלמידי שכבת ז'ט' לתלמידי שכבת ה'ו'					
ממד מסכם	"דור שני" בישראל	בני עולים מברכה"מ לשעבר	בני עולים מאתיופיה	בני עולים ממדינות ערב	הורה אחד עולה
תחום: שביעות רצון מבית הספר					
תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר	-5.6%	-4.7%	-8.1%	-6.0%	0.4%
תחום: יחסים אישיים בין באי בית הספר					
יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים	-20.4%	-3.9%	-6.7%	-3.4%	-0.4%
יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים	-17.9%	-2.9%	-5.2%	-3.1%	0.3%
יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה	-7.4%	-1.8%	-6.2%	-4.3%	0.7%
תחום: תחושת מוגנות וביטחון					
היעדר תחושת מוגנות של התלמידים! ^א	1.1%	0.1%	-2.0%	-0.4%	-0.6%
מידת ביטחון ומוגנות [*]	-6.0%	-4.2%	-5.2%	-2.9%	0.6%
מעורבות באירועי אלימות! ^א	-2.8%	0.1%	0.5%	2.0%	-0.6%
בחודש האחרון משהו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע בי ^א	-5.0%	2.3%	0.5%	6.1%	-0.6%
חשיפה ללעג, העלבה או השפלה במילים ^א	-1.6%	3.4%	0.6%	6.1%	-0.2%
חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת ^א	1.7%	-0.3%	-1.2%	-0.6%	-1.9%
שבר או הרס של ציוד בבית הספר ^א	17.3%	5.5%	-1.7%	5.4%	-1.2%
גניבת חפצים אישיים או ציוד ^א	3.1%	-0.7%	1.1%	3.1%	-0.6%
נוכחות של חבורות אלימות בבית הספר ^א	1.9%	3.7%	-2.6%	-0.2%	0.2%
מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות	-23.1%	-2.9%	-3.3%	-3.3%	-0.6%
לעג, העלבה או השפלה מהמורים! ^א	7.9%	1.5%	1.0%	4.3%	0.1%
אלימות פיזית מכוונת מצד המורים! ^א	1.8%	0.4%	1.0%	1.2%	0.1%
תחום: משמעת והתנהגות					
התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה	-10.0%	-2.8%	-6.7%	-3.8%	-0.1%
כללי התנהגות בבית הספר	-13.9%	-1.0%	-5.0%	-3.7%	1.2%
דווח על שני איחורים או יותר בחודש האחרון ^א	16.1%	-2.0%	7.9%	1.2%	-0.4%
דווח על שני ימי היעדרות או יותר בחודש האחרון ^א	10.9%	-4.7%	-2.4%	2.1%	-2.9%
תחום: הסביבה הפיזית					
הסביבה הפיזית של בית הספר	-12.7%	-7.3%	-6.7%	-1.0%	1.3%
תחום: היבטים רגשיים ומוטיבציוניים					
תפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולתם	-10.4%	-1.2%	-3.5%	-1.8%	-0.1%
תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים	-2.1%	0.0%	-0.5%	-3.3%	0.1%
מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים	-13.2%	-0.3%	-1.9%	-2.7%	0.8%
מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים ^א	-1.7%	-0.6%	1.0%	1.0%	0.0%
היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים! ^א	0.6%	0.0%	1.5%	0.7%	0.3%
תחום: קבלת משוב מהמורים					
קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים	-21.0%	-0.6%	-1.3%	-4.3%	0.3%
תחום: תקשוב בלמידה					
שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב	-18.2%	-6.0%	-5.3%	-4.1%	-1.6%
שימוש באינטרנט לצורכי למידה	-8.4%	-6.0%	-7.5%	-8.8%	-1.2%
תחום: מעורבות חברתית					
מעורבות חברתית של התלמידים	-18.1%	-4.6%	-6.7%	-1.7%	-0.2%
תחום: למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר					
הקפדה על בדיקת שיעורי בית על ידי המורים	-21.8%	-1.0%	0.8%	0.0%	0.0%
היקף שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב! ^א	5.5%	-1.8%	-6.9%	-0.2%	-0.4%

מקרא: * - ממד חד-היגדי; ^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה; ! - ממדים דעבורם הוגדר ערך סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תלמידים בני עולים ממדינות ערב, שוני בין-גילי

בבחינת דפוס השוני הבין-גילי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב בני העולים ממדינות ערב בהשוואה לדפוס המקביל בקרב תלמידים "דור שני" בישראל נמצאו פערים משמעותיים בשבעה מדדים הנוגעים לשלושה תחומים, שניים מתוכם נוגעים להיבטי אקלים ואחד מהם להיבטי פדגוגיה. בכל התחומים הפערים משקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים ממדינות ערב, ובעיקר מאחר שהשינוי הפנימי בין שכבות הגיל בקרב שתי האוכלוסיות הוא שלילי (ומעיד על שינוי שלילי בתפיסה בשכבת הגיל הבוגרת). עם זאת, השינוי בקרב בני העולים ממדינות ערב הוא חד וכיוונו שלילי יותר באופן משמעותי לעומת זה שבקרב תלמידים "דור שני" בישראל.

הפערים בדפוס השוני הבין-גילי בולטים בעיקר בתחום תחושת המוגנות והביטחון, ומשקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים ממדינות ערב, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. הדבר התבטא בעלייה חדה יותר במידת החשיפה לשבר או הרס של ציוד בבית הספר (שינוי של 22.7% בין שכבות הגיל בקרב בני העולים ממדינות ערב בהשוואה לשינוי של 17.3% בין שכבות הגיל בקרב תלמידים "דור שני" בישראל), לגניבה של חפצים אישיים או של ציוד (שינוי של 6.3% בהשוואה ל-3.1%, בהתאמה), ואף ללעג, העלבה או השפלה ממורים (שינוי של 12.2% בהשוואה ל-7.8%, בהתאמה). כמו כן, נמצאה מגמה הפוכה ושלילית באופייה בשינוי במידת החשיפה לקללות (עלייה של 1.0% לעומת ירידה של 5.0%, בהתאמה) וללעג, העלבה או השפלה במילים (עלייה של 4.5% לעומת ירידה של 1.6%, בהתאמה).

בדומה לכך, נמצאו פערים בדפוס השוני הבין-גילי המשקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים גם בנוגע למידת שביעות הרצון מבית הספר, שבה חלה עלייה חדה (שינוי של 11.6% בהשוואה ל-5.7%, בהתאמה), וכן בתחום התקשוב בלמידה, דבר שהתבטא בירידה חדה יותר בשיעור הדיווח על מידת השימוש באינטרנט לצורכי למידה (ירידה של 17.2% בהשוואה לירידה של 8.3%, בהתאמה).

תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר, שוני בין-גילי

בבחינת דפוס השוני הבין-גילי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לדפוס המקביל בקרב תלמידים "דור שני" בישראל נמצאו פערים משמעותיים בארבעה מדדים הנוגעים לשלושה תחומים. כל הפערים המשמעותיים משקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים: בתחום תחושת המוגנות והביטחון, הדבר התבטא בעלייה חדה יותר במידת הדיווח על חשיפה לשבר או הרס של ציוד בבית הספר (שינוי של 22.8% בין שכבות הגיל בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר בהשוואה לשינוי של 17.3% בין שכבות הגיל בקרב תלמידים "דור שני" בישראל), ואילו בתחום תקשוב בלמידה התבטא הדבר בירידה חדה במידת הדיווח הן על שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב (שינוי של 24.1% בהשוואה ל-18.1%, בהתאמה), והן על שימוש באינטרנט לצורכי למידה (שינוי של 14.4% בהשוואה ל-8.3%, בהתאמה). גם בתחום של הסביבה הפיזית נמצא שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים, שהתבטא בירידה חדה יותר (שינוי של 20.0% בהשוואה ל-12.7%, בהתאמה). הפער המשמעותי בשינוי התפיסה השלילי הבין-גילי בתחום של סביבה פיזית הוא משותף הן לבני העולים (בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל) והן לעולים מברית המועצות לשעבר (בהשוואה לילידי ישראל). בתחום של שביעות רצון מבית הספר, השוני הבין-גילי מגיע כמעט לערך הסף ומייצג שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים מברית המועצות, כלומר התחושה הכללית חיובית פחות כלפי בית הספר (שינוי של 10.3% בהשוואה ל-5.6%, בהתאמה).

תלמידים בני עולים מאתיופיה, שוני בין-גילי

בבחינת דפוס השוני הבין-גילי בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בקרב בני העולים מאתיופיה בהשוואה לדפוס המקביל בקרב תלמידים "דור שני" בישראל נמצאו פערים משמעותיים ב-12 מדדים, מרביתם (למעט 1) משקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים מאתיופיה. פערים אלה ניכרו בשמונה מבין עשרת תחומי האקלים והסביבה הפדגוגית בסקר. בכל חמשת תחומי האקלים שינוי התפיסה הוא שלילי יותר בקרב בני העולים מאתיופיה, בעוד באחד מבין שלושת תחומי הסביבה הפדגוגית שבהם חל שינוי משמעותי יותר בקרב בני העולים - משתקף שינוי תפיסה חיובי יותר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

הפער הבולט ביותר נמצא בתחום שביעות רצון מבית הספר, שבו השינוי התפיסה בין שכבות הגיל בקרב בני העולים מאתיופיה היה שלילי הרבה יותר (שינוי של -13.7% בין שכבות הגיל בקרב בני העולים מאתיופיה בהשוואה לשינוי של -5.7% בין שכבות הגיל בקרב תלמידים "דור שני" ישראל).

גם בתחום היחסים האישיים בין באי בית הספר השינויים בתפיסות בין שכבות הגיל בקרב בני העולים, בהשוואה לשינויים בתפיסות בקרב תלמידים "דור שני" בישראל, משקפים שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים הן בתפיסתם את הממד של יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים (שינוי של -27.1% בהשוואה ל-20.4%, בהתאמה), הן את הממד של יחסי הוגנות וכבוד בין מורים ותלמידים (שינוי של -23.1% בהשוואה ל-18.0%, בהתאמה), והן את הממד של יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה (שינוי של -13.6% בהשוואה ל-7.4%, בהתאמה).

בתחום של תחושת המוגנות והביטחון הפער בדפוס השוני הבין-גילי משקף שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים מאתיופיה, דבר שהתבטא בירידה חדה יותר בתפיסת הביטחון והמוגנות (שינוי של -11.2% בהשוואה ל-5.0%, בהתאמה). בנוסף, נצפה פער משמעותי בדפוס השוני בין-גילי גם בתחום הסביבה הפיזית, שהתבטא בירידה חדה יותר בתפיסת הסביבה הפיזית של בית הספר (שינוי של -19.5% בהשוואה ל-12.7%, בהתאמה) ובמידת המעורבות בחברתית של בני העולים מאתיופיה (שינוי של -24.8% בהשוואה ל-18.2%, בהתאמה).

פערים דומים לאלו שתוארו בתחומים לעיל, המשקפים שינוי תפיסה שליליים יותר בקרב בני העולים מאתיופיה (בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל), נמצאו גם בקרב העולים מאתיופיה (בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל).

גם בתחום התקשוב בלמידה נמצאו ירידות חדות יותר בשיעורי הדיווח בקרב בני העולים מאתיופיה, שהתבטאו בשיעורי הדיווח הן על שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב (שינוי של -23.5% בהשוואה ל-18.1%) והן על שימוש באינטרנט לצורכי למידה (שינוי של -15.9% בהשוואה ל-8.3%, בהתאמה). ירידות חדות אלה משקפות שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים גם בתחום זה.

הדבר נכון גם בתחום המשמעת וההתנהגות, שבו הפער בדפוס השוני הבין-גילי משקף שינוי תפיסה שלילי יותר בקרב בני העולים הן בנוגע להתנהגות נאותה של תלמידים לתלמידים (שינוי של -16.8% בהשוואה ל-10%, בהתאמה), כמו גם שינוי לרעה ועלייה חדה יותר בשיעור הדיווח על מידת האיחורים (שינוי של 24.1% בהשוואה ל-16.1%, בהתאמה).

ממצא "חריג" נמצא בתחום למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר. הממצא התבטא במגמה הפוכה וחיובית באופייה בשינוי בהיקף השיעורים הפרטיים במקצועות המיצ"ב (ירידה של 1.4% בקרב בני העולים מאתיופיה לעומת עלייה של 5.5% בקרב תלמידים "דור שני" בישראל).

לסיכום, במבט-על על השינויים בתפיסות התלמידים בין שכבת כיתה ז'-ט' לשכבת כיתה ה'-ו', כפי שניתן ללמוד מטבלה 4, ניתן לומר כי דפוסי השוני הבין-גילי בקרב בני העולים שונים משמעותית מהדפוס המקביל בקרב תלמידים "דור שני" בישראל, כך שקיים מעין מדרג: דפוס השוני הבין-גילי בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר הוא הקרוב יותר לדפוס השוני הבין-גילי בקרב תלמידים "דור שני" בישראל (פערים משמעותיים בשלושה תחומים ובכללם בארבעה מדדי אקלים וסביבה פדגוגית), דפוס השוני הבין-גילי בקרב בני העולים מארצות ערב שונה יותר (3 תחומים ו-7 מדדים, בהתאמה) ואילו זה שבקרב בני העולים מאתיופיה הוא השונה ביותר מדפוס השוני הבין-גילי בקרב תלמידים "דור שני" בישראל (8 תחומים ו-12 מדדים, בהתאמה). כמעט כל הפערים בדפוסי השוני הבין-גילי בתפיסות בין התלמידים בחטיבה לתלמידי היסודי משקפים שינויים שליליים יותר בקרב קבוצות בני העולים (יוצא הדופן הוא שינוי תפיסה חיובי יותר בקרב בני העולים מאתיופיה בנוגע להיקף השיעורים הפרטיים במקצועות המיצ"ב).

בתחום היבטים רגשיים ומוטיבציוניים ללמידה לא נמצא פער משמעותי בין דפוסי השינויים בין שכבות הגיל בקרב קבוצות בני העולים, בהשוואה לתלמידים "דור שני בישראל", אולם לעומתו בכל שלוש קבוצות בני העולים נמצאו שינויי תפיסה שליליים יותר בתחום התקשוב בלמידה ובמדדים מסוימים בתחום תחושת המוגנות והביטחון. לקבוצת בני העולים מאתיופיה ולקבוצת בני העולים ממדינות ערב אפיונים משותפים גם בנוגע לשינויי תפיסה שליליים יותר בתחומים של שביעות הרצון מבית הספר והיחסים הבין-אישיים בין באי בית הספר, ואילו לקבוצת בני העולים מברית המועצות לשעבר היא שותפה בשינויי תפיסה שליליים יותר בנוגע לסביבה הפיזית. שינויי תפיסה שליליים יותר בתחום של משמעת והתנהגות וגם בתחום המעורבות החברתית ייחודיים לקבוצת בני העולים מאתיופיה.

2.5 סיכום ודיון בממצאי פרק 2: האם קיימים הבדלים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר בין תלמידים בני עולים לבין תלמידים "דור שני" בישראל?

בשכבת כיתה ה'-ו', תלמידים בני עולים ממדינות ערב מציגים תפיסות אקלים וסביבה פדגוגית הדומות ברובן לאלו של תלמידים "דור שני" בישראל. לעומת זאת, נמצאו פערים משמעותיים בעמדות בני העולים מברית המועצות לשעבר ובני העולים מאתיופיה בהשוואה לאלו של תלמידים "דור שני" בישראל – פערים המשקפים בעיקר עמדות חיוביות יותר בקרב בני העולים. בשכבת כיתה ז'-ט', המגמה משתנה ונמצאו מדדים רבים יותר שבהם קיימים פערים משמעותיים בעמדות לעומת תלמידים "דור שני" בישראל. על פי רוב משקפים פערים אלה עמדות שליליות יותר, בעיקר בקרב בני העולים ממדינות ערב, במידה פחותה בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר ועמדות חצויות בקרב בני העולים מאתיופיה. תמונה זו דומה באופן חלקי לזו שהתקבלה מניתוח העמדות בקרב התלמידים העולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל (השוואת הקבוצות הרלוונטיות שמקורן באתיופיה וברית המועצות לשעבר בלבד).

באופן כללי, ניתן לראות כי התחום שבו בולטים הפערים הוא תחושת הביטחון והמוגנות. בעיקר בני העולים מברית המועצות לשעבר ובני העולים ממדינות ערב בשכבת כיתה ז'-ט' דיווחו על תחושת מוגנות וביטחון נמוכה יותר, לצד עלייה בחשיפה לצדדים שונים של אלימות מילולית. ממצא שחוזר על עצמו בקרב כל קבוצות בני העולים, ביחוד אלו מאתיופיה, הוא שיעורי דיווח גבוהים משמעותית על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת. באופן מפתיע, פערים משמעותיים בשיעורי דיווח על אלימות מצד מורים, קיימים בעיקר בקרב בני העולים ממדינות ערב בשכבת כיתה ז'-ט' (חשיפה מוגברת), וגם בקרב בני עולים מברית המועצות לשעבר ובני עולים מאתיופיה בשכבת כיתה ה'-ו' (חשיפה בשיעור נמוך יותר).

בתחום משמעת והתנהגות, תלמידים בני עולים מאתיופיה בשתי שכבות הכיתה, ובעיקר בשכבות ז'-ט', מתאפיינים בשיעור גבוה יותר של איחורים ושיעור נמוך יותר של חיסורים (בדומה לעולים מאתיופיה), ואילו התלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר (בשכבת כיתה ה'-ו' בלבד) מתאפיינים בשיעור גבוה יותר של היעדרויות (בדומה לעולים מברית המועצות לשעבר). שיעור גבוה יותר של חיסורים נמצא בקרב התלמידים בני העולים ממדינות ערב (בשתי שכבות הגיל).

פערים בשביעות רצון, המעידים על שביעות רצון נמוכה יותר, נמצאו רק בקרב תלמידי שכבת ז'-ט', בקרב בני עולים מאתיופיה וממדינות ערב, אך לא בקרב בני עולים מברית המועצות לשעבר.

באופן כללי, ניכר כי בקרב התלמידים בני העולים תפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית נעשות שליליות יותר, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, עם המעבר משכבת כיתה יסודית (ה'-ו') לעל-יסודית (ז'-ט'). המגמה קיימת בקרב כל קבוצות בני העולים, ובייחוד בני העולים מאתיופיה. נראה שבמעבר לחטיבה תלמידים בני עולים, כמו גם תלמידים עולים, כפי שצוין קודם, חווים מעין משבר המוביל לכך שתפיסותיהם בנוגע לאקלים ולסביבה הפדגוגית הבית ספרית נעשות שליליות יותר, הן ביחס לתפיסות בני עולים בשכבה היסודית והן ביחס לתפיסות של תלמידים "דור שני" בישראל בחטיבת הביניים.

לא נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים שנולדו בישראל ושרק אחד מהוריהם נולד בישראל ואילו ההורה האחר הוא עולה לבין תלמידים שגם הם וגם שני הוריהם נולדו בישראל ("דור שני"). יש בממצא זה כדי לרמוז על התרומה המשמעותית של הורה "צבר" במשפחה להשתלבות התלמיד במערכת החינוך, כפי שעולה מדפוס התפיסות האחד יחסית של התלמידים במשפחות אלו.

במחקר זה נמצאו פערים ניכרים, שיש לבחון אותם בתשומת הלב הראויה, בתפיסות האקלים והסביבה הפדגוגית בין תלמידים עולים ותלמידים בני עולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל ותלמידים "דור שני" בישראל, בהתאמה. המחקר, בהיותו ראשוני וחלוצי בתחום, פותח צוהר רחב למחקרי המשך. לדוגמה, מתבקש לבחון את הפערים בעמדות התלמידים כמתואר לעיל, תוך פילוח האוכלוסיות על פי משתנים כגון מגדר (בנים לעומת בנות), רקע חברתי-כלכלי של התלמידים, סוג הפיקוח של בית הספר שאליו משתייכים התלמידים (ממלכתי לעומת ממלכתי-דתי), משתני רקע של ההורים (השכלה, מקצוע וכו') ושל המשפחה (ילד יחיד לעומת משפחה מרובת ילדים) ועוד. היבטים נוספים שייתכן שיש להם השפעה על מידת ההשתלבות במערכת החינוך, ומתוך כך על עמדות תלמידים כלפי האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר הם: גיל העלייה של התלמידים, מספר השנים שהם שוהים בארץ בכלל וכחלק ממערכת החינוך בפרט, וכנגזר מכך מידת השליטה של התלמידים בשפה העברית (עד כמה ההשתלבות היא תלויה שפה). כמו כן נדרש מחקר אורך, הבודק את השתנות עמדות התלמידים הנבדקים לאורך זמן, אשר יאפשר הצצה לשינוי שעוברים התלמידים.

היבט נוסף שראוי לבדוק הוא קיום קשר בין הישגי התלמידים, במבחן המיצ"ב לדוגמה, לבין עמדותיהם, והשוואה בהקשר זה בין התלמידים העולים ובני העולים ובין קבוצות ההשוואה. מחקר שכזה יוכל לשפוך אור על קשר אפשרי בין הצלחה בלימודים ומידת בקיאות בתחומי הדעת השונים לבין התפיסות של התלמידים באוכלוסיות השונות את האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר. יתר על כן, באמצעות מחקר מעין זה, ניתן יהיה לחזק את בסיס המידע שעליו נשען המחקר הנוכחי (המבוסס על ממצאי שאלוני המיצ"ב בלבד), להרחיבו ולהעמיקו על ידי איסוף מידע איכותני ממדגם תלמידים, אם באמצעות ראיונות ואם באמצעות שאלונים ייעודיים.

חלק ב' – פירוט התחומים והמדדים בסקר האקלים והסביבה הפדגוגית בבית הספר

פרקים 1 ו-2 של חלק א' התייחסו לשאלות מחקר ממוקדות הנוגעות לפערים משמעותיים בין קבוצות התלמידים העולים ובני העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל ו"דור שני" בישראל, בהתאמה, תוך התייחסות לשכבת כיתה ה'-ו', ז'-ט', ולדפוס השינויים בין השכבות. מטרת פרק 3 של חלק זה היא לתת תמונה מלאה ומפורטת ביחס לכל תחום ומדד שנבחר עבור כל הקבוצות, בין אם נצפו לגביו פערים משמעותיים בין הקבוצות ובין אם לאו.

פרק 3 - תוצאות סקר שאלון אקלים וסביבה פדגוגית, עולים ובני עולים

בפרק זה משקפים הנתונים המוצגים את אחוז המסכימים ביחס לכל אחד מההיגדים השונים הנוגעים לאקלים ולסביבה הפדגוגית בבית הספר, ולא את הפערים במידת ההסכמה ביחס לקבוצת ההשוואה, כפי שהוצג בפרקים הקודמים. לשם נוחות, התוצאות מוצגות לפי סדר תחומי האקלים ותחומי הסביבה הפדגוגית בבית הספר.

3.1 שביעות רצון מבית הספר

תחום זה עוסק בסוגיה הבסיסית של תחושת שביעות הרצון ותחושת השייכות של תלמידים למוסד שבו הם לומדים. המדד בתת-פרק זה בוחן את דיווחי התלמידים ביחס לתחושתם הכללית כלפי בית הספר: האם הם שמחים להגיע אל בית הספר; באיזו מידה טוב לתלמידים להיות בבית הספר ועד כמה הם מרגישים שייכים אליו. לשביעות הרצון נודעת חשיבות, ויש בכך כדי לתת מעין סיכום לגבי תחושתם הכללית לגבי בית הספר תוך שקלול ההיבטים השונים, מזווית הראיה של התלמיד, אולם זוהי ודאי איננה התמונה המלאה, והיא אף אינה בהכרח התמונה החשובה ביותר, וחשוב לבחון ולהציג היבטים נוספים של האקלים החברתי והסביבה הפדגוגית בבית ספר נתון, כמו גם במערכת כולה (כפי שאמנם מבקש לשקף הדוח הנוכחי).

להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר
א. "אני אוהב להיות בבית הספר"
ב. "גם אילו הייתי יכול, לא הייתי עובר לבית ספר אחר"*
ג. "טוב לי בבית הספר"

* נוסח היגד זה בשאלון היה "אילו הייתי יכול, הייתי עובר לבית ספר אחר". לצורך הדיווח בדוח זה ההיגד נוסח מחדש, כך שערך גבוה יותר בהיגד ישקף מצב רצוי יותר, בדומה לשאר ההיגדים במדד זה.

תוצאות

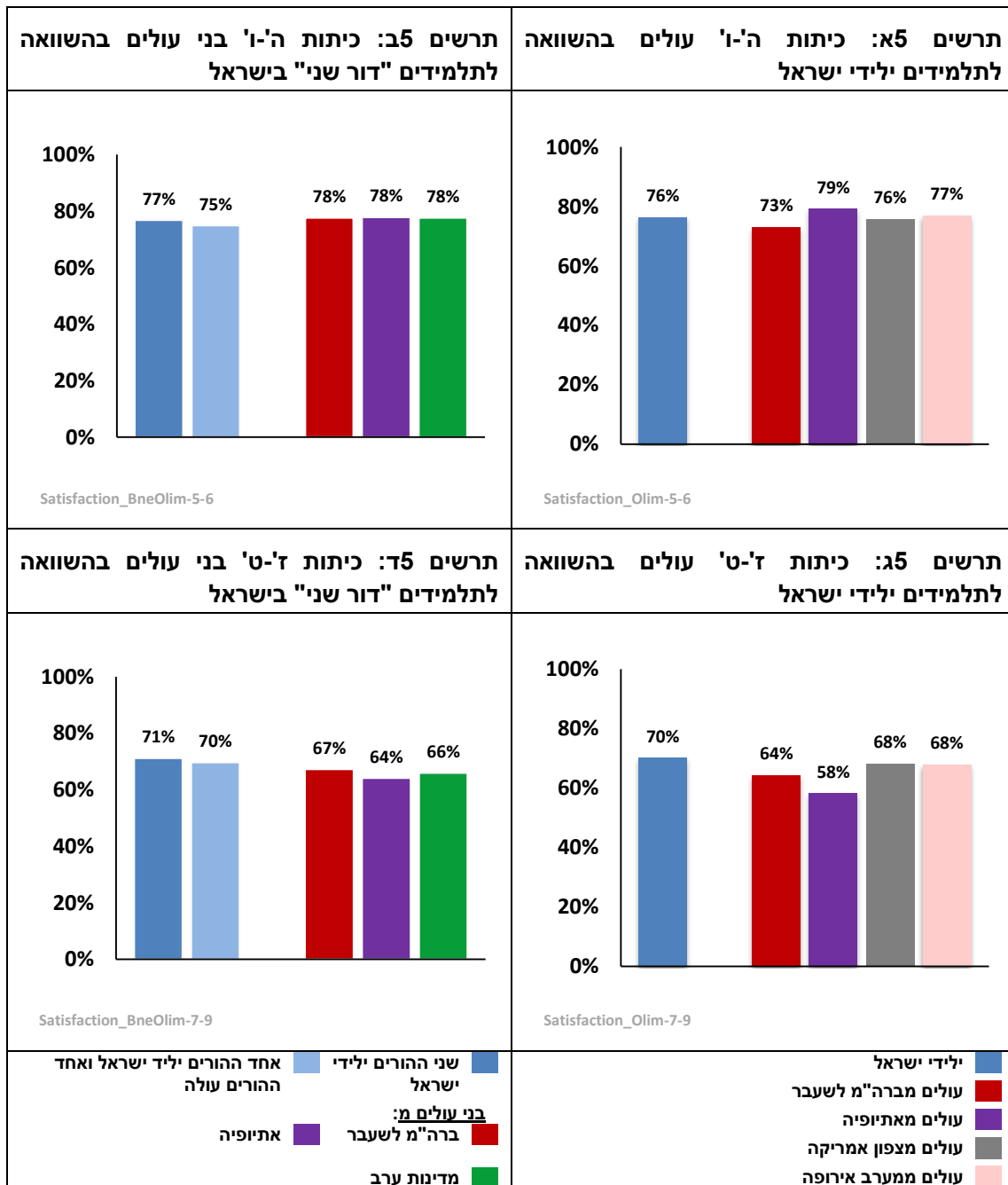
בתרשים 5 מוצגים נתוני המדד המסכם "תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר". באופן כללי, כ-75% מהתלמידים בכיתות ה'ו', בין אם עולים ובני עולים ובין אם ילידי ישראל ו"דור שני" בישראל, דיווחו על תחושת כללית חיובית כלפי בית הספר. בקרב תלמידים בכיתות ז'-ט' שיעורי הדיווח המקבילים היו נמוכים יותר, כ-70% בקרב קבוצות ההשוואה, ונמוך מכך בקרב התלמידים העולים ובני העולים. השוני הבין-גילי, המשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב יוצאי אתיופיה ובקרב בני עולים ממדינות ערב ביחס לקבוצות ההשוואה.

תלמידים עולים - בקרב תלמידי כיתות ה'ו' אין פערים משמעותיים במידת שביעות הרצון בין התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. אולם, בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', הן תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר (פער של 6% בשיעורי הדיווח השווה לילידי ישראל) ובעיקר תלמידים עולים מאתיופיה (פער של 21%) פחות שבעי רצון מתלמידים ילידי ישראל.

תלמידים בני עולים - בדומה לתלמידים העולים, בקרב תלמידי כיתות ה'ו' אין פער משמעותי במידת שביעות הרצון בין התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. אולם בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', הן תלמידים בני עולים יוצאי אתיופיה (פער של 7% בשיעורי הדיווח בהשוואה לילידי ישראל) והן בני עולים יוצאי מדינות ערב (פער של 5%) פחות שבעי רצון מתלמידים ילידי ישראל.

בהשוואת מידת שביעות הרצון הכללית מבית הספר בין קבוצות העולים ובני העולים, נמצא פער משמעותי רק בין העולים מאתיופיה בכיתה ז'-ט' לבני העולים מקביליהם, כאשר הראשונים מגלים פחות שביעות רצון.

תרשים 5 - דיווחי תלמידים על תחושה חיובית כללית כלפי בית הספר

3.2 יחסים אישיים בין באי בתי הספר

בעוד שתחושות של שביעות רצון חשובות, אף שהן אינן קשורות בהכרח להצלחה במישור הפדגוגי ובמישור של הישגים לימודיים, הרי שיחסים אישיים חיוביים במשולש היחסים תלמידים, מורים והורים הם תנאי חשוב לתפקוד בית ספרי מיטבי גם במישורים אלו. תחום זה כולל שלושה מדדים העוסקים ביחסים בין באי בית הספר: יחסי קרבה ואכפתיות בין המורים לתלמידים, יחסי הוגנות וכבוד בין המורים לתלמידים ויחסים חיוביים בין התלמידים לחבריהם לכיתה.

3.2.1 יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים

מדד זה בוחן את דיווחי התלמידים בנוגע לתחושותיהם כלפי מערכת היחסים בינם לבין המורים: האם הם חשים אכפתיות מצד צוות בית הספר? האם הם חשים שיש להם למי לפנות כאשר הם זקוקים לסיוע ולתמיכה מצוות בית הספר? האם הם מקבלים את התמיכה והסיוע גם בהקשר הלימודי וגם בהקשר האישי/רגשי/חברתי?

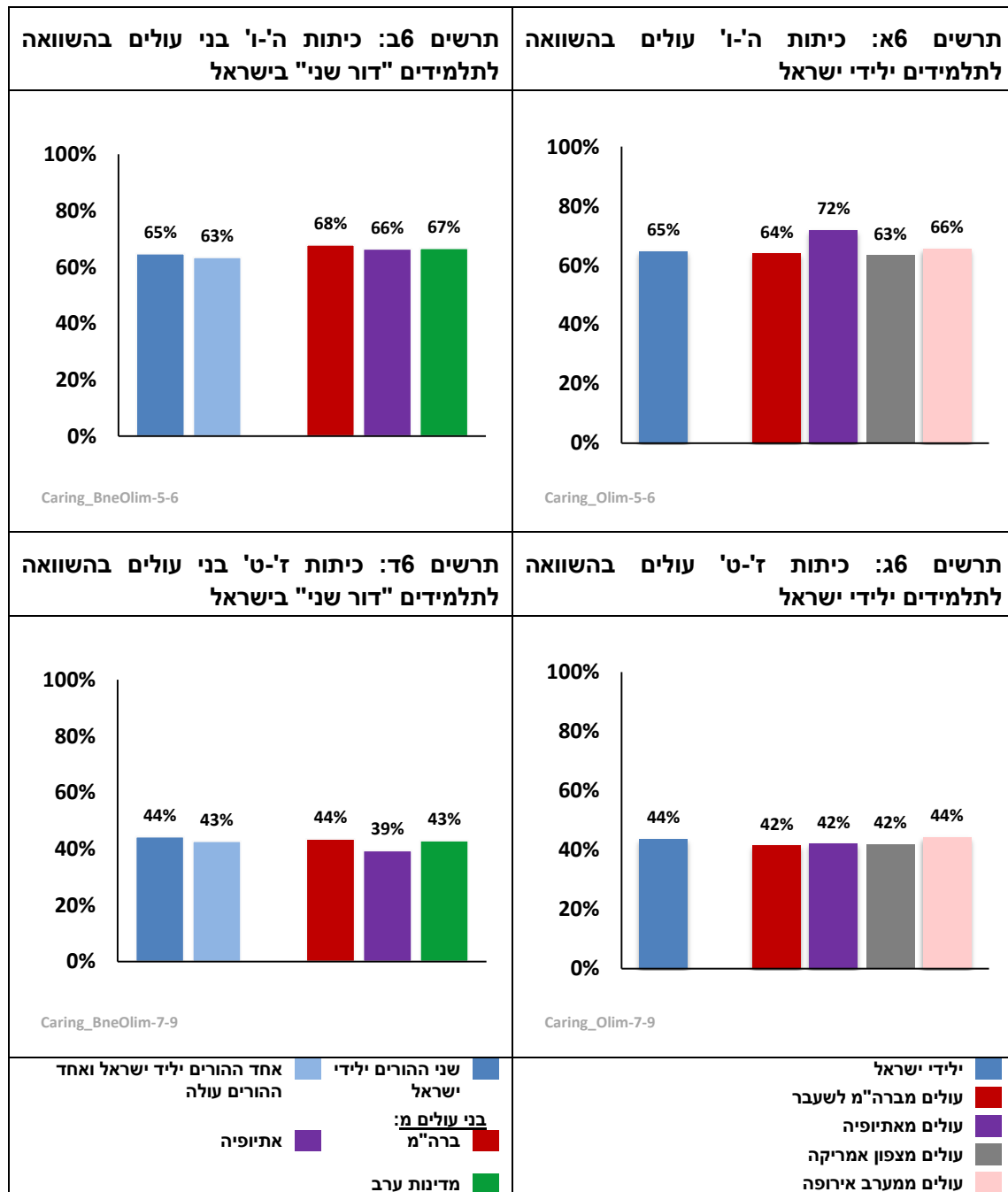
להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים
א. "יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי"
ב. "כשעצוב לי או כשרע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם מישהו מהמורים שלי"
ג. "לרוב המורים אכפת ממני וממה שקורה לי ולא רק בקשר ללימודים"
ד. "לרוב המורים חשוב מאוד לדעת איך אני מרגיש בבית הספר, ובכלל"

תוצאות

בתרשים 6 מוצגים נתוני המדד המסכם "יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים". באופן כללי, כשני שלישים מן התלמידים בכיתות ה'ו' (72-63%) דיווחו על קרבה ואכפתיות מצד המורים, וזאת לעומת פחות ממחצית מתלמידי כיתות ז'-ט' (44-39%). השוני הבין-גילי, המשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה ביחס לקבוצות ההשוואה. תלמידים עולים - בקרב תלמידי כיתות ה'ו' אין פערים משמעותיים בנוגע ליחסי קרבה ואכפתיות בין המורים לתלמידים בין התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט תלמידים עולים מאתיופיה שדיווחו על קרבה כזו בשיעורים גבוהים יותר. בקרב תלמידי כיתות ז'-ט' אין פער משמעותי בין התלמידים העולים לתלמידים ילידי ישראל. תלמידים בני עולים - בשתי שכבות הכיתה אין הבדל משמעותי בין התלמידים בני עולים לתלמידים "דור שני" בישראל ביחס ליחסי קרבה ואכפתיות בין המורים לתלמידים.

תרשים 6 - דיווחי תלמידים על יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים

3.2.2 יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים

מדד זה בוחן את דיווחי התלמידים בקשר לתחושותיהם כלפי היבטים שונים של יחסי הוגנות ויחסי כבוד בין המורים לתלמידים: האם המורים נוהגים בתלמידים בהוגנות? האם המורים מגלים העדפה לתלמידים מסוימים על פני אחרים? האם המורים מתנהגים בכבוד כלפי התלמידים וכלפי רגשותיהם? להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים
הוגנות
א. "בבית הספר שלי המורים מתייחסים לתלמידים באופן הוגן"
ב. "אין תלמידים בכיתה שהמורים מעדיפים אותם על פני תלמידים אחרים"
ג. "אין בכיתה שלי תלמידים, שלא משנה מה הם יעשו, המורים תמיד יתייחסו אליהם יפה" **
יחסי כבוד
ד. "רוב המורים בבית הספר מתנהגים בכבוד כלפי התלמידים"
ה. "רוב המורים מכבדים את מה שאני חושב ומרגיש"
ו. "אין בבית הספר מורים שמתייחסים בזלזול למה שהתלמידים אומרים" ***

* נוסח היגד זה בשאלון היה "יש תלמידים בכיתה שהמורים מעדיפים אותם על פני תלמידים אחרים", ולצורך הדיווח בדוח נוסח מחדש, כך שערך גבוה יותר בהיגד ישקף מצב רצוי יותר, בדומה לשאר ההיגדים במדד זה.

** נוסח היגד זה בשאלון היה "יש בכיתה שלי תלמידים, שלא משנה מה הם יעשו המורים תמיד יתייחסו אליהם יפה", ולצורך הדיווח בדוח נוסח מחדש, כך שערך גבוה יותר בהיגד ישקף מצב רצוי יותר, בדומה לשאר ההיגדים במדד זה.

*** נוסח היגד זה בשאלון היה "יש בבית הספר מורים שמתייחסים בזלזול למה שהתלמידים אומרים", ולצורך הדיווח בדוח נוסח מחדש, כך שערך גבוה יותר בהיגד ישקף מצב רצוי יותר, בדומה לשאר ההיגדים במדד זה.

תוצאות

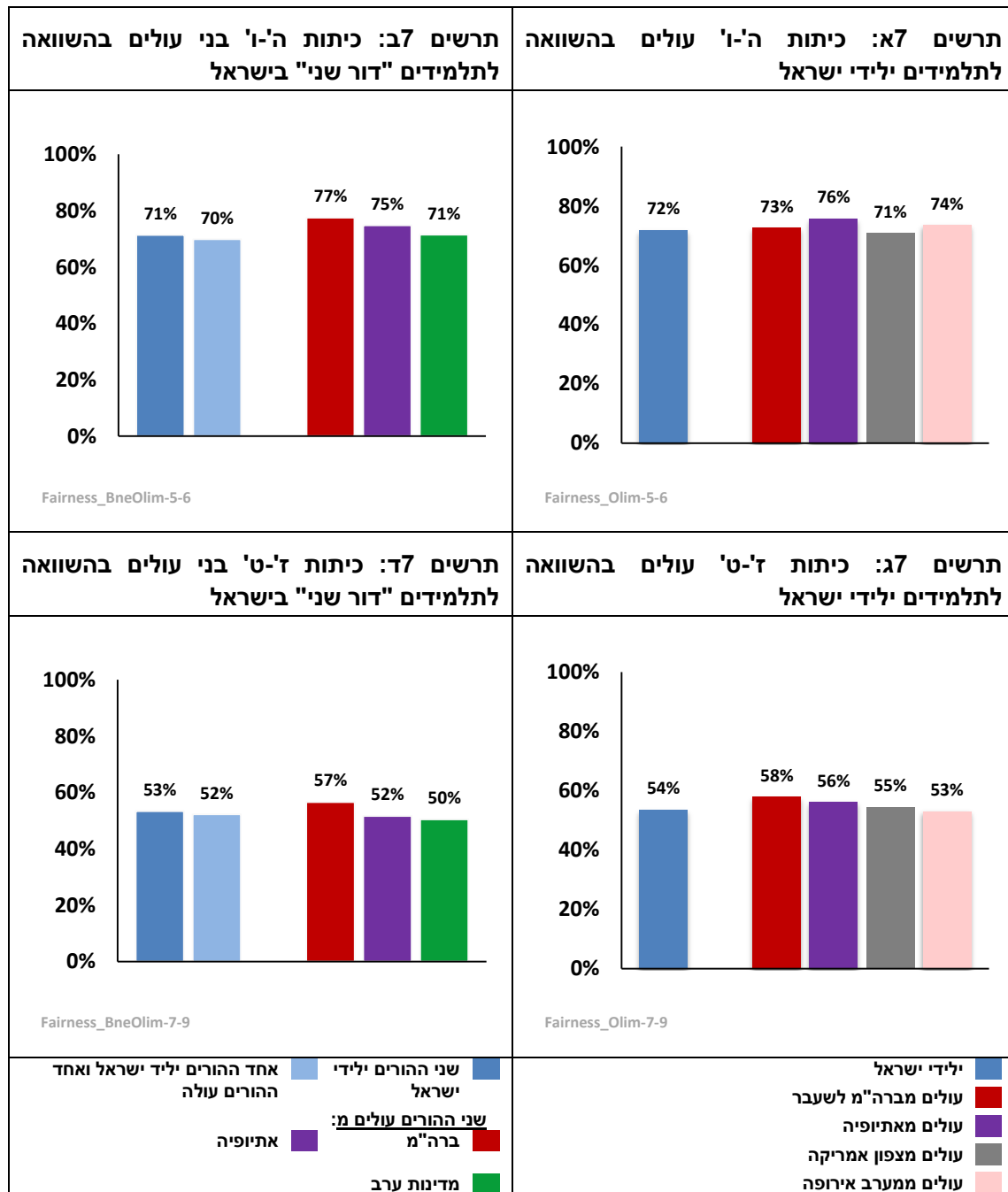
בתרשים 7 מוצגים נתוני המדד המסכם "יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים".

באופן כללי, כשלושה רבעים מן התלמידים בכיתות ה'ו' (70-77%) דיווחו על יחסי הוגנות וכבוד מצד המורים, וזאת לעומת מעט יותר ממחצית מתלמידי כיתות ז'ט' (50-57%). דפוס השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים בני עולים מאתיופיה ביחס לתלמידים "דור שני" בישראל.

תלמידים עולים - בשתי שכבות הכיתה התלמידים העולים והתלמידים ילידי ישראל דיווחו במידה דומה על יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים.

תלמידים בני עולים - בדומה לתלמידים עולים, בשתי שכבות הכיתה אין פערים משמעותיים בין התלמידים בני עולים לתלמידים "דור שני" בישראל, למעט בקרב תלמידים בני עולים יוצאי ברית המועצות לשעבר בכיתות ה'ו', שדיווחו בשיעורים גבוהים יותר על יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים.

תרשים 7 – דיווחי תלמידים על יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים

3.2.3 יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה

יחסים בין מורים לתלמידים הם נדבך חשוב ביצירת אווירה לימודית טובה ומקדמת, אך גם ליחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם נודעת חשיבות רבה ביצירת פְּנִיית בקרב התלמידים להתמקד בלימודיהם. הממד "יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה" מבקש לבחון את תפיסות התלמידים בדבר טיב היחסים בינם לבין חבריהם ולברר באיזו מידה יחסים אלו מתאפיינים בלכידות, בעזרה הדדית ובאכפתיות. נתונים בדבר תופעות שליליות במיוחד ביחסים בין תלמידים לחבריהם – תופעות של אלימות – יוצגו בהרחבה בהמשך, בחלק הבא העוסק בתחום של תחושת המוגנות והביטחון. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה
א. "הכיתה שלי מלוכדת ומגובשת"
ב. "לרוב התלמידים בכיתה שלי יש עם מי להיות בהפסקות"
ג. "לרוב התלמידים בכיתה שלי חשוב לעזור אחד לשני"
ד. "לתלמידים בכיתה אכפת זה מזה"
ה. "בכיתה שלי יש אווירה טובה בין התלמידים"

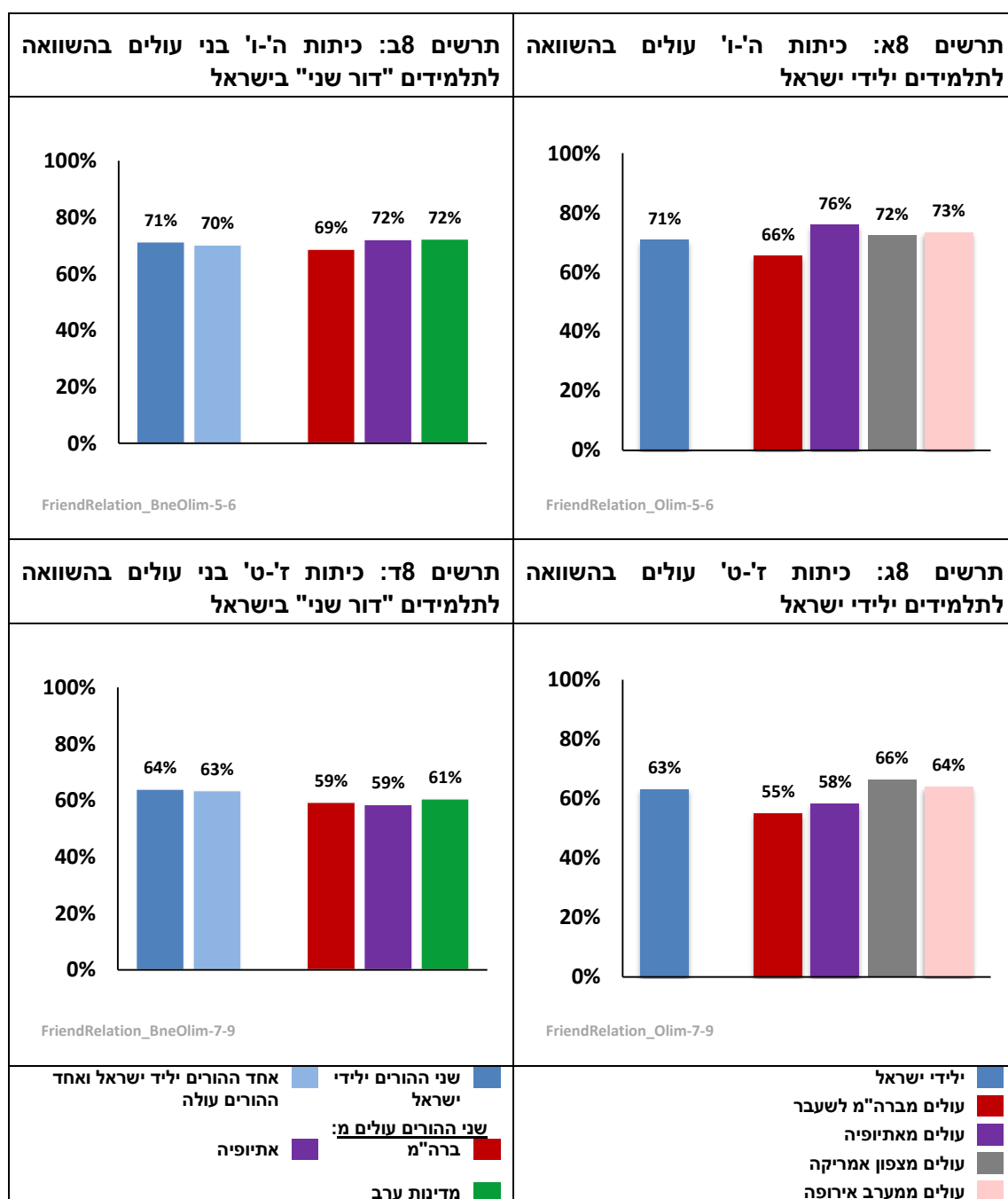
תוצאות

בתרשים 8 מוצגים נתוני הממד המסכם "יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה". באופן כללי, שיעורי התלמידים שדיווחו על יחסים חיוביים בין תלמידים בבית הספר גבוהים יותר בקרב התלמידים בכיתות ה'-ו' (66%-76) בהשוואה לתלמידי כיתות ז'-ט' (55%-66). דפוס השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה ביחס לקבוצות ההשוואה.

תלמידים עולים - בקרב תלמידי כיתות ה'-ו' נמצא שפחות תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר ויותר תלמידים עולים מאתיופיה דיווחו על יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה. פער גדול אף יותר נמצא בקרב תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר בכיתות ז'-ט', שדיווחו בשיעור נמוך יותר על יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל.

תלמידים בני עולים - בעוד בקרב תלמידי כיתות ה'-ו' לא נמצאו פערים משמעותיים בין דיווחי התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, הרי שבקרב תלמידי כיתות ז'-ט' נמצא ששיעור בני העולים מאתיופיה שדיווחו על יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה הוא נמוך יותר.

תרשים 8 – דיווחי תלמידים על יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה

סיכום הממצאים בתחום היחסים הבין-אישיים בין באי בית הספר

בראייה רחבה של התחום לא ניתן לזהות תבניות משמעותיות שחוזרות עצמן, למעט דיווחים בשיעור גבוה יותר על יחסי קרבה בין תלמידים למורים ויחסים חיוביים עם חברים לכיתה בקרב העולים מאתיופיה (בכיתה ה'ו' אך לא בכיתה ז'ט'), וכן שיעורים נמוכים יותר של דיווח על יחסים חיוביים עם חברים לכיתה בקרב עולים מברית המועצות לשעבר (בשתי שכבות הכיתה). בקרב בני העולים התפוסות די דומות לאלו של תלמידים "דור שני" בישראל, פרט לתפוסות חיוביות יותר בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר (בשכבת כיתה ה'ו' בלבד) בנוגע ליחסי הוגנות וכבוד בין מורים ותלמידים, לצד דיווח בשיעור מופחת על יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה בקרב בני העולים מאתיופיה (בשכבת כיתה ז'ט' בלבד).

במחקרים שונים נמצא כי מתקיים קשר חזק בין יחסי מורים-תלמידים הן עם ביצועי התלמידים במתמטיקה לדוגמה והן עם שביעות רצון התלמידים ותחושת השייכות שלהם לבית הספר¹⁰.

3.3 תחושת מוגנות וביטחון

נושא האלימות בבתי הספר הוא אחד הנושאים החשובים שעומדים על סדר יומם של מערכת החינוך ושל השיח הציבורי בישראל בשנים האחרונות. גם בית ספר המצטיין במוטיבציה גבוהה של התלמידים ובהשקעה רבה של הצוות עלול להיכשל בהשגת יעדיו, אם באי בית הספר סובלים מאלימות ופועלים באווירה של פחד והיעדר מוגנות.

תת-פרק זה מתמקד במספר סוגיות עיקריות: תחושת המוגנות של התלמידים; דיווחי תלמידים על מעורבות באירועי אלימות בין אם מילולית ובין אם פיזית; תפיסת התלמידים את מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות בקרבם, ודיווחי תלמידים על פגיעה מצד המורים.

יצוין כי בעוד שבתת-הפרקים הקודמים במרבית המדדים וההיגדים ערכים גבוהים יותר הצביעו על תמונת מצב חיובית יותר, הרי שבתת-פרק זה בחלק מהנושאים (מעורבות באירועי אלימות; אלימות מילולית; היבטים נוספים של אלימות; פגיעה של מורים בתלמידים; היעדר תחושת מוגנות של מורים) ערכים גבוהים בדיווחי התלמידים מצביעים דווקא על רמות גבוהות יותר של אלימות ושל תופעות שליליות אחרות.

3.3.1 היעדר תחושת מוגנות של התלמידים

המדד "היעדר תחושת מוגנות של התלמידים" משקף את קיומה או את אי-קיומה של תחושת ביטחון אישי בקרב התלמידים בבית הספר: תחושה של מוגנות וביטחון מפני אלימות ומפני הצקות (תלמידים אלימים, מריבות בכיתה, חשש לחפציהם). הסכמה של תלמיד עם ההיגדים המרכיבים את המדד משמעותה היעדר תחושת ביטחון, ועל כן ערכי מדד נמוכים ככל הניתן משקפים את שאיפת מערכת החינוך. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

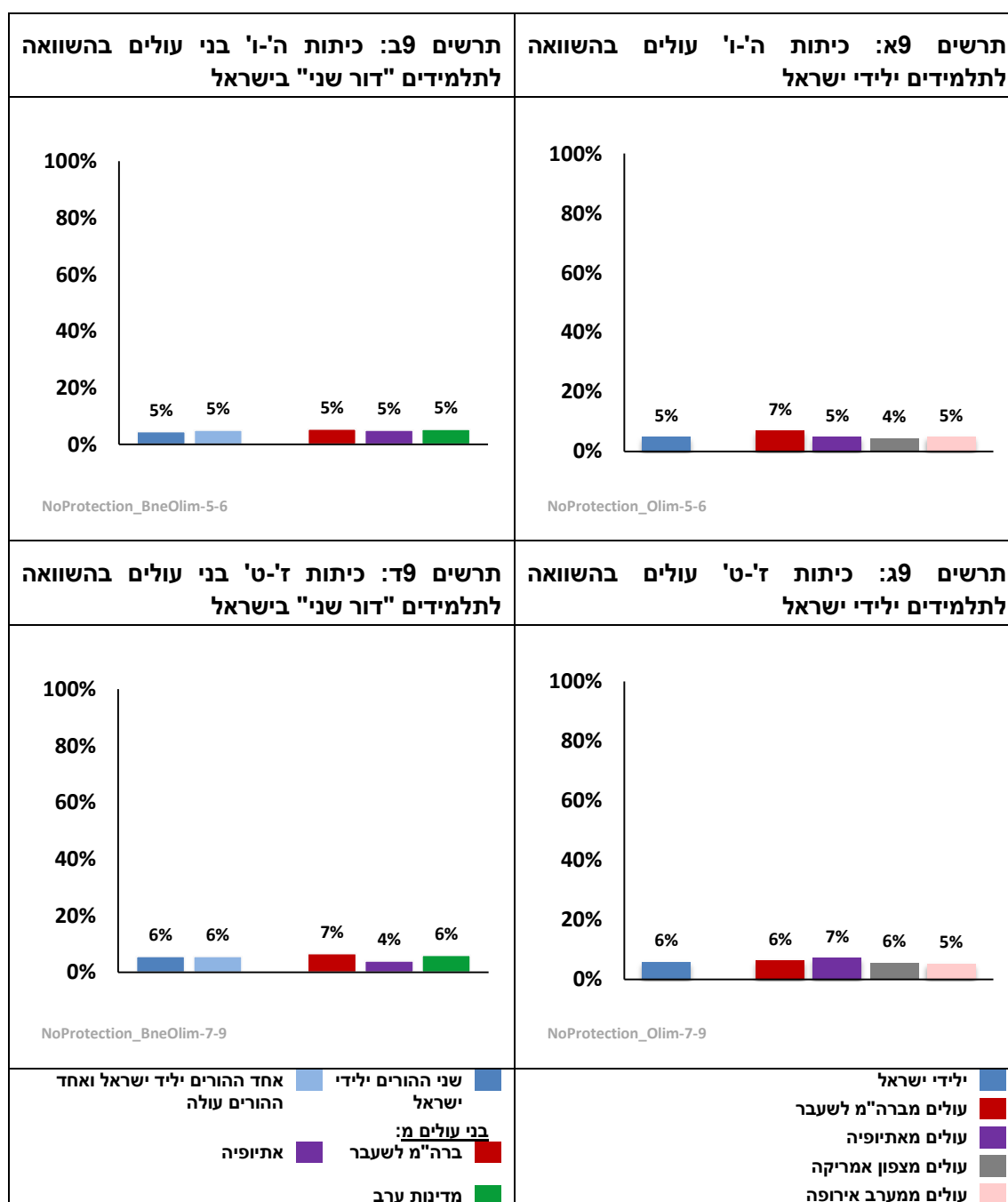
מדד מסכם: היעדר תחושת מוגנות של התלמידים
א. "לפעמים אני פוחד ללכת לבית הספר, כי יש בו תלמידים שמתנהגים באלימות"
ב. "לפעמים אני מעדיף להישאר בהפסקות בכיתה, כי אני חושש שיפגעו בי"
ג. "יש בבית הספר מקומות שאני פוחד להסתובב בהם"

תוצאות

בתרשים 9 מוצגים נתוני המדד המסכם "היעדר תחושת מוגנות של התלמידים". באופן כללי, כ-4-7% מכלל התלמידים העולים, בני העולים וקבוצות ההשוואה דיווחו כי אינם חשים מוגנים בבית הספר, ללא פערים משמעותיים בשיעור הדיווח בין תלמידים עולים לתלמידים ילידי ישראל, בין בני עולים ותלמידים "דור שני" בישראל, ואף לא בין שכבות הכיתות השונות.

¹⁰ דוח המבוסס על מחקר פיזה 2009, בנושא: האם יחסי מורים-תלמידים משפיעים של תחושתם ורווחתם של התלמידים בבית הספר? ראה [קישור](#)

תרשים 9 – דיווחי תלמידים על היעדר תחושת מוגנות של התלמידים

3.3.2 מידת הביטחון והמוגנות

מטרת היגד יחיד זה הייתה לבחון את תחושת הביטחון של התלמיד באופן כללי. נוסח ההיגד בשאלון היה: "אני מרגיש בטוח ומוגן בבית הספר".

תוצאות

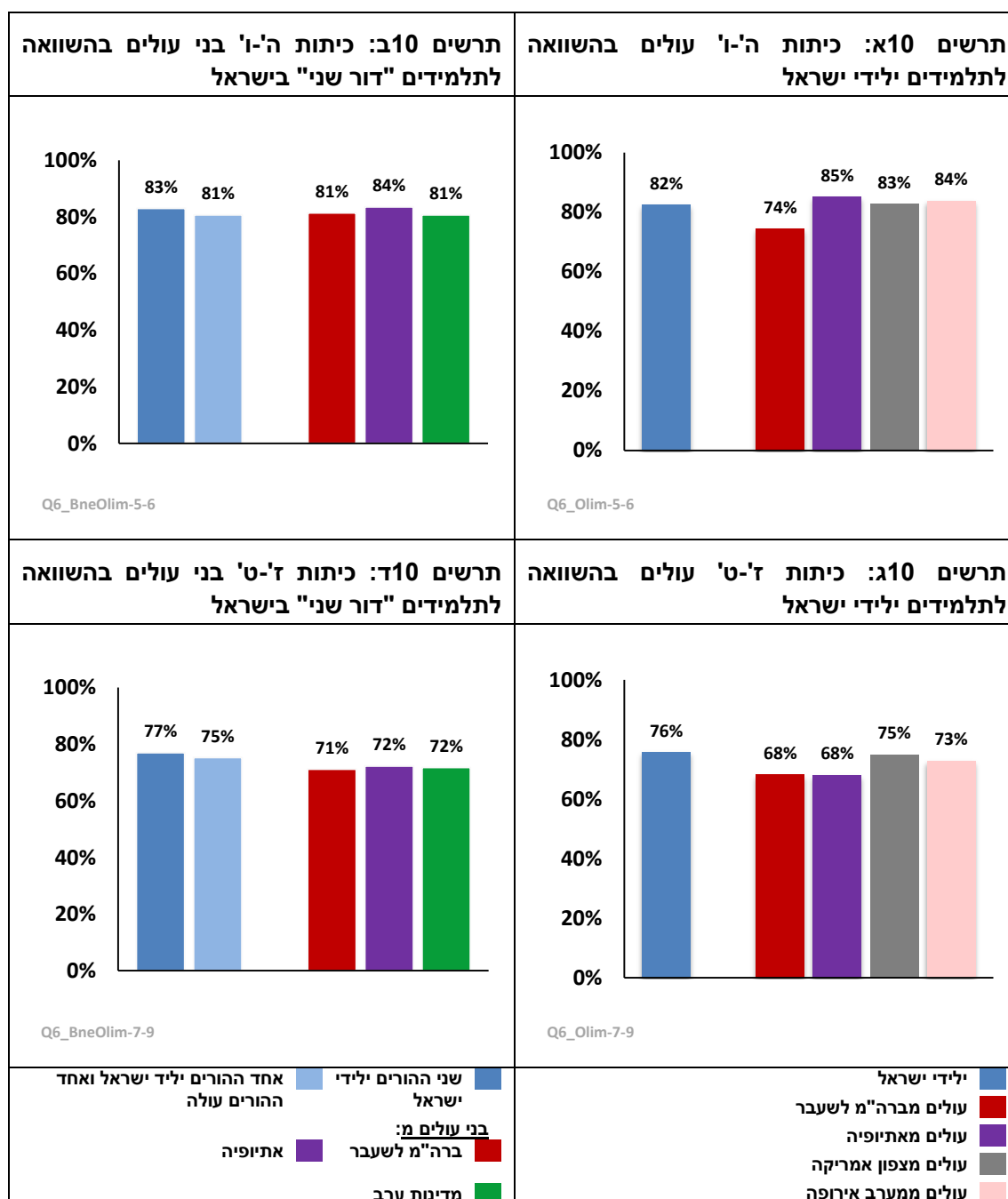
בתרשים 10 מוצגים נתוני המדד "אני מרגיש בטוח ומוגן בבית הספר". באופן כללי, כשלושה רבעים ואף יותר מן התלמידים בכיתות ה'ו' (85-74%) דיווחו על תחושת ביטחון ומוגנות בבית הספר, וזאת לעומת שיעורים נמוכים יותר בקרב התלמידים בכיתות ז'ט' (77-68%). דפוס

השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה ביחס לקבוצות ההשוואה.

תלמידים עולים - שיעור התלמידים העולים מברית המועצות לשעבר (בשתי שכבות הכיתה) והעולים מאתיופיה (בשכבת כיתה ז'-ט' בלבד) שדיווחו על תחושת מוגנות וביטחון הוא נמוך יותר בהשוואה לילידי ישראל.

תלמידים בני עולים - בקרב תלמידי כיתות ה'-ו' אין פערים משמעותיים בין התלמידים בני העולים לתלמידים "דור שני" בישראל ביחס לתחושת המוגנות והביטחון. לעומת זאת, שיעור בני העולים מברית המועצות לשעבר וממדינות ערב בכיתות ז'-ט' שדיווחו על תחושת מוגנות וביטחון הוא נמוך יותר בהשוואה לשיעור זה בקרב תלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 10 - דיווחי תלמידים על תחושת בטיחות ומוגנות בבית הספר

3.3.3 מעורבות באירועי אלימות

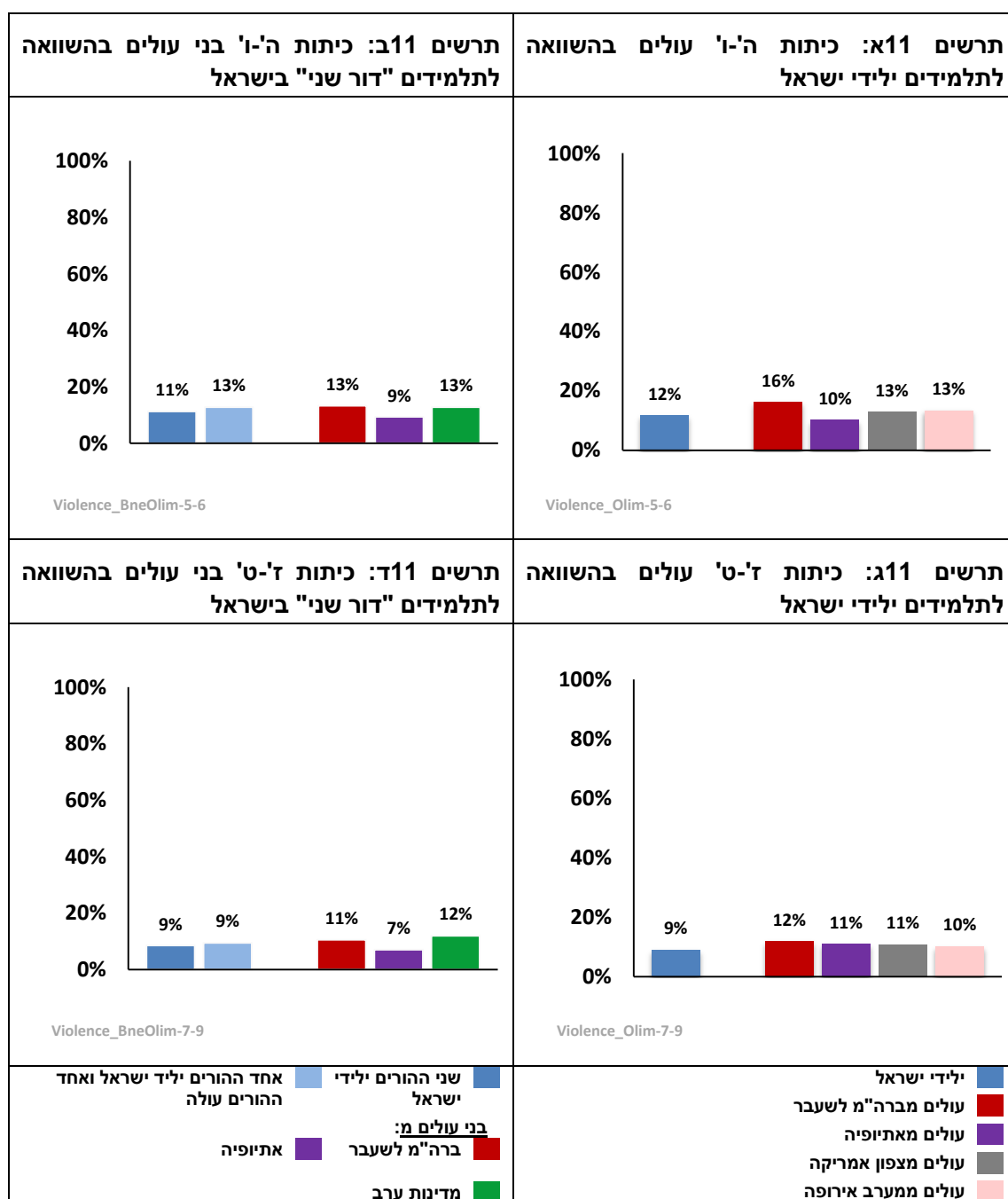
המדד "מעורבות באירועי אלימות" בוחן את מעורבותם של התלמידים באירועים אלימים בבית הספר במהלך החודש שקדם להעברת השאלונים, על פי דיווחיהם. התלמידים התבקשו לדווח על טווח רחב של אירועים אלימים, מסוגים שונים ובדרגות חומרה שונות, החל מדחיפות ואיומים, דרך הפצת שמועות, הטלת חרמות ונידויים וכלה בפגיעות שכללו שימוש בחפצים או באגרופים. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: מעורבות באירועי אלימות
אלימות
א. "בחודש האחרון משהו מהתלמידים דחף אותי"
ב. "בחודש האחרון קיבלתי מכה או בעיטה או אגרוף מאחד התלמידים שרצה לפגוע בי"
אלימות חמורה
ג. "בחודש האחרון אחד התלמידים השתמש במקל, באבן, בכיסא או בחפץ אחר כדי לפגוע בי"
ד. "בחודש האחרון משהו מהתלמידים נתן לי מכות חזקות"
ה. "בחודש האחרון אחד התלמידים איים שיפגע בי בבית הספר או אחרי הלימודים"
ו. "בחודש האחרון משהו מהתלמידים סחט ממני באיומים כסף, אוכל או דברי ערך"
אלימות עקיפה
ז. "בחודש האחרון אחד התלמידים ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתי או לא להיות חברים שלי"
ח. "בחודש האחרון אחד התלמידים הפיץ עליי שמועות לא נכונות כדי לפגוע בי (למשל באינטרנט או ברכילות מאחורי הגב)"
ט. "בחודש האחרון הטילו עליי 'חרם': קבוצת תלמידים לא רצתה לדבר או לשחק איתי"

תוצאות

בתרשים 11 מוצגים נתוני המדד המסכם "מעורבות באירועי אלימות". באופן כללי, כ-10% מן התלמידים דיווחו כי בחודש האחרון היו מעורבים באירועי אלימות, כאשר בקרב התלמידים הבוגרים יותר (כיתות ז'-ט') שיעורי הדיווח על מעורבות באירועי אלימות מעט נמוכים יותר (בכ-2-4% בלבד), למעט בקרב עולים מאתיופיה. תלמידים עולים - אמנם הפערים בשיעורי הדיווח אינם גדולים, אך בולט כי שיעור הדיווח על מעורבות באירועי אלימות גבוה יותר בקרב תלמידי כיתות ה'-ו' העולים מברית המועצות לשעבר, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. בקרב תלמידי כיתות ז'-ט' לא נמצאו פערים משמעותיים בין הקבוצות השונות במידת הדיווח על מעורבות באלימות. תלמידים בני עולים - בעוד שבשכבת כיתה ה'-ו' לא נמצאו פערים משמעותיים בין תלמידים בני עולים לתלמידים "דור שני" בישראל ביחס למידת הדיווח על מעורבות באירועי אלימות, הרי שבשכבת כיתה ז'-ט' נמצא כי בני העולים ממדינות ערב דיווחו על שיעור גבוה יותר של מעורבות באירועי אלימות. אף שלא מדובר בפער משמעותי, דיווחו בני העולים מאתיופיה בשתי שכבות הגיל על מעורבות פחותה באירועי אלימות.

תרשים 11 – דיווחי תלמידים על מעורבות באירועי אלימות

בתת-הפרקים הבאים מוצגים נתונים שמטרתם לבחון באיזו מידה התלמידים חווים פגיעה מילולית על ידי תלמידים אחרים. בנושא זה לא חושב מדד מסכם, והנתונים של כל אחד מההיגדים מוצגים בנפרד.

3.3.4 חשיפה לקללות בבית הספר

היגד זה נועד לבחון חשיפה לאלימות מילולית המתבטאת בקללות. נוסח ההיגד בשאלון היה: "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע בי".

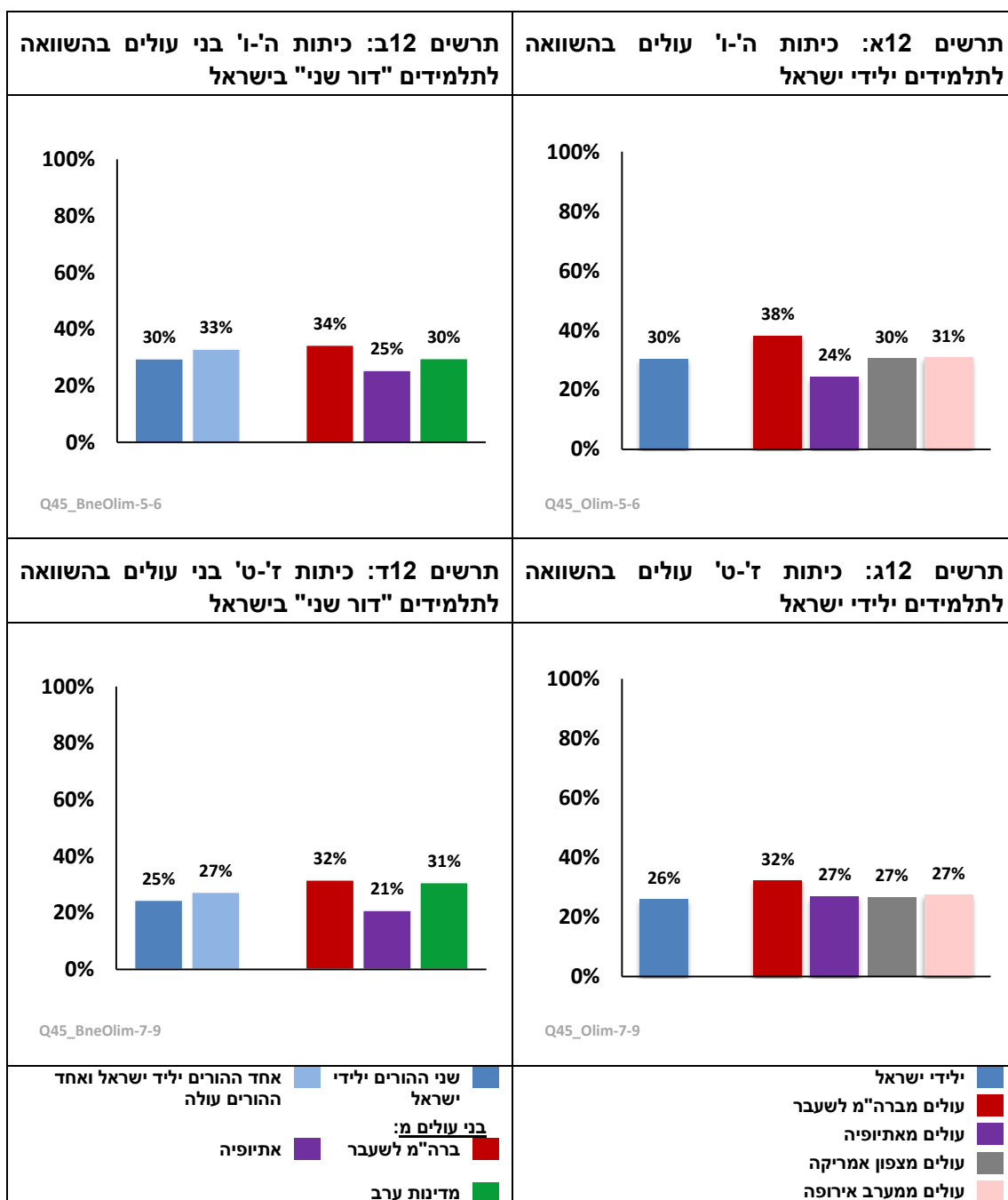
תוצאות

בתרשים 12 מוצגים ערכי ההיגד "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע בי". באופן כללי, שיעורי התלמידים שדיווחו כי בחודש שקדם להעברת השאלונים הם ספגו קללות שמטרתן לפגוע גבוהים יותר בקרב התלמידים בכיתות ה'ו' (24%-38%) בהשוואה לתלמידי כיתות ז'-ט' (21%-32%), למעט תלמידים עולים מאתיופיה ובני עולים ממדינות ערב.

תלמידים עולים – תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר (בשתי שכבות הכיתה) דיווחו יותר על חשיפה לקללות בחודש האחרון, ואילו העולים מאתיופיה (רק בשכבת כיתה ה'ו') דיווחו פחות על חשיפה לקללות בחודש האחרון. לא נמצאו פערים משמעותיים בתפיסות בין שאר קבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל.

תלמידים בני עולים – בעוד שבקרב תלמידי כיתות ה'ו' לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על חשיפה לקללות בקרב התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" ישראל, הרי שבקרב תלמידי כיתות ז'-ט' נמצא כי הן תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר והן תלמידים בני העולים ממדינות ערב דיווחו בשיעור גבוה יותר על חשיפה לקללות. דפוס זהה לזה שנמצא בקרב בני העולים בשתי שכבות הכיתה עבור היגד זה נמצא גם בהיגד העוסק במידת המוגנות והביטחון (ראה 3.3.2 לעיל).

תרשים 12 – דיווחי תלמידים על מידת הסכמתם עם ההיגד: בחודש האחרון מישהו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע בי

3.3.5 חשיפה ללעג, העלבה או השפלה בבית הספר

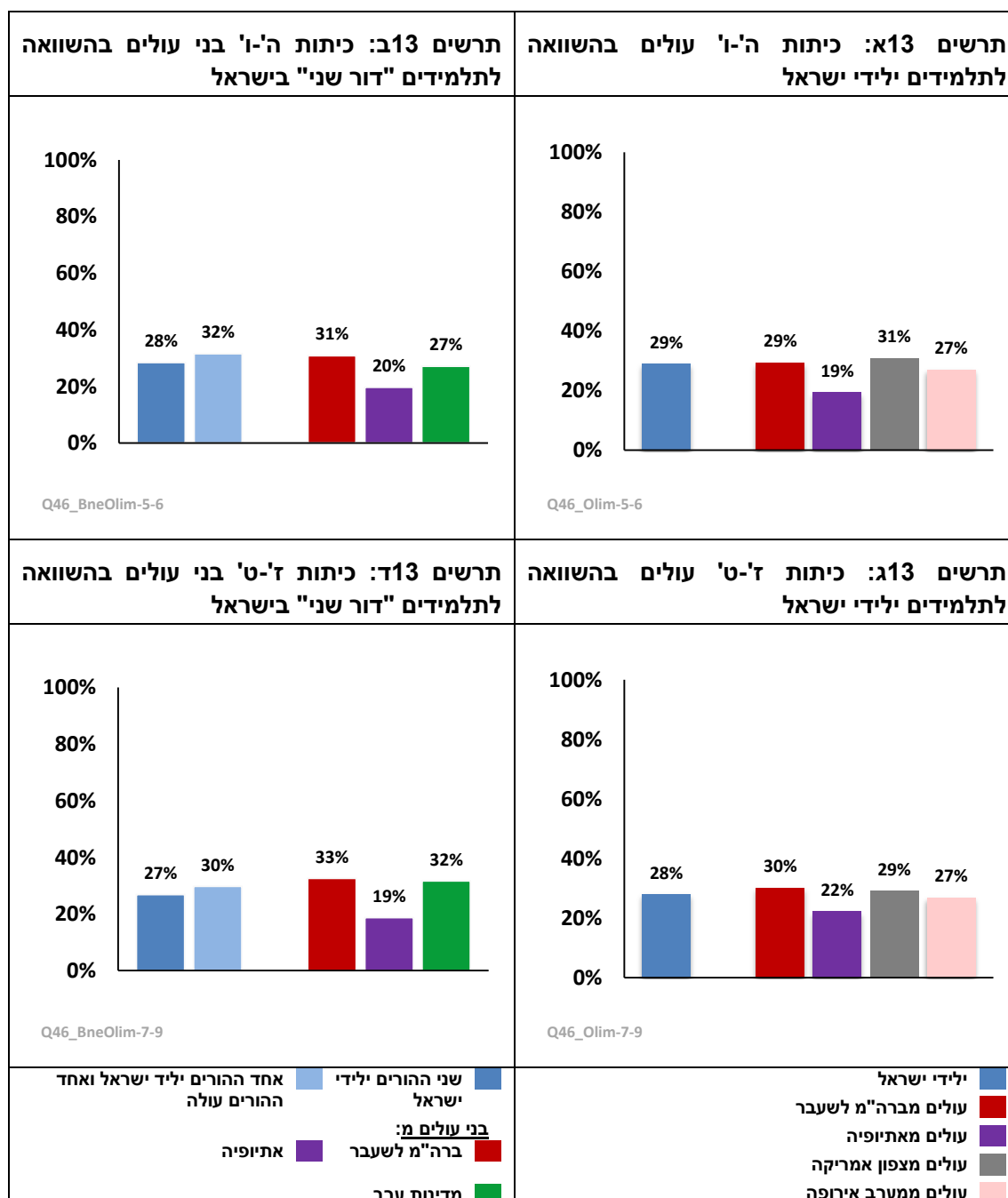
היגד זה נועד לבחון חשיפה לאליומות מילולית המתבטאת בלעג, העלבה או השפלה מילולית. נוסח ההיגד בשאלון היה "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים לעג לי או העליב אותי או השפיל אותי במילים".

תוצאות

בתרשים 13 מוצגים ערכי ההיגד "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים לעג לי או העליב אותי או השפיל אותי במילים".

באופן כללי, וללא פער משמעותי בשיעורי הדיווח בין שכבות הכיתה השונות, הרי שכ-30% מן התלמידים ללא קשר למוצאם דיווחו כי נחשפו בחודש האחרון ללעג, השפלה או העלבה מילוליים שמקורם בתלמידים עמיתים. יוצאי דופן מבחינה זו הם תלמידים יוצאי אתיופיה, עולים ובני עולים, אשר דיווחו בשיעור נמוך משמעותית על חשיפה לאלימות מילולית שכזו. נצפה שוני בין-גילי משמעותי רק בקרב תלמידים בני עולים ממדינות ערב, המשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט'.

תרשים 13 - דיווחי תלמידים על חשיפה ללעג, העלבה או השפלה במילים

3.3.6 חשיפה ללעג בגין צבע העור, המוצא או הדת

מדינת ישראל הינה מדינה קולטת עלייה, המורכבת מריבוי קבוצות אתניות כמו גם דתות שונות. לפיכך, מטרתו של היגד זה היא לבחון אם תלמידים נחשפים ללעג בגין צבע העור, המוצא או הדת. ניתן לראות בכך סממן או היבט כללי של גזענות. נוסח ההיגד בשאלון היה: "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים לעג לי בגלל צבע העור, המוצא או הדת שלי".

תוצאות

בתרשים 14 מוצגים ערכי ההיגד "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים לעג לי בגלל צבע העור, המוצא או הדת שלי".

באופן כללי, כעשירית מן התלמידים בקבוצות ההשוואה (ילידי ישראל ו"דור שני" בישראל), נחשפו בחודש שקדם להעברת השאלונים לקריאות או לאמירות פוגעניות על רקע גזעני, משמע על רקע צבע עורם, מוצאם או דתם. שיעורים גבוהים משמעותית של תלמידים המשתייכים לקבוצות העולים ולקבוצות בני העולים דיווחו על חשיפה ללעג על רקע גזעני. תופעה זו, המתקיימת בשתי שכבות הכיתה בהיקף דומה, בולטת בעיקר בקרב יוצאי אתיופיה - כשליש מן התלמידים, ובקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר – כמעט רבע מן התלמידים; אך היא קיימת גם בקרב קבוצות נוספות של עולים (ממערב אירופה) ובני עולים (ממדינות ערב) - כשביעית מן התלמידים.

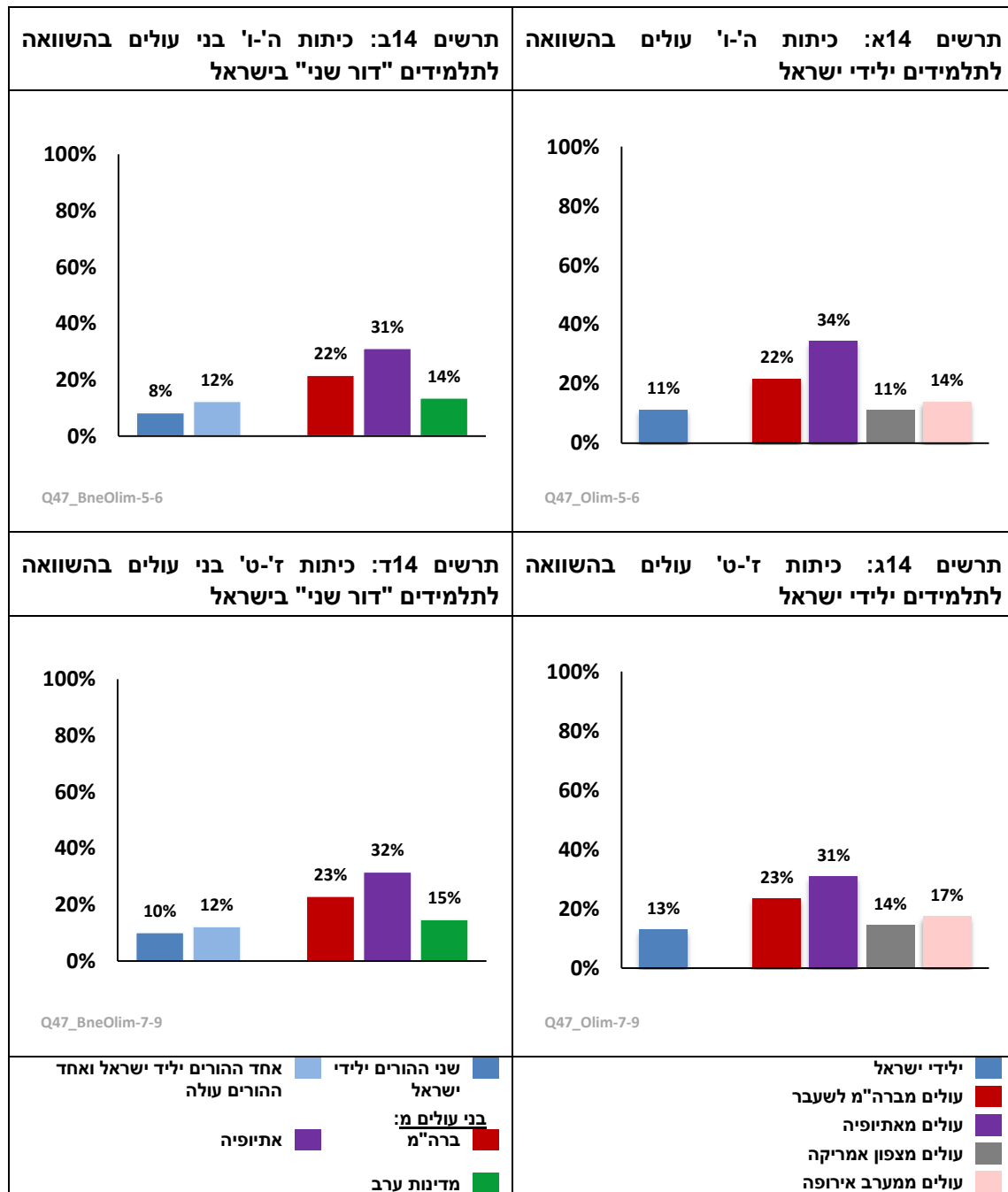
תלמידים עולים - בשתי שכבות הכיתה, שיעורי הדיווח על התופעה בקרב תלמידים עולים מאתיופיה ועולים מברית המועצות לשעבר גבוהים פי 3 ופי 2 לערך, בהתאמה, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. בנוסף לכך גם תלמידים עולים ממערב אירופה, בכיתות ז'-ט', דיווחו יותר על התופעה.

תלמידים בני עולים - בשתי שכבות הכיתה, שיעור הדיווח על התופעה של לעג על רקע גזעני גבוה משמעותית בקרב התלמידים המשתייכים לכל קבוצות בני העולים, כאשר ניתן למצוא מעין מדרג שלפיו שיעורי הדיווח על התופעה הולכים וגדלים בסדר זה: בני עולים ממדינות ערב, בני עולים מברית המועצות לשעבר והם גבוהים במיוחד בקרב בני העולים מאתיופיה.

פערים אלו בשיעורי הדיווח על התופעה, בין קבוצות התלמידים העולים ובני העולים, בהשוואה לקבוצות התלמידים ילידי ישראל והתלמידים "דור שני" בישראל, בהתאמה, הם הגדולים והניכרים ביותר מבין כל ההיגדים שנבדקו. ממצא זה מעיד שלא זו בלבד שהתופעה נפוצה ומכוונת כנגד תלמידים עולים ובני עולים, אלא גם שמחד גיסא תלמידים ממרבית ארצות המוצא סובלים יותר (בהשוואה לילידי ישראל) מחשיפה ללעג על רקע גזעני ומאידך גיסא התופעה נפוצה אף יותר כלפי תלמידים מארצות מוצא מסוימות (בעיקר אתיופיה, וגם ברה"מ לשעבר).

בהקשר זה חשוב לציין כי שיעורים דומים של חשיפה ללעג על רקע גזעני דווחו על ידי תלמידים עולים ותלמידים בני עולים יוצאי אותן ארצות מוצא. כך למשל, בכיתות ה'-ו', 34% מהתלמידים העולים מאתיופיה ו-31% מהתלמידים בני העולים מאתיופיה דיווחו על חשיפה ללעג על רקע גזעני. בכיתות ז'-ט', נמצאו שיעורים דומים מאוד, 31% ו-32%, בהתאמה. בקרב התלמידים העולים והתלמידים בני העולים מברית המועצות לשעבר השיעורים עמדו על 22% בשתי הקבוצות בכיתות ה'-ו', ועל 23% בשתי הקבוצות בכיתות ז'-ט'. ממצאים אלו מעידים על כך שתופעה קשה זו אינה מתמתנת גם כאשר ה'ישראליות' של התלמידים, לכאורה, מוצקה יותר, קרי – בני עולים, שכאמור נולדו בארץ, נחשפו לתופעה ומדווחים עליה בשיעורים דומים לאלו של העולים מאותן ארצות מוצא.

תרשים 14 - דיווחי תלמידים על חשיפה ללעג בגין צבע עור, מוצא או דת

בתת-הפרקים הבאים מוצגים נתונים שמטרתם לבחון באיזו מידה התלמידים חווים אלימות פיזית מצדם של תלמידים אחרים. נבחנו היבטים שונים של אלימות פיזית, לרבות אירועים של ונדליזם, גניבות ואיום מצד "חבורות" תלמידים המתנהגים באופן אלים ופוגעני. בנושא זה לא חושב מדד מסכם, והנתונים של כל אחד מההיגדים מוצגים בנפרד.

3.3.7 שבר או הרס של ציוד בבית הספר

מטרת היגד זה היא לבחון באיזו מידה תלמידים נחשפים לוונדליזם של ציוד בבית הספר. נוסח ההיגד בשאלון היה: "בחודש האחרון תלמידים מבית הספר שברו או הרסו ציוד של בית הספר".

תוצאות

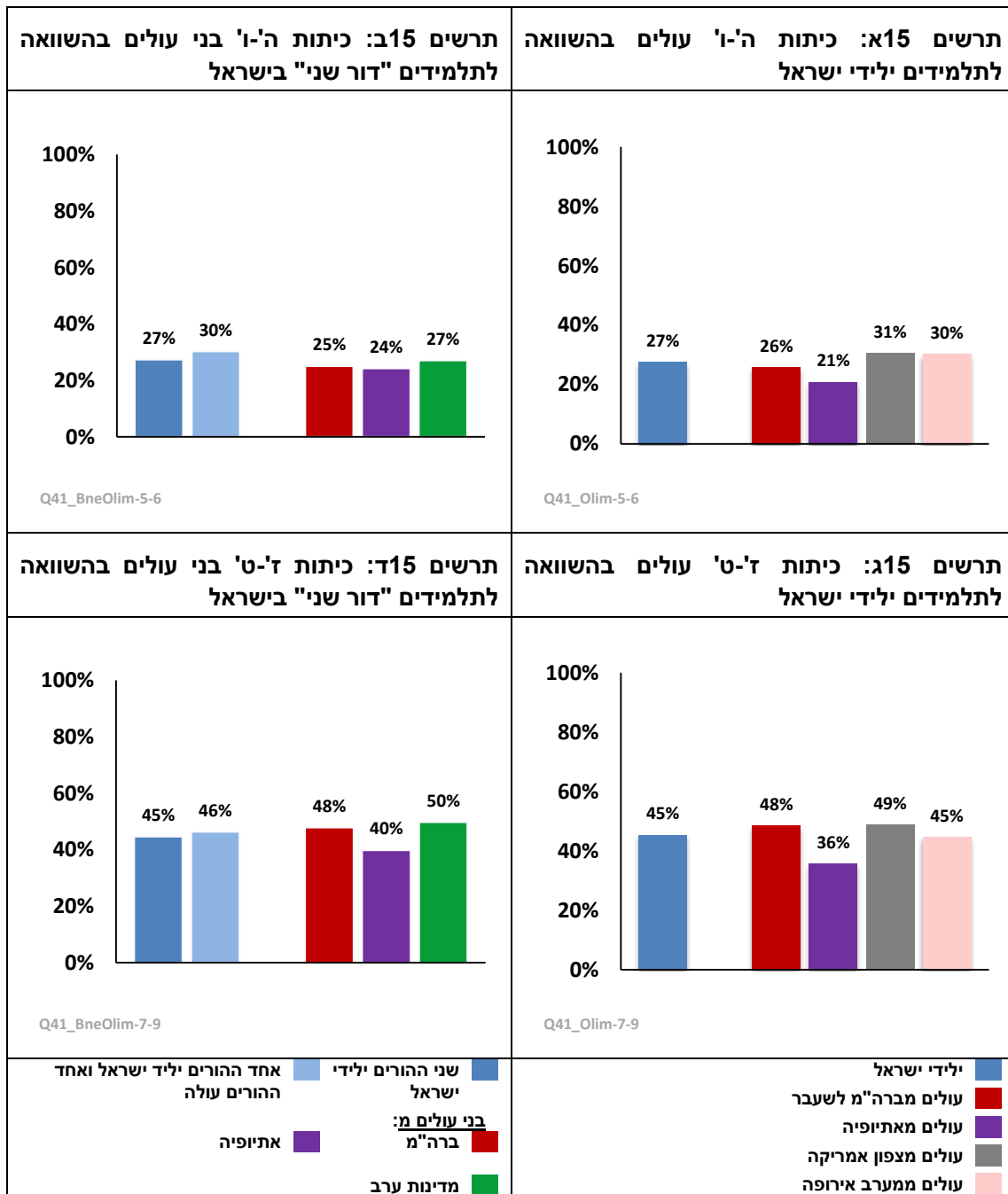
בתרשים 15 מוצגים שיעורי ההסכמה עם ההיגד "בחודש האחרון תלמידים מבית הספר שברו או הרסו ציוד של בית הספר".

באופן כללי, כרבע מן התלמידים בכיתות ה'ו' וכמעט מחצית מן התלמידים בכיתות ז'-ט' דיווחו כי בחודש שקדם להעברת השאלונים תלמידים שברו או הרסו ציוד השייך לבית הספר. דפוס השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר ובני עולים ממדינות ערב ביחס לתלמידים "דור שני" בישראל.

תלמידים עולים - בשתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על ונדליזם בין קבוצות התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט תלמידים עולים מאתיופיה בשתי שכבות הכיתה שדיווחו פחות על ונדליזם בציוד בית הספר.

תלמידים בני עולים - בשתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על ונדליזם בין קבוצות התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, למעט תלמידים בני עולים ממדינות ערב בשכבת כיתה ז'-ט' שדיווחו יותר על ונדליזם בציוד בית הספר.

תרשים 15 – דיווחי תלמידים על שבר או הרס של ציוד בבית הספר

3.3.8 גניבת חפצים אישיים או ציוד

מטרת היגד זה היא לבחון באיזו מידה תלמידים נחשפים לגניבות בבית הספר, בין אם של חפצים אישיים או של ציוד בית ספרי. נוסח ההיגד בשאלון היה "בחדש האחרון תלמידים מבית הספר גנבו לי חפצים אישיים או ציוד".

תוצאות

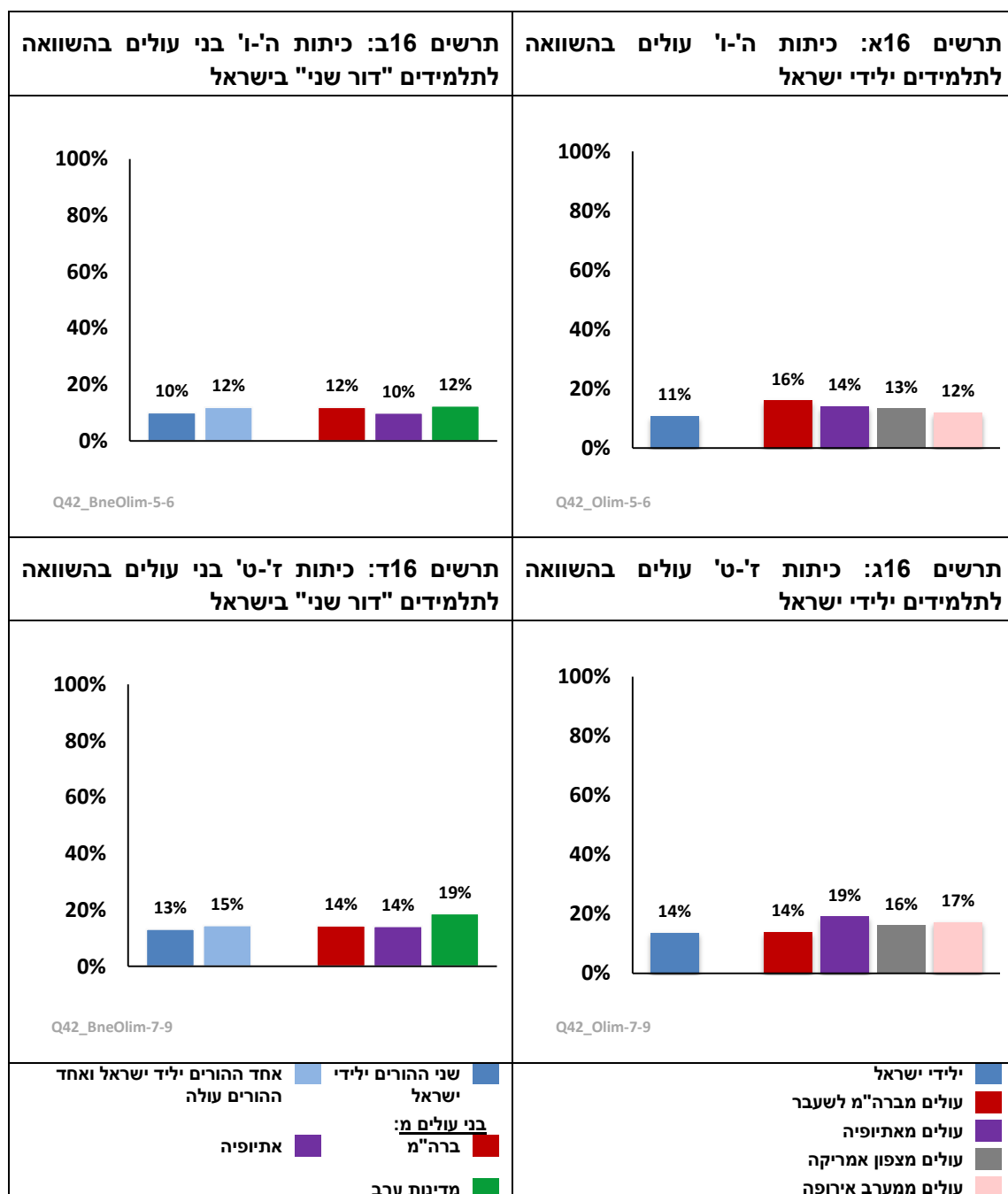
בתרשים 16 מוצגים שיעורי ההסכמה עם ההיגד "בחדש האחרון תלמידים מבית הספר גנבו לי חפצים אישיים או ציוד".

באופן כללי, לפחות 10% מן התלמידים בכל אחת מקבוצות המחקר דיווחו כי בחודש שקדם להעברת השאלונים נגנב להם ציוד בית ספרי. מלבד תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר, בקרב כל שאר קבוצות התלמידים, ובאופן בולט יותר בקרב בני עולים ממדינות ערב, שיעורי הדיווח על התופעה גבוהים יותר בקרב תלמידי שכבת כיתה ז'-ט' לעומת אלו בשכבת כיתה ה'-ו'.

תלמידים עולים - בכיתות ה'-ו' שיעור הדיווח על התופעה בקרב התלמידים העולים הן מברית המועצות לשעבר והן מאתיופיה גבוה יותר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, ואילו בכיתות ז'-ט' תלמידים עולים מאתיופיה וגם אלו ממערב אירופה דיווחו בשיעור גבוה יותר על התופעה.

תלמידים בני עולים - שיעורים דומים של דיווח על תופעת גניבת הציוד האישי נמצאו בקרב קבוצות בני העולים, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, למעט שיעור דיווח גבוה יותר בקרב תלמידים בני עולים ממדינות ערב בשכבת ז'-ט' בלבד.

תרשים 16 – דיווחי תלמידים על גניבת חפצים אישיים או ציוד

3.3.9 חבורות אלימות של תלמידים בבית הספר

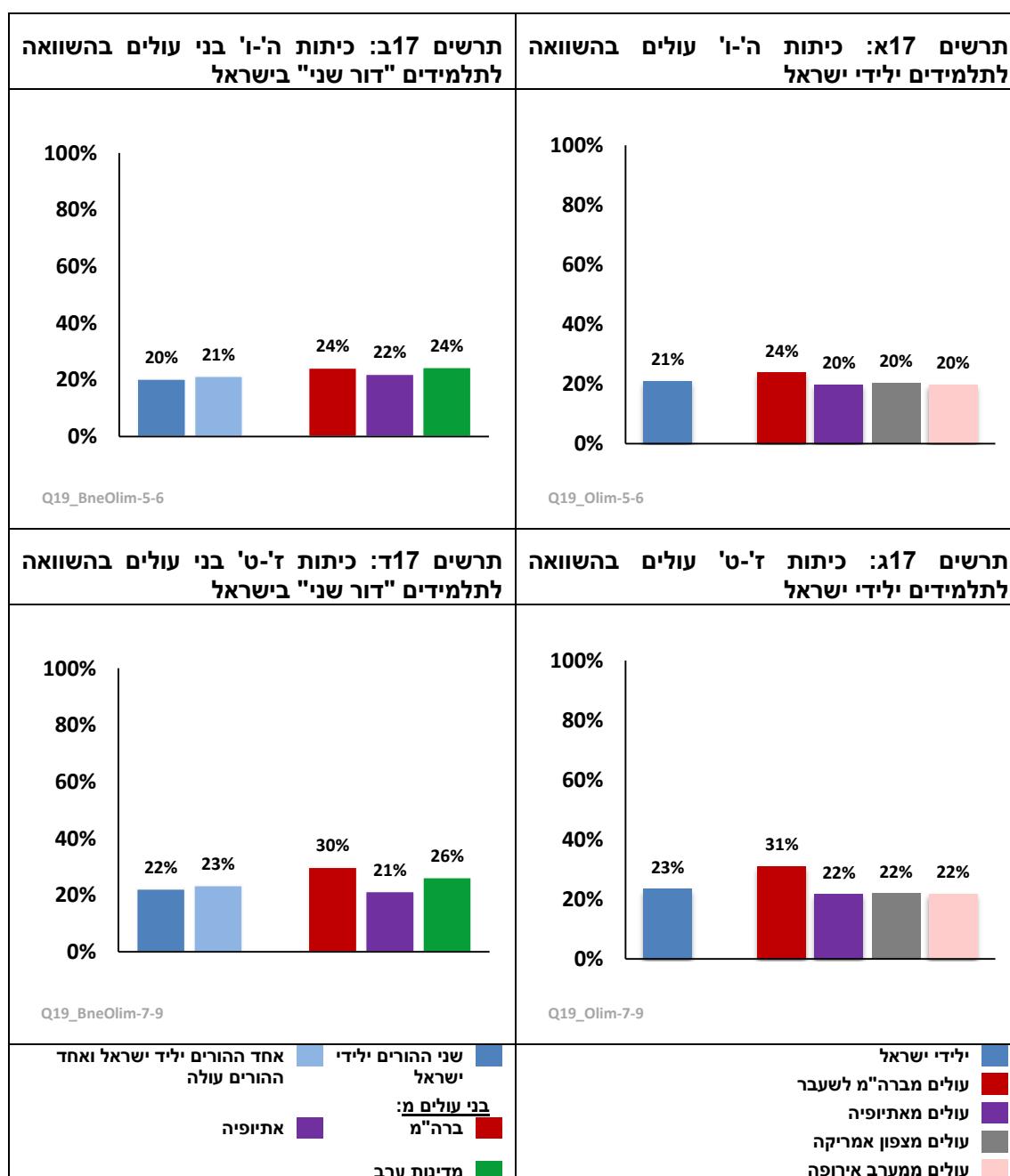
מטרת היגד זה היא לבחון באיזו מידה ישנן חבורות אלימות בבתי הספר. נוסח ההיגד בשאלון היה "בבית הספר יש חבורות של תלמידים אלימים המציקים לתלמידים אחרים ופוגעים בהם".

תוצאות

בתרשים 17 מוצגים שיעורי ההסכמה עם ההיגד "בבית הספר יש חבורות של תלמידים אלימים המציקים לתלמידים אחרים ופוגעים בהם".

באופן כללי, כחמישית עד רבע מן התלמידים בשתי שכבות הכיתה, ובלי תלות בקבוצת המחקר, דיווחו כי קיימת בבית ספרם תופעה של חבורות של תלמידים המתנהגים באלימות ומציקים לתלמידים אחרים. דיווחים חריגים היו של תלמידים יוצאי ברית המועצות לשעבר, עולים ובני עולים בשכבת ז'-ט' בלבד, אשר דיווחו בשיעור גבוה יותר משמעותית (כ-30%) לעומת קבוצות ההשוואה על קיומן של חבורות שכאלו.

תרשים 17 – דיווחי תלמידים על נוכחות של חבורות אלימות בבית הספר

3.3.10 מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות

מדד זה מבטא את תפיסות התלמידים בנוגע למאמצי בית הספר ליצור אווירה של מוגנות בקרב התלמידים.

להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות
א. "כשיש מקרי אלימות בבית הספר, המורים יודעים על כך"
ב. "בבית הספר עושים פעולות רבות כדי למנוע אלימות וכדי לטפל בה"
ג. "בהפסקות יש תמיד מורה או כמה מורים בחצר שתפקידם להשגיח שלא תהיה אלימות"

תוצאות

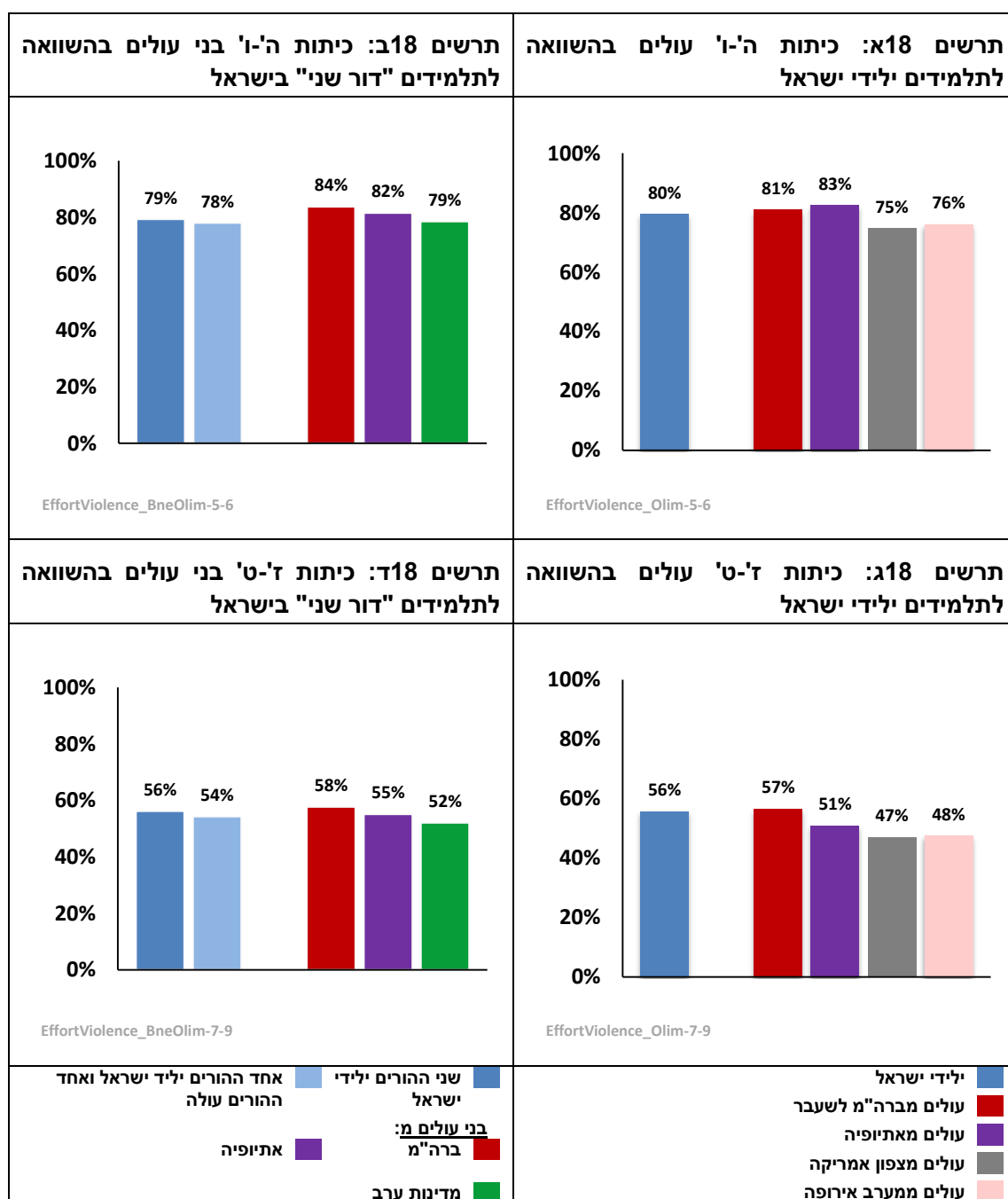
בתרשים 18 מוצגים נתוני המדד המסכם "מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות".

באופן כללי, מרבית (כ-80%) התלמידים בשכבת כיתה ה'-ו', אך רק כמחצית מן התלמידים בשכבת כיתה ז'-ט', דיווחו כי בית הספר עושה מאמצים כדי למנוע אלימות. דפוס השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים עולים מאתיופיה ביחס לתלמידים ילידי ישראל.

תלמידים עולים - בקרב תלמידי כיתות ה'-ו' לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל בשיעור הדיווח על מאמצי בית הספר לעודד את תחושת המוגנות. לעומת זאת, בקרב תלמידי כיתות ז'-ט' שיעור הדיווח בקרב תלמידים עולים מצפון אמריקה וממערב אירופה הוא נמוך יותר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל.

תלמידים בני עולים - בקרב התלמידים מקבוצות בני העולים בשתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל בשיעור הדיווח על מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות.

תרשים 18 – דיווחי תלמידים על מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות

ההיגדים הבאים בוחנים היבט אחר של אלימות, והוא אלימות של מורים כלפי תלמידים, אם אלימות מילולית ואם פיזית. אלימות מצד מורים אמנם פחות שכיחה, אך יש בה כדי להשפיע מאוד על תחושת המוגנות של התלמידים, אשר ככלל, נוטים לראות במורים כתובת בעת צרה, ובפרט בעת חשיפה לאלימות מצד תלמידים אחרים.

3.3.11 לעג, העלבה או השפלה מהמורים

היגד זה נועד לבחון פגיעה מילולית של מורים בתלמידים - פגיעה מסוג של לעג, העלבה או השפלה מהמורים. נוסח ההיגד בשאלון היה "בחודש האחרון משהו מהמורים לעג לי או העליב אותי או השפיל אותי במילים בבית הספר".

תוצאות

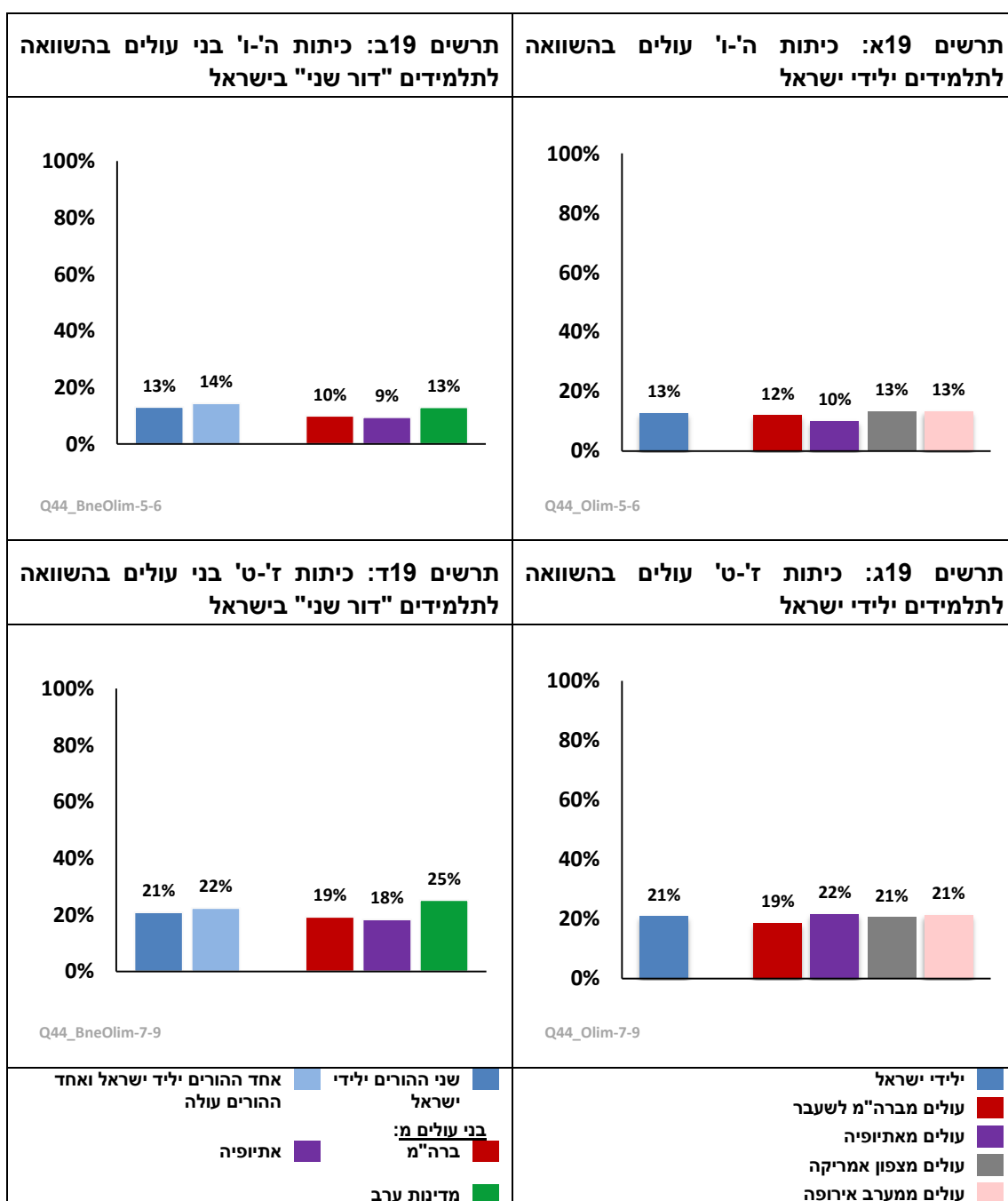
בתרשים 19 מוצגים שיעורי ההסכמה עם ההיגד "בחודש האחרון משהו מהמורים לעג לי או העליב אותי או השפיל אותי במילים בבית הספר".

שיעור לא מבוטל של 10%-14 מן התלמידים בכיתות ה'ו', ושיעור כפול (18%-25) מן התלמידים בכיתות ז'-ט' דיווחו כי בחודש שקדם להעברת השאלונים הם נפגעו באופן מילולי ממוריהם, אשר לעגו להם, העליבו או השפילו אותם. דפוס השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים עולים מאתיופיה ותלמידים בני עולים ממדינות ערב, ביחס לקבוצות ההשוואה.

תלמידים עולים - לא נמצא הבדל בשיעורי הדיווח ביחס לאלימות מילולית מצד מורים בקרב קבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל בשתי שכבות הכיתה.

תלמידים בני עולים - בעוד שיעור התלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר ומאתיופיה בכיתות ה'ו' שדיווחו על אלימות מילולית מצד המורים נמוך יותר בהשוואה לשיעור תלמידים "דור שני" בישראל, הרי שדווקא בקרב בני העולים ממדינות ערב מכיתות ז'-ט' דיווחו יותר על התופעה.

תרשים 19 – דיווחי תלמידים על לעג, העלבה או השפלה מהמורים

3.3.12 אלימות פיזית מכוונת מצד המורים

היגד זה נועד לבחון קיומה של פגיעה פיזית מכוונת של מורים בתלמידים. נוסח ההיגד בשאלון היה: "בחודש האחרון מישוה מהמורים תפס אותי ודחף אותי או היכה אותי בכוונה בבית הספר".

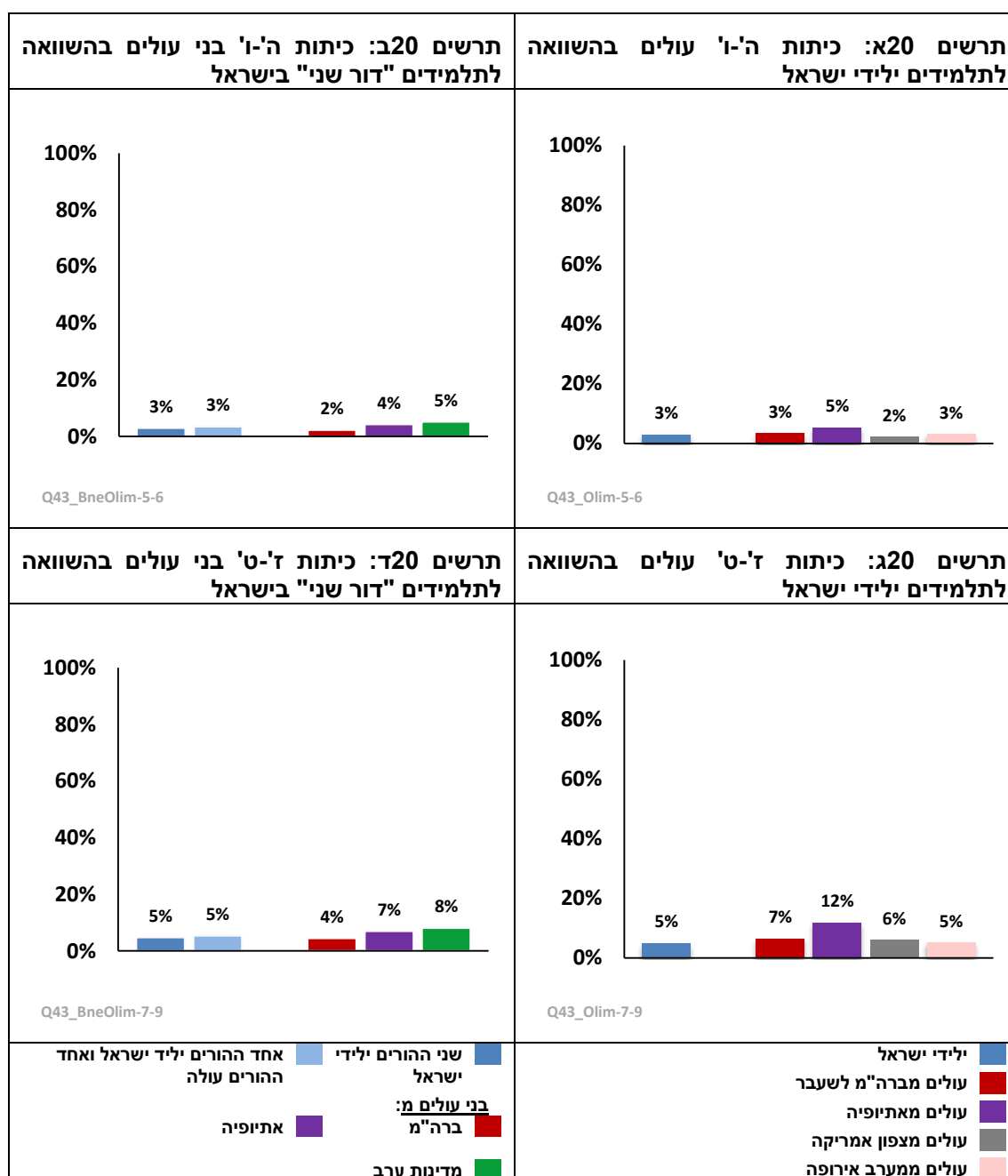
תוצאות

בתרשים 20 מוצגים ערכי ההיגד ביחס לאלימות פיזית מכוונת מצד המורים. באופן כללי, עד 5% מן התלמידים בשכבת כיתה ה'ו', ושיעורים כמעט כפולים מכך בקרב תלמידים בכיתות ז'ט', דיווחו על אלימות פיזית מכוונת מצד המורים. פער משמעותי בשיעורי הדיווח בין שתי שכבות הכיתה ניכר בקרב התלמידים העולים מאתיופיה.

תלמידים עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעורי הדיווח בין קבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט תלמידים עולים מאתיופיה בשכבת כיתה ז'-ט', שדיווחו בשיעור למעלה מכפול על אלימות פיזית מכוונת מצד המורים ביחס לתלמידים ילידי ישראל (12% לעומת 5%, בהתאמה).

תלמידים בני עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, למעט תלמידים בני עולים ממדינות ערב בשכבת כיתה ז'-ט' שדיווחו בשיעור כפול על אלימות פיזית מכוונת מצד המורים ביחס לתלמידים ילידי ישראל (8% לעומת 5%, בהתאמה).

תרשים 20 – ערכי ההיגד ביחס לאלימות פיזית מכוונת מצד המורים

סיכום הממצאים בתחום תחושת המוגנות והביטחון

פחות מ-10% מן התלמידים דיווחו על היעדר תחושת מוגנות, ואילו מרבית התלמידים דיווחו על תחושת מוגנות וביטחון בבית הספר (שיעור דיווח גבוה מ-80% בשכבת כיתה ה'-ו' וכ-70% בשכבת כיתה ז'-ט') ועל מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות (כ-80% בשכבת כיתה ה'-ו' ורק מחצית מן התלמידים בשכבת כיתה ז'-ט'). מבחינות אלו עולה כי פחות עולים מברית המועצות לשעבר (בשתי שכבות הכיתה) ומאתיופיה (כיתות ז'-ט' בלבד) דיווחו על תחושת ביטחון ומוגנות בבית הספר, ואילו פחות עולים מצפון אמריקה וממערב אירופה בשכבת כיתה ז'-ט' בלבד דיווחו על מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות (בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל). בדומה לכך, פחות בני עולים מברית המועצות לשעבר (בכיתות ז'-ט' בלבד) דיווחו על תחושת ביטחון ומוגנות בבית הספר (בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל).

שיעורי העולים ובני העולים שדיווחו על מעורבות וחשיפה לאלימות, גבוה יותר בהשוואה לשיעורים אלו בקרב מקביליהם ילידי ישראל ו"דור שני" בישראל בשתי שכבות הכיתה. בולטת בעיקר החשיפה המוגברת ללעג על רקע גזעני (מוצא, דת, צבע עור) בקרב העולים ובני העולים מאתיופיה ומברית המועצות לשעבר, כמו גם בקרב בני עולים מארצות ערב (בשתי שכבות הכיתה) ועולים ממערב אירופה (כיתות ז'-ט' בלבד). נוסף על כך, העולים מברית המועצות לשעבר דיווחו על מעורבות רבה יותר באלימות ועל חשיפה מוגברת לאלימות מילולית (קללות) ופיזית (גניבה בכיתות ה'-ו', חבורות אלימות בכיתות ז'-ט'). לעומתם העולים מאתיופיה דיווחו על חשיפה פחותה לאלימות מילולית (קללות, העלבה) לצד חשיפה מעורבת לאלימות פיזית (פחות נחשפו להרס ציוד בית ספר ויותר לגניבת חפצים אישיים). עולים מצפון אמריקה וממערב אירופה בשתי שכבות הכיתה דיווחו על חשיפה לאלימות בשיעורים הדומים לרוב לאלו של ילידי ישראל. חלק מן הממצאים הללו נמצאו גם בקרב בני העולים (בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל): בני העולים מברית המועצות לשעבר (בכיתות ז'-ט') דיווחו על חשיפה מוגברת לאלימות מילולית (קללות, העלבות) ופיזית (חבורות אלימות), ואילו בני העולים מאתיופיה דיווחו על חשיפה פחותה לאלימות מילולית (העלבה). בני העולים מארצות ערב בשכבת ז'-ט' דיווחו על מעורבות רבה יותר באלימות ועל חשיפה רבה יותר לאלימות מילולית (קללות) ופיזית (וגנבים). בקרב האחרונים שיעור הדיווח על אלימות מצד המורים גבוה יותר, וכך גם בקרב תלמידים עולים מאתיופיה בכיתות ז'-ט', אשר דיווחו דווקא על שיעור גבוה של אלימות פיזית מצד מורים!

בהשוואה בין שכבות הגיל בכל קבוצת מחקר, נראה כי חלה ירידה כללית בתחושת הביטחון של התלמידים לצד חשיפה מוגברת להיבטים שונים של אלימות, והדבר בולט בעיקר בקרב עולים מאתיופיה וממערב אירופה, וכן בקרב בני עולים מברית המועצות וממדינות ערב. באופן כללי ניתן לומר כי יוצאי ברית המועצות לשעבר אוחזים בתפיסות שליליות יותר לגבי תחום תחושת הביטחון והמוגנות בבית הספר, ואילו יוצאי אתיופיה דווקא אוחזים בתפיסות חיוביות יותר, והדבר בולט יותר בקבוצות העולים ובעיקר בשכבה היסודית.

3.4 היבטים של משמעת והתנהגות

בעוד שסביבה מוגנת ובטוחה מהווה תנאי מקדים הכרחי להתפתחות אווירה לימודית חיובית (נוסף, כמובן, על היותה מטרה בפני עצמה), הרי שבת-פרק זה נעסוק במישרין בהיווצרות אווירה מעודדת למידה, באמצעות בחינת דפוסי ההתנהגות של התלמידים בכיתות במהלך השיעורים ובאמצעות בחינת עמדותיהם בדבר כללי ההתנהגות בבית הספר. בנוסף נעסוק תת-פרק זה בשתיים מהתופעות המייצגות באופן המובהק ביותר את קיומה (או את היעדרה) של אווירה לימודית חיובית בבית הספר - איחורים והיעדרויות של תלמידים.

3.4.1 התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה

המדד "התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה" בוחן את דיווחי התלמידים בדבר התנהגות התלמידים במהלך השיעורים, שמהם ניתן ללמוד עד כמה השיעור מתנהל באווירה נעימה ונינוחה או שמא הוא מתאפיין בחוסר שקט ובמתח שאינם מאפשרים למידה. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה
א. "לעתים רחוקות התלמידים עושים רעש ובלגן בכיתה ומפריעים ללמוד"
ב. "בכיתה שלי אין תלמידים שמתחצפים למורים"
ג. "התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד למורים"
ד. "המורים לא צריכים לחכות הרבה זמן בתחילת השיעור עד שהתלמידים מפסיקים להרעיש"

* נוסח ההיגדים האלה בשאלון היה "לעתים קרובות התלמידים עושים רעש ובלגן בכיתה ומפריעים ללמוד", "בכיתה שלי יש תלמידים שמתחצפים למורים" ו"המורים צריכים לחכות הרבה זמן בתחילת השיעור עד שהתלמידים מפסיקים להרעיש". לצורך הדיווח הם נוסחו מחדש, כך שערך גבוה יותר בהיגד ישקף מצב רצוי יותר.

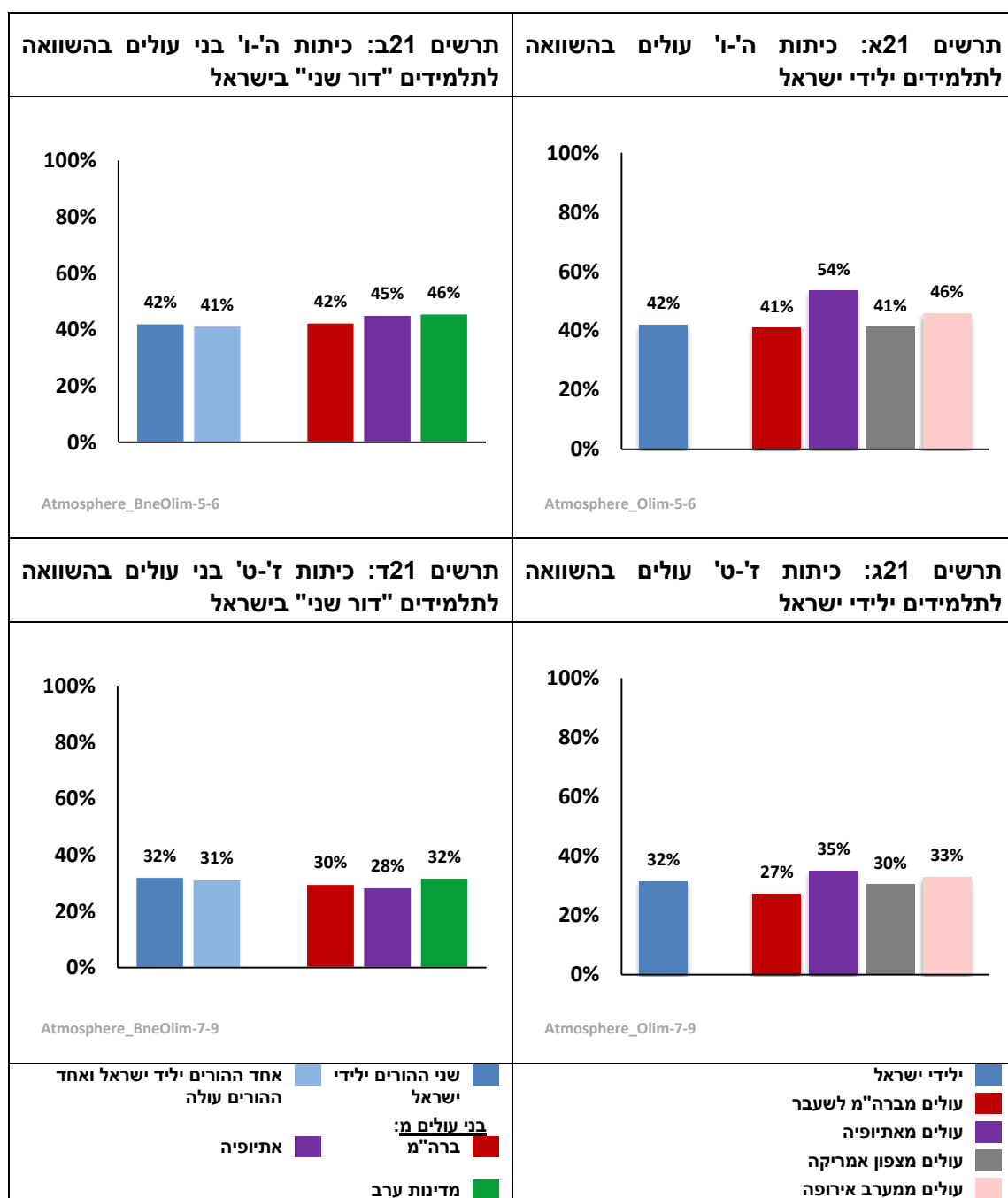
תוצאות

בתרשים 21 מוצגים נתוני המדד המסכם "התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה". באופן כללי, שיעורי התלמידים שדיווחו כי הלימודים בכיתה מתאפיינים בהתנהגות נאותה של תלמידים גבוהים יותר בקרב התלמידים בכיתות ה'ו' (41%-54) בהשוואה לתלמידי כיתות ז'-ט' (27%-35). דפוס השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה ביחס לקבוצות ההשוואה.

תלמידים עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט שיעור גבוה יותר של תלמידים עולים מאתיופיה בשכבת כיתה ה'ו' שדיווחו על התנהגות נאותה של תלמידים.

תלמידים בני עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 1 – דיווחי תלמידים על התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה

3.4.2 כללי התנהגות בבית הספר

המדד "כללי התנהגות בבית הספר" בוחן, על פי דיווחי התלמידים, באיזו מידה כללי ההתנהגות בבית הספר ידועים וברורים להם, כמו גם עד כמה קיימת הקפדה שהתלמידים יתנהגו בהתאם לכללים אלו. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: כללי התנהגות בבית הספר
א. "כללי התנהגות בבית הספר ברורים לי"
ב. "התלמידים בבית הספר מקפידים לפעול לפי כללי ההתנהגות"
ג. "המורים בבית הספר מקפידים שהתלמידים יפעלו לפי כללי ההתנהגות"

תוצאות

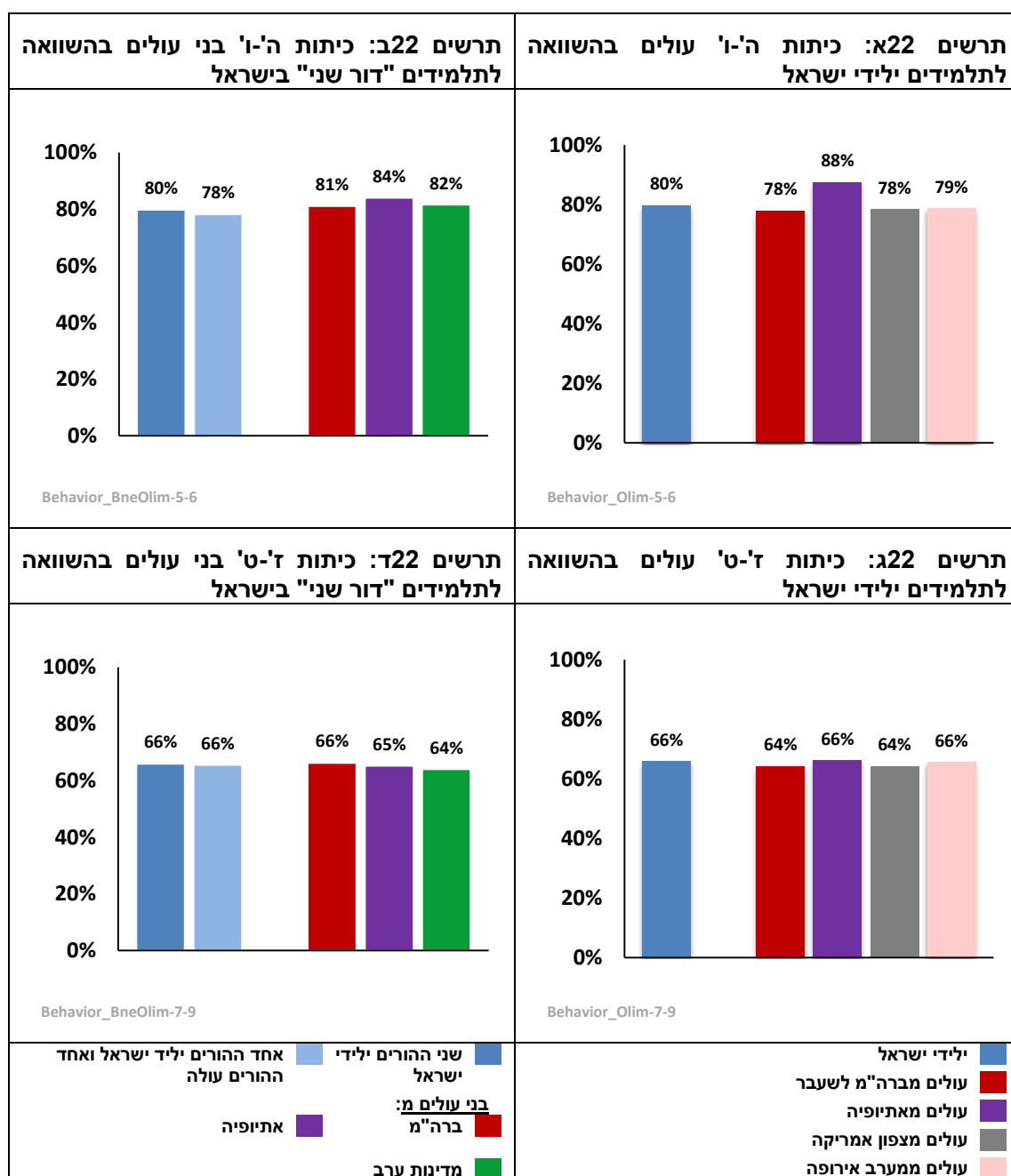
בתרשים 22 מוצגים נתוני המדד המסכם "כללי התנהגות בבית הספר". באופן כללי, כ-80% מתלמידי ה'ו' וכ-66% מתלמידי ז'-ט' דיווחו כי כללי ההתנהגות בבית הספר ידועים וברורים, ואף כי קיימת הקפדה שהתלמידים יתנהגו בהתאם לכללים אלו. דפוס השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים עולים מאתיופיה ביחס לתלמידים ילידי ישראל.

תלמידים עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט שיעור גבוה יותר של תלמידים עולים מאתיופיה בשכבת כיתה ה'ו' שדיווחו על בהירות כללי ההתנהגות ועל ההקפדה על אכיפתם.

תלמידים בני עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

יש מתאם גבוה שהתבטא בדפוס זהה של דיווחים בעבור מדד זה ("כללי התנהגות בבית הספר") והמדד הקודם ("התנהגות נאותה של תלמידים בבית הספר").

תרשים 22 – דיווחי תלמידים בנוגע לבהירות והקפדה על כללי ההתנהגות בבית הספר

3.4.3 איחורים לשיעורים

היגד זה מביא לידי ביטוי היבט של האווירה הלימודית בבית הספר. מטרתו לבחון עד כמה תלמידים מאחרים לשיעורים (דיווח עצמי). הנתונים שדווחו להלן הם של שיעורי התלמידים אשר ציינו כי איחרו לשני שיעורים או יותר במהלך החודש האחרון. נוסח ההיגד בשאלון היה: "לכמה שיעורים איחרת בחודש האחרון".

תוצאות

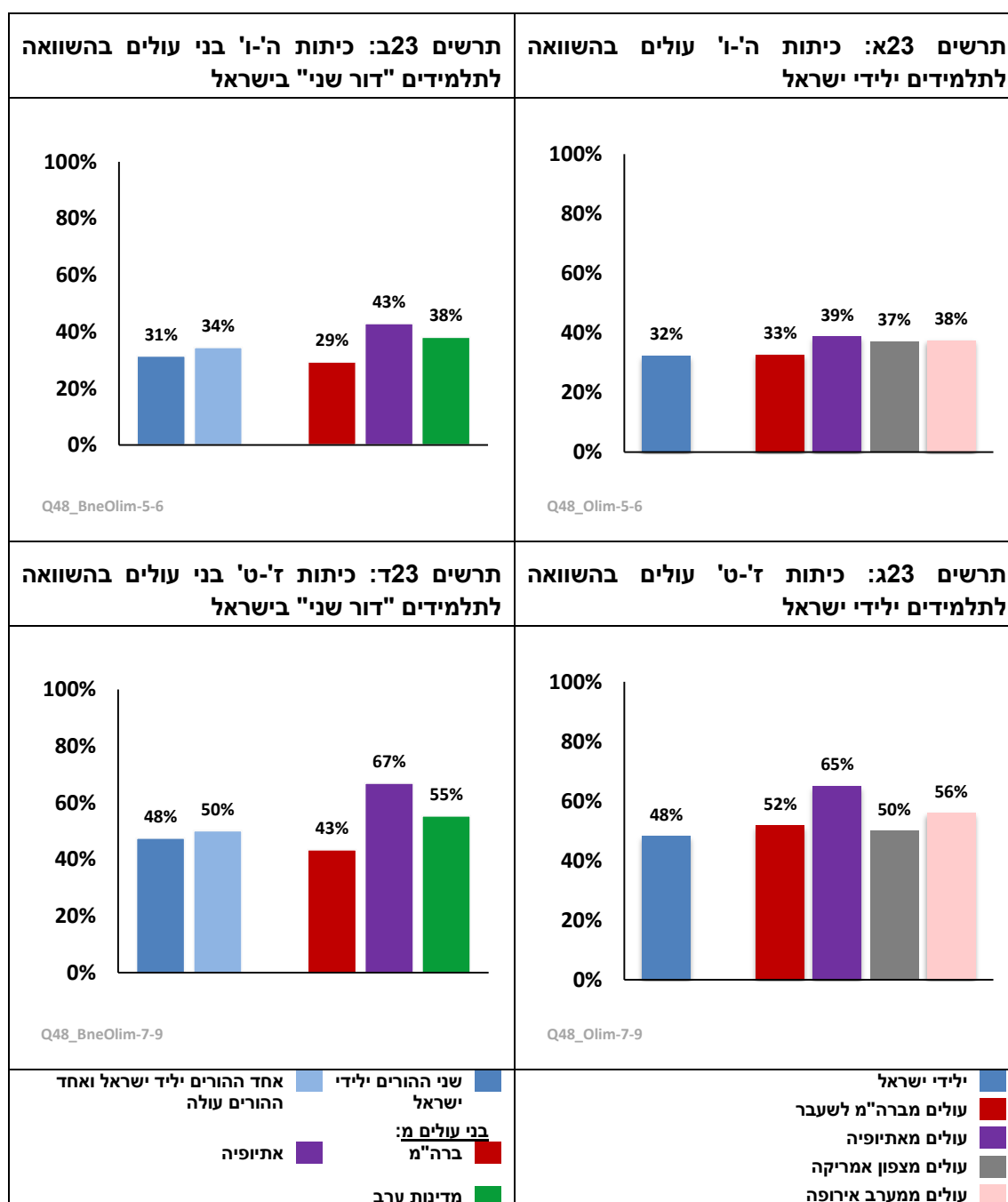
בתרשים 23 מוצגים נתונים ביחס לשיעור התלמידים שדיווחו שאיחרו לשני שיעורים או יותר בחודש האחרון.

באופן כללי, בקרב כלל קבוצות התלמידים, שיעור אלו שדיווחו כי איחרו לשני שיעורים או יותר בחודש האחרון גבוה בכ-15%-19% בכיתות ז'-ט', בהשוואה לשיעורי הדיווח בכיתות ה'-ו', וניכר בעיקר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה (בקרבם השוני הבין-גילי עומד על כ-25%).

תלמידים עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה שיעורי הדיווח על שני איחורים או יותר היו גבוהים יותר בקרב תלמידים עולים מאתיופיה ותלמידים עולים ממערב אירופה, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל.

תלמידים בני עולים - בדומה לנמצא בקרב העולים, בקרב שתי שכבות הכיתה, נמצא שיעור גבוה יותר של תלמידים בני עולים מאתיופיה, וכן של בני העולים ממדינות ערב שדיווחו על שני איחורים או יותר, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 23 – דיווחי תלמידים על שני איחורים או יותר בחודש האחרון

3.4.4 היגד בודד ביחס למספר היעדרויות מימי לימודים

היגד זה מביא לידי ביטוי היבט נוסף של האווירה הלימודית בבית הספר. מטרתו לבחון עד כמה התלמידים נעדרים מימי לימודים (דיווח עצמי). הנתונים שדווחו להלן הם של שיעורי התלמידים אשר ציינו כי נעדרו משני ימי לימודים או יותר במהלך החודש האחרון. נוסח ההיגד בשאלון היה "לכמה ימי לימודים לא הגעת בחודש האחרון (כולל מחלה)".

תוצאות

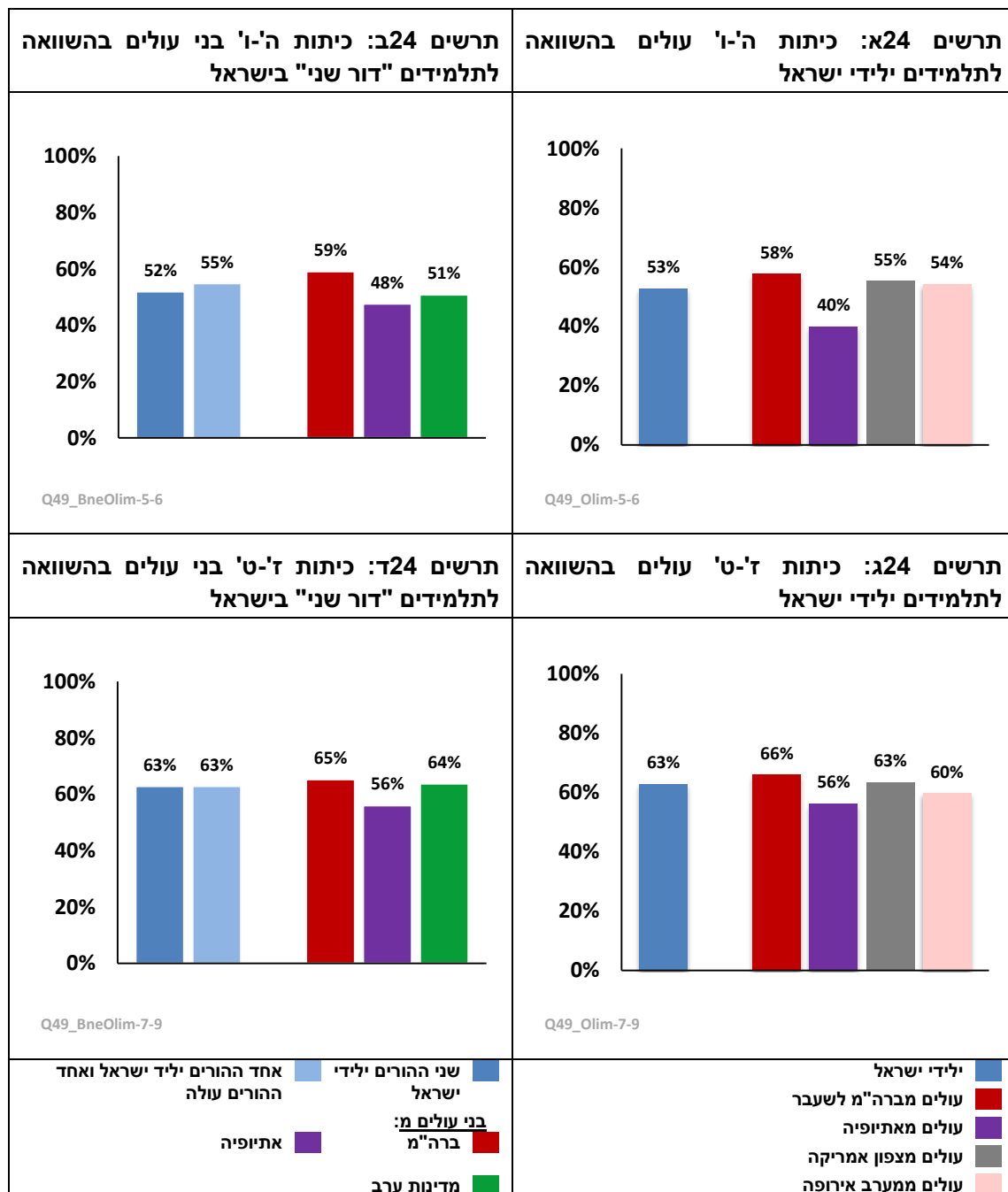
בטרשים 24 מוצגים נתונים ביחס לשיעור התלמידים שדיווחו שנעדרו משני ימי לימודים או יותר בחודש האחרון.

באופן כללי, בקרב כלל הקבוצות, שיעור התלמידים שדיווחו כי נעדרו משני ימי לימודים או יותר בחודש האחרון גבוה בכ-6-11% בכיתות ז'-ט', בהשוואה לשיעורי הדיווח בכיתות ה'-ו', וניכר בעיקר בקרב תלמידים עולים מאתיופיה (בקרבם השוני הבין-גילי עומד על 16%).

תלמידים עולים – נמצא שיעור נמוך יותר של תלמידים עולים מאתיופיה (בשתי שכבות הכיתה) ושיעור גבוה יותר של תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר (רק בכיתות ה'-ו') שדיווחו על היעדרות משני ימי לימודים או יותר, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל.

תלמידים בני עולים – התקבלה תמונה דומה חלקית לתמונה שנמצאה בקרב העולים. נמצא שיעור נמוך יותר של תלמידים בני עולים מאתיופיה (כיתות ז'-ט' בלבד) ושיעור גבוה יותר של בני עולים מברית המועצות לשעבר (רק בכיתות ה'-ו'), שדיווחו על היעדרות משני ימי לימודים או יותר, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 24 – דיווחי תלמידים על שני ימי היעדרות או יותר בחודש האחרון

סיכום הממצאים בתחום משמעת והתנהגות

שיעור התלמידים, שדיווחו על התנהגות נאותה כמו גם על בהירות והקפדה על כללי התנהגות, נמוך יותר בקרב תלמידי חטיבת הביניים (ז'ט') בהשוואה לתלמידי היסודי (ה'ו'). במקביל, שיעור תלמידי חטיבת הביניים שדיווחו על איחורים ועל חיסורים הוא גבוה יותר בהשוואה לתלמידי היסודי. תלמידים עולים מאתיופיה בשכבת ה'ו', אך לא בני עולים, דיווחו יותר על התנהגות נאותה ועל בהירות של כללי ההתנהגות. יוצאי אתיופיה, עולים ובני עולים, מתאפיינים בשיעור גבוה יותר של איחורים ושיעור נמוך יותר של חיסורים. למעשה ניכרים פערים משמעותיים בדפוסי השוני הבין-גילי בין עולים מאתיופיה (בכל 4 ההיבטים שנבדקו) ובני עולים מאתיופיה (רק בהיבטים של התנהגות נאותה של תלמידים ובדיווח על איחורים) בהשוואה לדפוסי השוני הבין-גילי בקבוצות הביקורת, שמשקפים תפיסות שליליות יותר בקרב

יוצאי אתיופיה בכיתות חטיבת הביניים. לעומתם, יוצאי ברית המועצות לשעבר, בשכבת כיתה ה'-ו', מתאפיינים בשיעור גבוה יותר של היעדרויות. גם העולים ממערב אירופה ובני עולים ממדינות ערב מתאפיינים בשיעור גבוה יותר של חיסורים, ביחס לקבוצות ההשוואה.

3.5 הסביבה הפיזית

כאשר בוחנים את האווירה בבית הספר, חשוב לזכור כי היא אינה מתרחשת בחלל ריק אלא בתוך סביבה פיזית נתונה. לסביבה הפיזית השפעה רבה על התחושות שחווים התלמידים והמורים ועל היחסים הבין-אישיים בבית הספר. קיומן של תשתיות מתאימות וסביבה נקייה, מטופחת, מרווחת וחופשית ממפגעים הוא תנאי חשוב לאקלים בית ספרי חיובי ומעצים. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: הסביבה הפיזית של בית הספר
א. "חצר בית הספר יפה ומטופחת"
ב. "הכיתה שלי יפה ומטופחת"
ג. "השירותים של התלמידים נקיים ובמצב תקין"
ד. "הכיתה שלי היא מקום שנוח ללמוד בו (מבחינת מקום ישיבה, הצפיפות, התאורה, קור/חום וכו')"

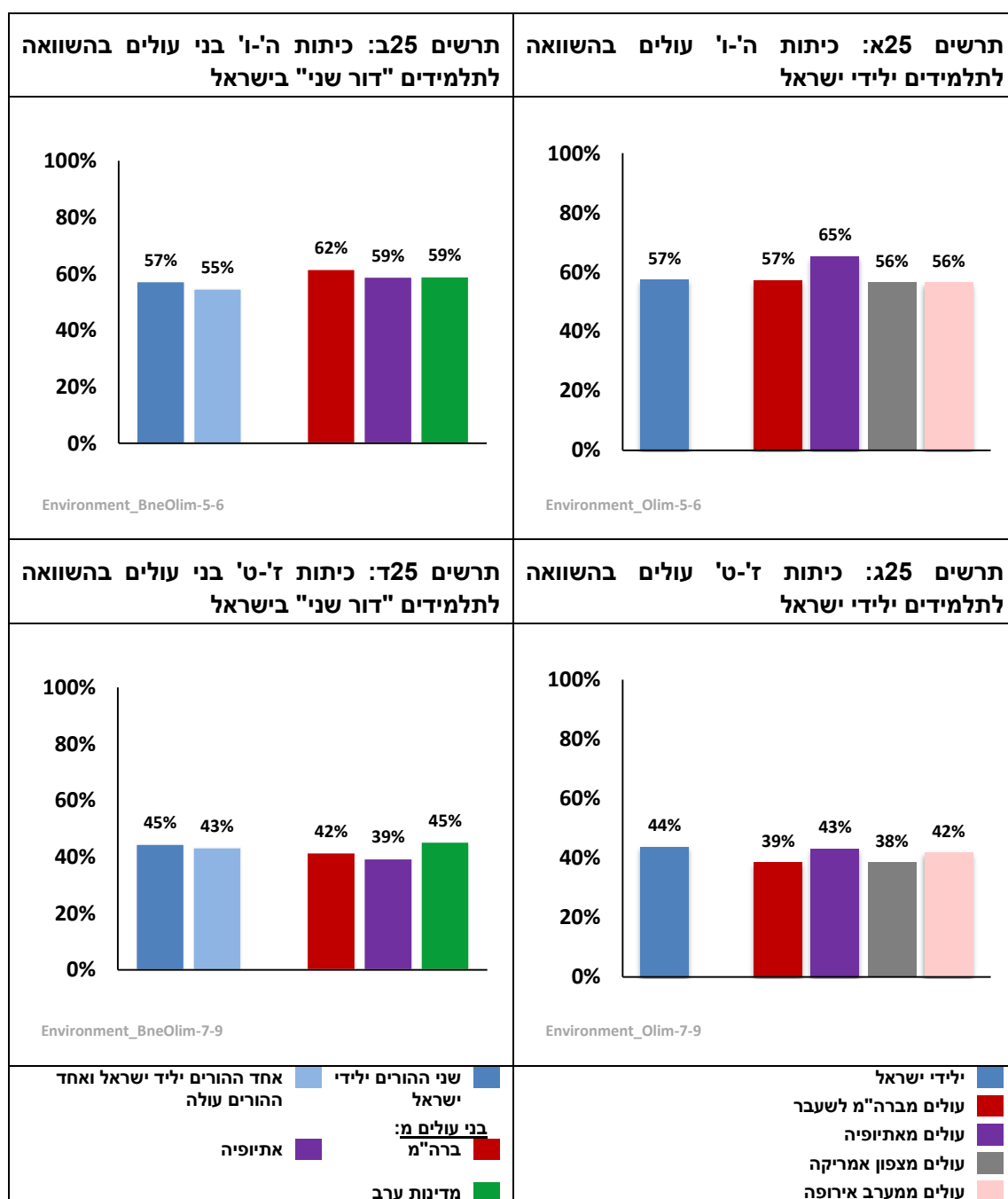
תוצאות

בתרשים 25 מוצגים נתוני המדד המסכם "הסביבה הפיזית של בית הספר". באופן כללי, למעלה מ-55% מתלמידי כיתות ה'-ו' דיווחו כי הסביבה הפיזית בבית ספרם נקייה, מטופחת ומתאימה ללמידה, לעומת עד 45% מתלמידי כיתות ז'-ט' שדיווחו על כך. דפוס השוני הבין-גילי, שמשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה ותלמידים יוצאי ברית המועצות לשעבר, ביחס לקבוצות ההשוואה.

תלמידים עולים - בקרב תלמידי כיתות ה'-ו', לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעורי הדיווח על סביבה פיזית נאותה בין קבוצות העולים השונות, בהשוואה לילידי ישראל, למעט שיעור גבוה יותר של תלמידים עולים מאתיופיה. בקרב תלמידי כיתות ז'-ט' נמצא כי שיעורי הדיווח על סביבה פיזית נאותה היו נמוכים יותר בקרב תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר ותלמידים עולים מצפון אמריקה.

תלמידים בני עולים - בשתי שכבות הכיתה, לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעורי הדיווח על סביבה פיזית נאותה בין קבוצות העולים השונות, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, למעט שיעור נמוך יותר של תלמידים בני עולים מאתיופיה בכיתות ז'-ט'.

תרשים 25 – דיווחי תלמידים על הסביבה הפיזית של בית הספר

עד כה פורטו מדדי האקלים הבית ספרי, וכעת יפורטו מדדי הסביבה הפדגוגית בבית הספר.

3.6 היבטים רגשיים מוטיבציוניים

תחום זה עוסק בתהליכים הרגשיים-מוטיבציוניים המתרחשים בקרב התלמידים: תפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם, תחושות המסוגלות של התלמידים וכן היבטים שונים של מוטיבציה. ציר היחסים בין התלמידים למורים הוא בעל חשיבות רבה בקידום תחושות של מוטיבציה ומסוגלות בקרב התלמידים, והוא מהווה תנאי חשוב להתקדמות של התלמידים ולהצלחה בלימודיהם. לאור חשיבות ציר זה, תת-הפרק עוסק תחילה בתפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם להתקדמות ולהצלחה בלימודים, משום שלציפיות המורים מהתלמידים נודעת השפעה רבה על ציפיות התלמידים מעצמם, על אמונתם ביכולתם ועל ביצועיהם בפועל. לאחר מכן מוצגים נתונים בדבר המוטיבציה - פנימית חיצונית וכפויה - של התלמידים. היבטים אלו מקבלים משנה חשיבות לאור מאמצי משרד החינוך לקידום למידה פעילה, רלוונטית ובעלת ערך ללומד ולחברה.

3.6.1 תפיסות תלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולותיהם

מדד זה עוסק בתפיסות התלמידים ביחס לציפיות המורים מהם להתקדם ולהצליח בלימודים, להתאמץ ולשפר את הישגיהם בלימודים, בתחושה שמעבירים להם המורים בכל הנוגע ליכולתם להצליח בלימודים ובתפיסת התלמידים את מידת האמונה של המורים ביכולתם להצליח. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: תפיסות תלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולותיהם
ציפיות מורים להצלחה
א. "רוב המורים מצפים מכל תלמיד להתאמץ בלימודים"
ב. "רוב המורים מצפים מכל תלמיד לשפר את ההישגים שלו בלימודים"
ג. "רוב המורים מצפים מכל תלמיד להשקיע הרבה בלימודים"
אמונה ביכולות התלמידים
ד. "רוב המורים נותנים לי הרגשה שאני יכול להצליח בלימודים"
ה. "רוב המורים שלי מאמינים ביכולת שלי להצליח בלימודים"

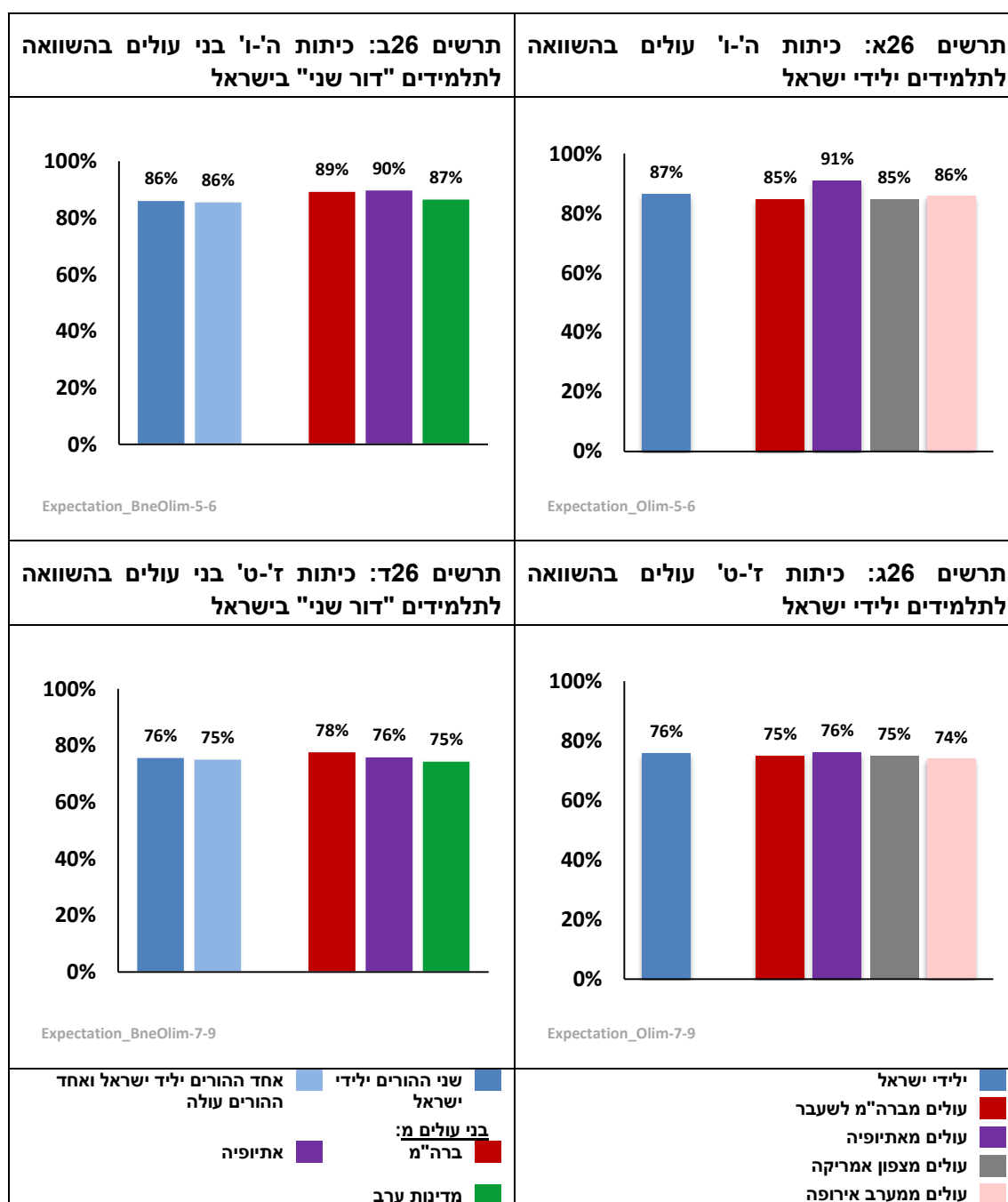
תוצאות

בתרשים 26 מוצגים נתוני המדד המסכם "תפיסות תלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולותיהם".

באופן כללי, למעלה מ-85% מן התלמידים בכיתות ה'ו' וכ-75% מן התלמידים בכיתות ז'ט' דיווחו כי למורים יש ציפיות מהם להצליח ולהשתפר וכי המורים מאמינים ביכולתם לעשות זאת. השוני הבין-גילי משקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'ט'.

לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעורי הדיווח על ציפיות המורים ועל אמונתם ביכולת התלמידים בין התלמידים העולים ותלמידים ילידי ישראל, ואף לא בין תלמידים בני עולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, בשתי שכבות הכיתה.

תרשים 26 – תפיסות תלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולותיהם

3.6.2 תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים

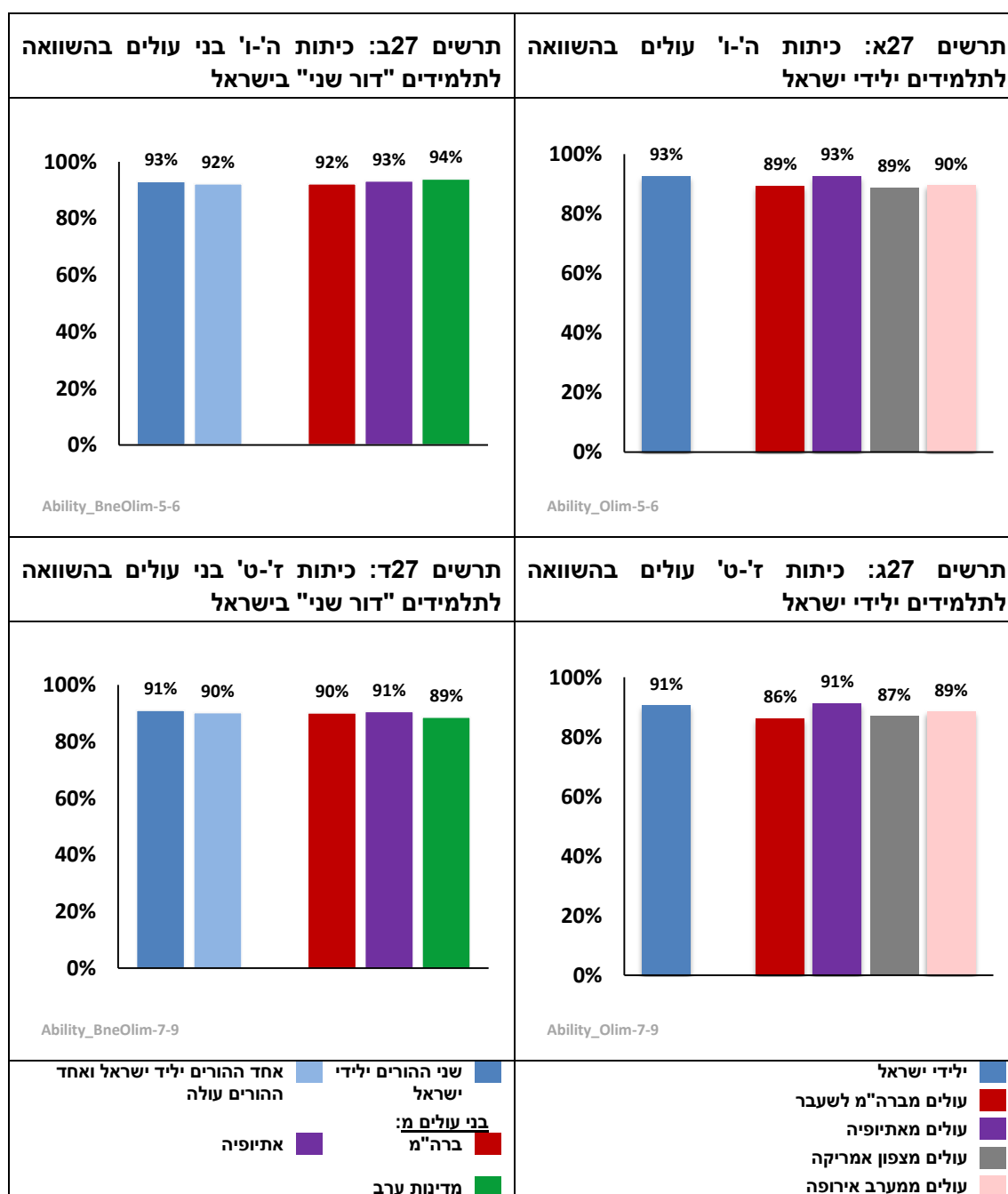
מדד זה עוסק בתחושת המסוגלות של התלמידים והוא נועד לבחון את אמונתם של התלמידים כי יוכלו להתמודד עם משימות לימודיות קשות ולהצליח בלימודים. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים
א. "כאשר אני רוצה, אני יכול להצליח בלימודים".
ב. "כשאני מחליט ללמוד משהו קשה, אני מסוגל לעשות זאת".
ג. "אם אני רוצה, אני יכול להצליח במשימות לימודיות שונות כמו מבחן או עבודה".

תוצאות

בתרשים 27 מוצגים נתוני המדד המסכם "תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים". שיעור גבוה של כ-90% מן התלמידים, ללא כל תלות בשכבת הגיל, דיווחו על תחושת מסוגלות לימודית. לא נמצאו פערים משמעותיים בתחושת המסוגלות הלימודית בין התלמידים העולים ותלמידים ילידי ישראל, ואף לא בין תלמידים בני עולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, בשתי שכבות הכיתה. דפוס זה דומה לדפוס שנמצא עבור המדד "תפיסות התלמידים את ציפיות המורים מהם והאמונה ביכולתם".

תרשים 2 – דיווחי תלמידים על תחושת המסוגלות הלימודית שלהם

"מוטיבציה" (הנעה) היא מונח שכיח בשיח הבית ספרי ובמערכת החינוך בכלל. פעמים רבות אפשר לשמוע אנשי חינוך והורים מדברים על ה"מוטיבציה" של תלמיד כגורם המסביר את רמת ההישגים שלו. אולם חוקרים שלמדו את הנושא לעומק מתארים תמונת מצב מורכבת יותר, ולפיה תלמידים אינם מתאפיינים ב"מוטיבציה" (בלשון יחיד) אלא ב"מוטיבציות" (בלשון רבים).

3.6.3 מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים

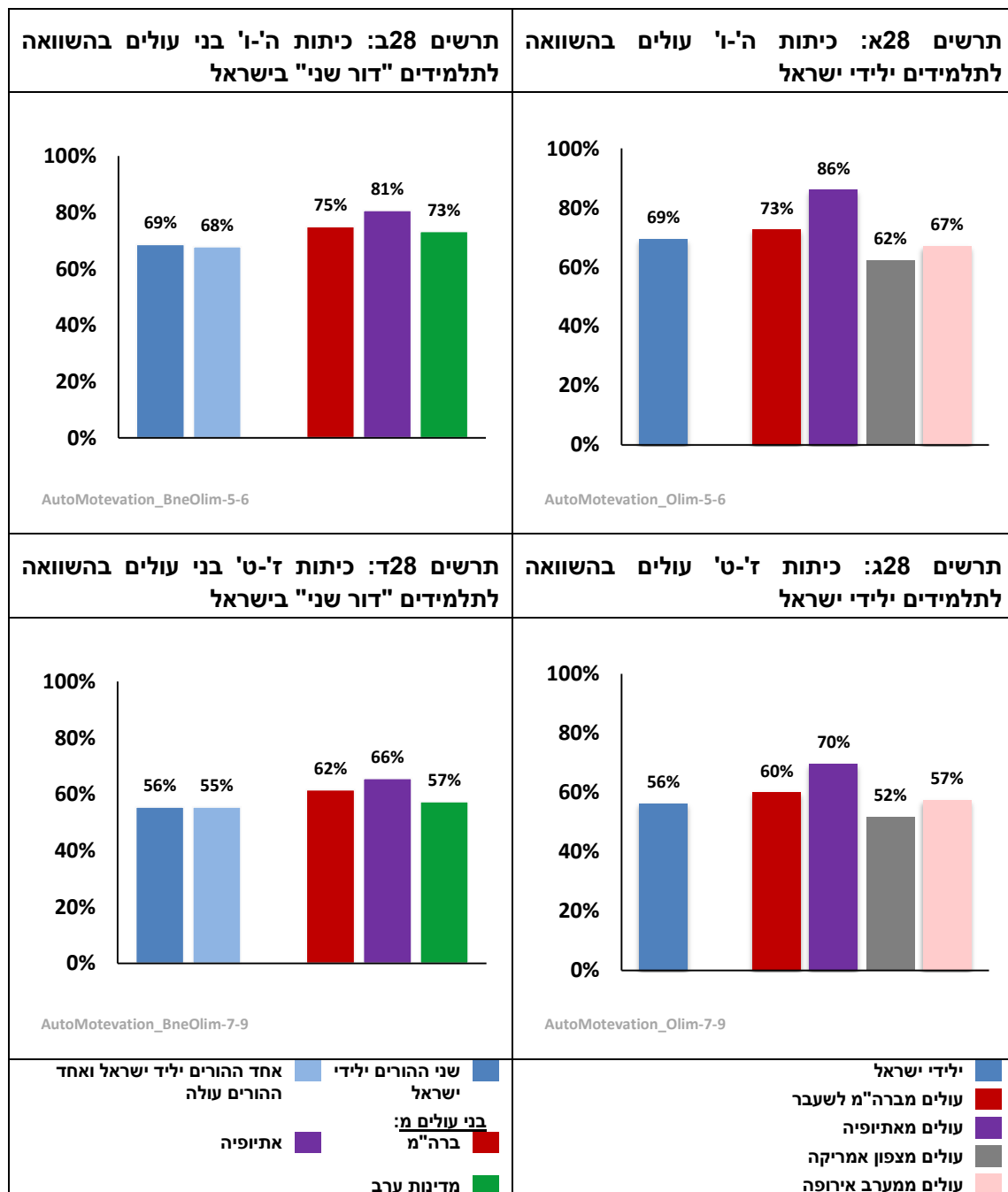
מדד זה בוחן את המוטיבציה האוטונומית של התלמידים. תלמיד הפועל מתוך מוטיבציה אוטונומית חש הנאה בתהליך הלימודים, מגלה עניין בחומר הנלמד ומבין את חשיבותו להמשך חייו ולצמיחתו כאדם. הלמידה בעבורו מלווה בתחושה של בחירה וברצון אמתי ללמוד, ועל כן תהליך הלמידה יימשך אצלו גם אם לא תהיה דרישה חיצונית לכך. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים
א. "כשאני מכין את העבודות ואת השיעורים, זה מפני שהדבר מעניין ומסקרן אותי"
ב. "כשאני לומד ברצינות, זה מפני שהנושא מעניין אותי"
ג. "כשאני משקיע בלימודים, זה מפני שאני נהנה מזה"
ד. "כשאני משקיע בלימודים, זה מפני שהלימודים חשובים לי"
ה. "כשאני מכין את העבודות ואת השיעורים, זה מפני שהדבר עוזר לי לדעת דברים חשובים"
ו. "כשאני לומד ברצינות, זה מפני שהדבר יעזור לי בעתיד"

תוצאות

בתרשים 28 מוצגים נתוני המדד המסכם "מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים". באופן כללי, שיעור התלמידים שדיווחו על מוטיבציה אוטונומית ללימודים נמוך בלפחות 10% בקרב תלמידי ז'-ט' (52%-70%) בהשוואה לשיעורי תלמידי ה'-ו' (62%-86%) שדיווחו על כך. לא נמצאו פערים משמעותיים בדפוסי השוני הבין-גילי, המשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט'. תלמידים עולים - תלמידים עולים מאתיופיה (בשתי שכבות הכיתה) מתאפיינים ברמה גבוהה יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה, ואילו העולים מצפון אמריקה (בכיתות ה'-ו' בלבד) מתאפיינים ברמה נמוכה יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה. תלמידים בני עולים - הן תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר והן תלמידים בני עולים מאתיופיה, בשתי שכבות הכיתה, מתאפיינים ברמה גבוהה יותר של מוטיבציה אוטונומית ללמידה, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 28 – דיווחי תלמידים על מוטיבציה אוטונומית ללמידה

3.6.4 מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים

מדד זה בוחן את המוטיבציה הכפויה של התלמידים. תלמיד הפועל מתוך מוטיבציה כפויה ילמד מתוך שאיפה להימנע מעונש, לקבל תגמול חומרי או להימנע מבושה ומתחושת אשמה. הלמידה בעבורו מלווה בתחושות של לחץ וכעס, והיא נפסקת כאשר אין דרישה חיצונית ללמוד. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים
א. "כשאני מכין את העבודות ואת השיעורים, זה כדי שלא ארגיש רע עם עצמי"
ב. "כשאני לומד ברצינות, זה מפני שאני מרגיש אשם כשאני לא עושה את כל מה שאני יכול"
ג. "כשאני משקיע בלימודים, זה כדי שלא אתבייש בעצמי"
ד. "כשאני משקיע בלימודים, זה מפני שאני לא רוצה שיעשו לי בעיות"
ה. "כשאני לומד ברצינות זה מפני שאני לא רוצה שיענישו אותי"
ו. "כשאני מכין את העבודות ואת השיעורים, זה מפני שאני לא רוצה שיכעסו עליי"

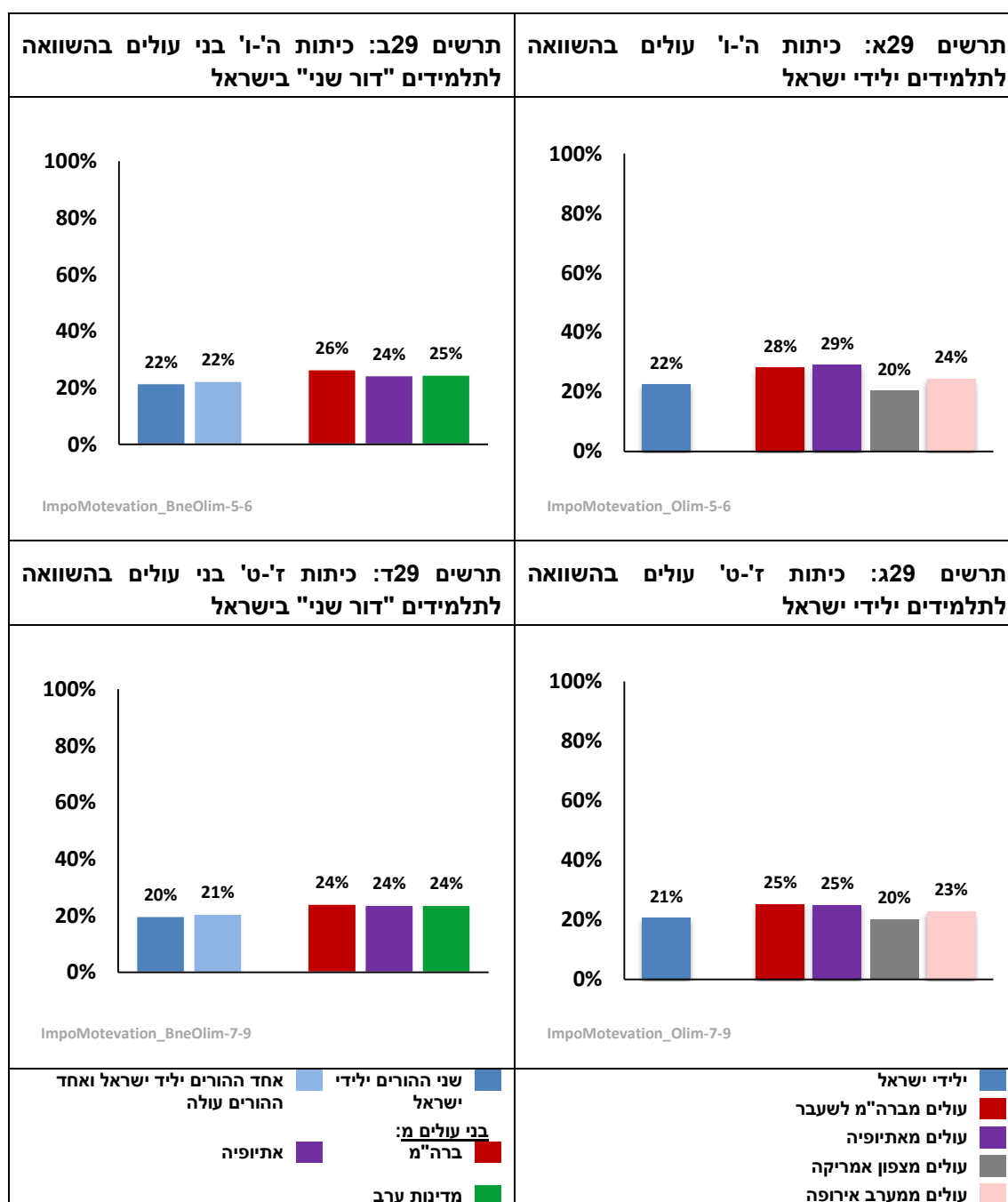
תוצאות

בתרשים 29 מוצגים נתוני המדד המסכם "מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים". באופן כללי, כחמישית מן התלמידים בקבוצות ההשוואה, ושיעורים גבוהים מעט יותר מבני העולים (בכ-4%) והעולים (בעד 7%, מלבד בקרב עולים מצפון אמריקה) דיווחו על מוטיבציה כפויה ללמידה. לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעורי הדיווח בין תלמידים בשכבות הכיתה השונות.

תלמידים עולים - בקרב תלמידי כיתות ה'ו', הן תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר והן תלמידים עולים מאתיופיה מתאפיינים ברמה גבוהה יותר של מוטיבציה כפויה ללמידה, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. בקרב תלמידי כיתות ז'-ט' לא נמצאו פערים משמעותיים ברמת המוטיבציה הכפויה ללמידה בין קבוצות העולים לתלמידי ילידי ישראל.

תלמידים בני עולים - בשתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים במידת הדיווח על מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב תלמידים בני עולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 29 – דיווחי תלמידים על מוטיבציה כפויה ללמידה

3.6.5 היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים

המדד "היעדר מוטיבציה ללמידה" משקף חוסר רצון להשקיע בלימודים ולהצליח בהם. ייתכן שהדבר נובע מתחושה של חוסר מסוגלות, המחזקת לעתים על ידי הוראה שאינה רגישה לצורכי התלמיד. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

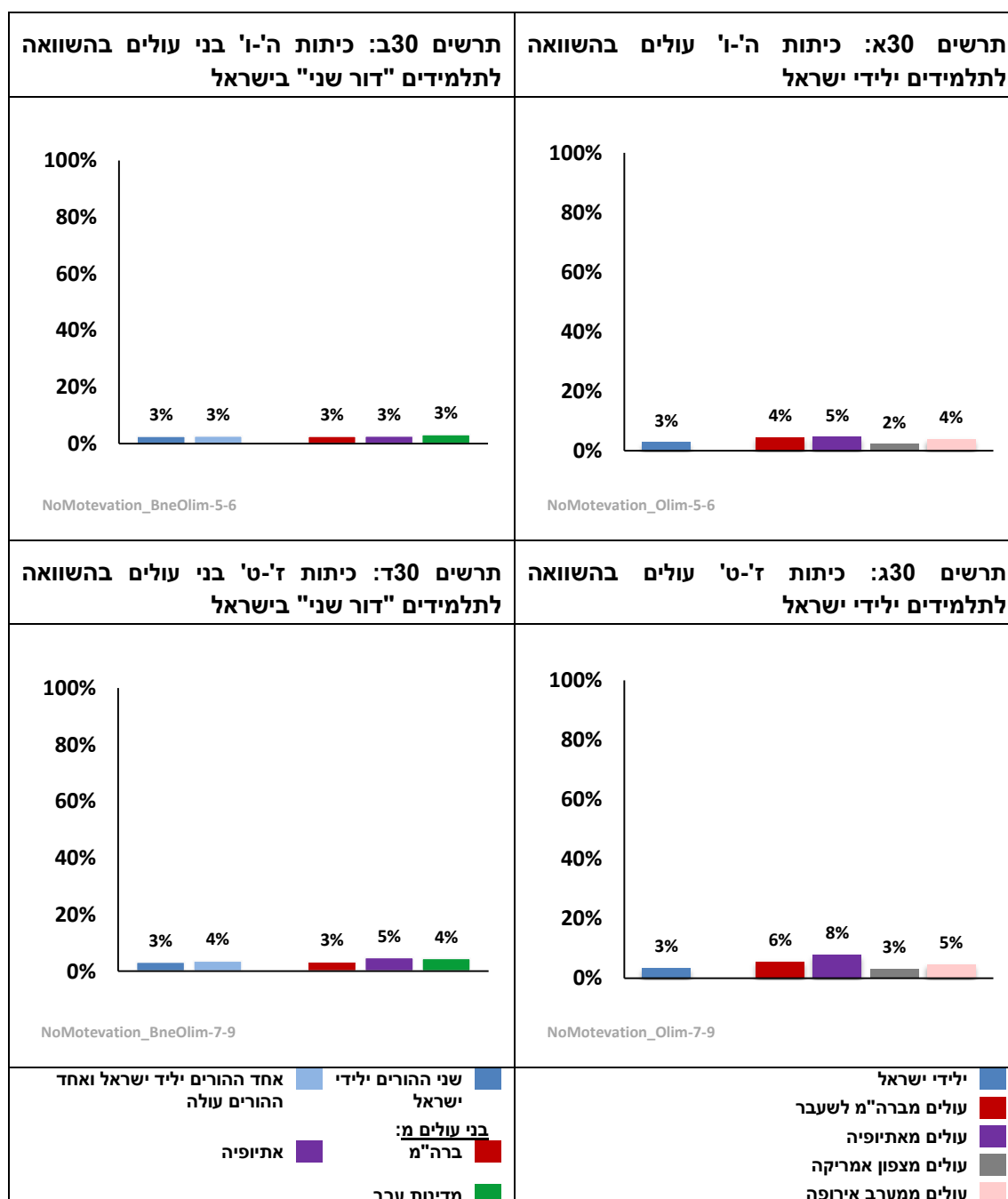
מדד מסכם: היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב תלמידים
א. "הלימודים בכלל לא חשובים לי"
ב. "אני בכלל לא מנסה להצליח בלימודים"
ג. "אני בכלל לא משקיע בלימודים"

תוצאות

בתרשים 30 מוצגים נתוני המדד המסכם "היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב התלמידים". באופן כללי, מעט מאוד מן התלמידים (לרוב 3-5% בקבוצות השונות) דיווחו על היעדר מוטיבציה ללמידה. תלמידים עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה, לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על היעדר מוטיבציה ללמידה בין קבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט תלמידים עולים מאתיופיה בשכבת כיתה ז'-ט', המאופיינים ברמה גבוהה יותר של היעדר מוטיבציה (8%, בהשוואה ל-3% בקבוצת ההשוואה).

תלמידים בני עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה, לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על היעדר מוטיבציה ללמידה בין קבוצות בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 3 – דיווחי תלמידים על היעדר מוטיבציה ללמידה

סיכום הממצאים בתחום היבטים רגשיים ומוטיבציוניים

שיעור הדיווח של התלמידים בנוגע לתפיסותיהם את ציפיות המורים מהם כמו גם את תחושתם לגבי האמונה של המורים ביכולתם ובמסוגלות הלימודית שלהם הוא גבוה מאוד (מעל 85%), כאשר רק במדד הראשון חלה ירידה בשיעורי הדיווח בכיתות ז'-ט' (לכ-75%), ללא פערים משמעותיים בין עולים, בני עולים וקבוצות ההשוואה.

תלמידים עולים מאתיופיה, מתאפיינים במוטיבציה אוטונומית גבוהה יותר (בשתי שכבות הגיל), לצד רמה גבוהה יותר של מוטיבציה כפויה (בכיתות ה'-ו') והיעדר מוטיבציה (בכיתות ז'-ט'). לעומתם, בקרב התלמידים העולים מצפון אמריקה נמצאה מוטיבציה אוטונומית בשיעור נמוך יותר מאשר בשאר הקבוצות. גם בקרב העולים מברית המועצות לשעבר בכיתות ה'-ו' נרשם שיעור גבוה יותר של מוטיבציה כפויה. לעומת זאת, תלמידים בני העולים, אלו מברית המועצות לשעבר ואלו מאתיופיה, מתאפיינים ברמה גבוהה יותר של מוטיבציה אוטונומית (בשתי שכבות הגיל).

3.7 קבלת משב מהמורים

הערכה ומשוב הם חלק משמעותי ובלתי נפרד מתהליכי ההוראה-הלמידה. הערכה ומשוב אפקטיביים מסייעים בחשיפת תובנות התלמידים במהלך הלמידה ועשויים לסייע בידי התלמידים לקדם את ביצועיהם הלימודיים.

המדד "קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים" בוחן על פי תפיסות התלמידים באיזו מידה הם מקבלים מן המורים מידע על מידת הבנתם (של התלמידים) את החומר ועל מצבם בלימודים, לצד הסבר, משוב בונה והנחיה בנוגע לתכנון צעדיהם הבאים בלמידה, כאמצעים לקידום הלמידה. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים
א. "רוב המורים מסבירים לכל תלמיד באופן אישי מה בדיוק עליו לעשות כדי להשתפר בלימודים"
ב. "כשהתלמידים מתקשים להבין את החומר, רוב המורים מסבירים להם מה הם יכולים לעשות כדי להבין טוב יותר"
ג. "כשהמורים מחזירים לנו עבודה או מבחן, רובם כותבים ליד התשובות מה נכון ומה צריך לשפר"
ד. "כשתלמיד בכיתה לא מצליח במבחן או בעבודה, רוב המורים עוזרים לו להבין למה זה קרה"
ה. "רוב המורים מקפידים לעדכן אותי על מצבי בלימודים"
ו. "רוב המורים מוודאים שהתלמידים מבינים את החומר הנלמד לפני שממשיכים לנושא הבא"

תוצאות

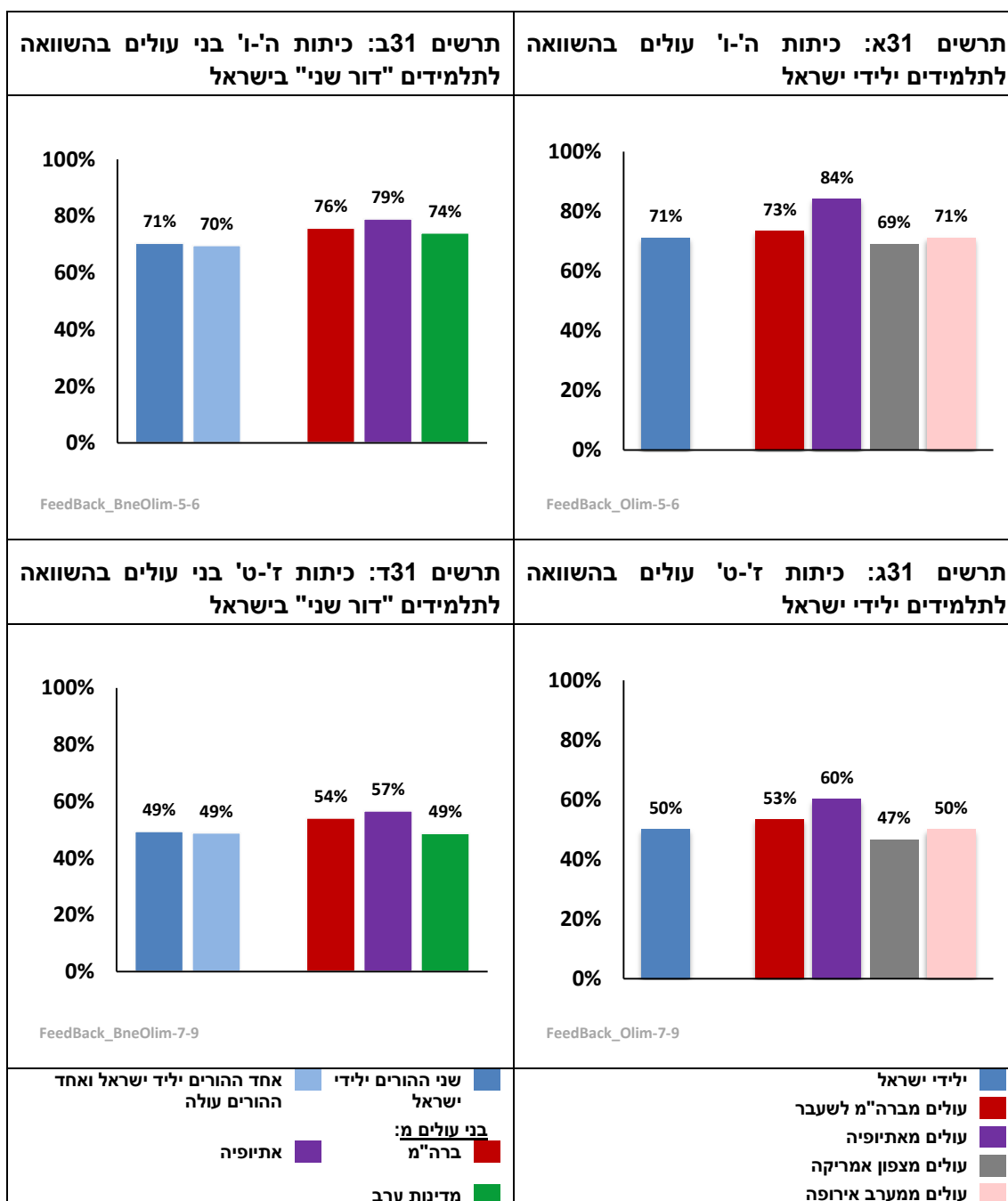
בתרשים 31 מוצגים נתוני המדד המסכם "קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים". באופן כללי, כ-70% ולמעלה מכך מן התלמידים בכיתות ה'-ו' (69%-84) דיווחו על קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מן המורים, וזאת לעומת כמחצית מתלמידי כיתות ז'-ט' (47%-60). השוני הבין-גילי משקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט'.

תלמידים עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה, לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על קבלת משוב והערכה מקדמי למידה בין קבוצות העולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט שיעור גבוה יותר בקרב תלמידים עולים מאתיופיה.

תלמידים בני עולים - גם בקרב בני עולים מאתיופיה (בשתי שכבות הכיתה, כפי שנמצא גם בקרב העולים) וגם בקרב בני העולים מברית המועצות לשעבר (כיתות ה'-ו' בלבד) נמצא שיעור גבוה יותר של

דיווח על קבלת משוב והערכה מקדמי למידה, וזאת בהשוואה לשיעורי הדיווח בקרב תלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 31 - דיווחי תלמידים על קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים

3.8 שילוב של תקשוב בלמידה

אחת המטרות המרכזיות שמערכת החינוך חרטה על דגלה בשנים האחרונות היא שילוב מיטבי של טכנולוגיות ותקשוב בבתי ספר, תוך טיפוח מיומנויות המאה ה-21 בקרב התלמידים (דוגמת שימוש בכלים מתקדמים, שימוש מושכל בטכנולוגיות ומאגרי מידע ועוד). תחום זה עוסק בדיווחי התלמידים על שימוש במחשב ובאינטרנט בבית הספר במקצועות המצ"ב, כמו גם על שימוש במחשב ובאינטרנט לצורכי למידה שונים כגון העלאת עבודות, שימוש בדואר אלקטרוני, דיונים וכו'.

3.8.1 שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב

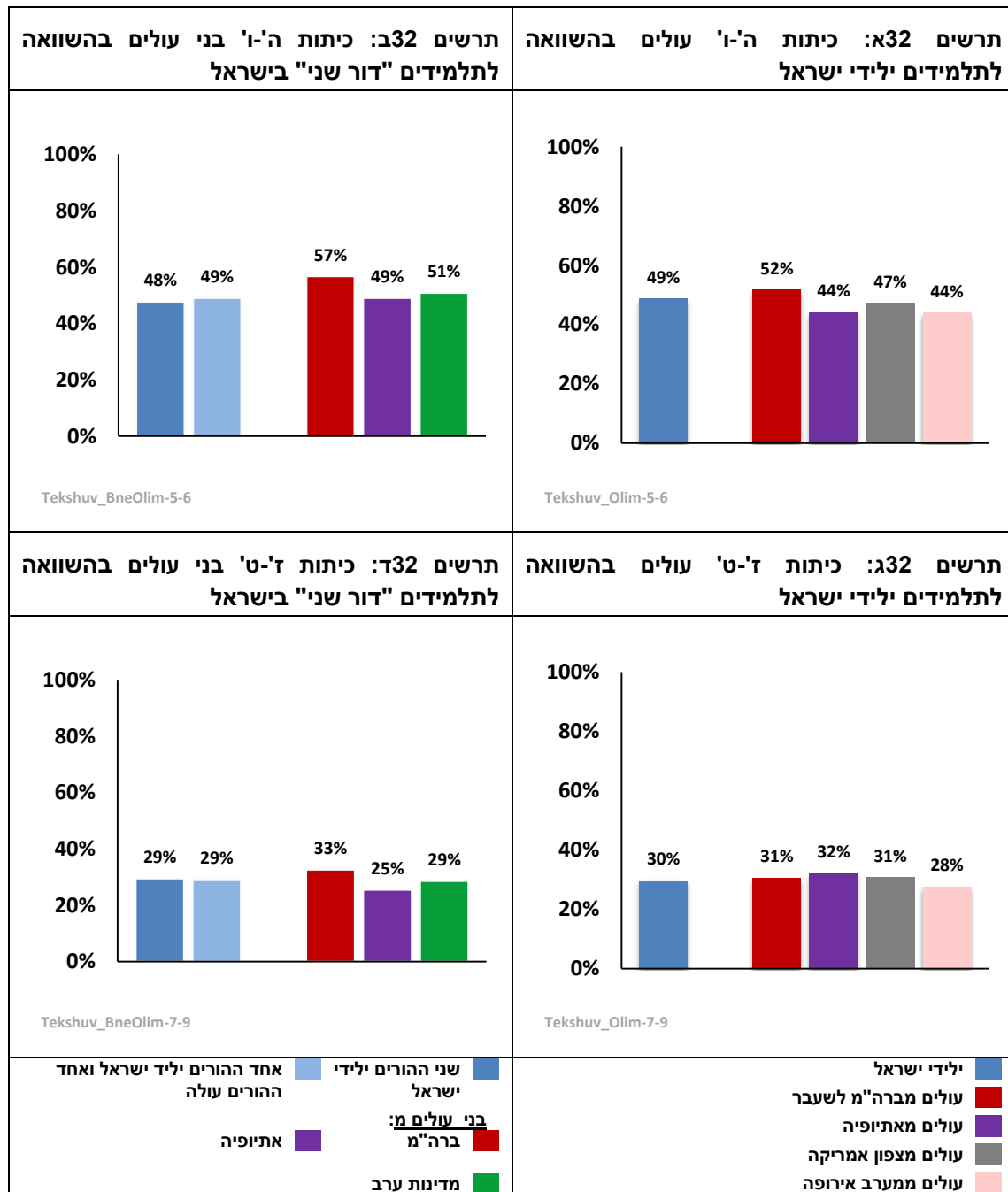
המדד "שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב" בוחן באיזו מידה התלמידים נעזרים במחשב בבית הספר לצורכי הלמידה במקצועות ההיבחנות במיצ"ב - לשון והבעה, אנגלית, מתמטיקה ומדע וטכנולוגיה. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה :

מדד מסכם: שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב
א. "אני משתמש במחשב במסגרת שיעורי לשון והבעה"
ב. "אני משתמש במחשב במסגרת שיעורי אנגלית"
ג. "אני משתמש במחשב במסגרת שיעורי מתמטיקה"
ד. "אני משתמש במחשב במסגרת שיעורי מדע וטכנולוגיה"

תוצאות

בתרשים 32 מוצגים נתוני המדד המסכם "שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב". באופן כללי, כמחצית מן התלמידים בכיתות ה'ו' (44-57%) דיווחו על שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב, וזאת לעומת כשליש מתלמידי כיתות ז'-ט' (25-33%). השוני הבין-גילי, המשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים בני עולים מאתיופיה ובני עולים מברית המועצות לשעבר, וניכר פחות בקרב תלמידים עולים מאתיופיה, ביחס לתלמידים בקבוצות ההשוואה. תלמידים עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על שימוש במחשב במסגרת השיעורים במקצועות המיצ"ב בין קבוצות העולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל. תלמידים בני עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות בני העולים, בהשוואה לתלמידים "דור שני" ישראל, למעט בקרב תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר בכיתות ה'ו' בלבד אשר דיווחו על שיעור גבוה יותר של שימוש במחשב במסגרת השיעורים במקצועות המיצ"ב.

תרשים 4 – דיווחי תלמידים על שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב

3.8.2 שימוש באינטרנט לצורכי למידה

המדד "שימוש באינטרנט לצורכי למידה" בוחן באיזו מידה התלמידים עושים שימוש באינטרנט לצורכי למידה, באמצעות פעולות כגון גלישה באתר האינטרנט של בית הספר, התכתבות עם מורה בדואר אלקטרוני, השתתפות בפורומים, העלאת חומרי לימוד לאתר בית הספר והורדת חומרים ממנו. להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: שימוש באינטרנט לצורכי למידה
א. "האם בחודש האחרון ביקרת באתר האינטרנט של בית הספר?"
ב. "האם בחודש האחרון התכתבת עם מורה מבית הספר שלך באמצעות הדואר האלקטרוני לפחות פעם אחת?"
ג. "האם בחודש האחרון הועלו חומרים משלך (כמו עבודות, מצגות, סיכומים) לאתר האינטרנט של בית הספר?"
ד. "האם בחודש האחרון הורדת חומרי לימודים (כמו שיעורי בית, סיכומים, מבחנים) מאתר בית הספר?"
ה. "האם בחודש האחרון השתתפת בקבוצות דיון (פורומים) בית-ספריות באינטרנט בנושאים לימודיים?"

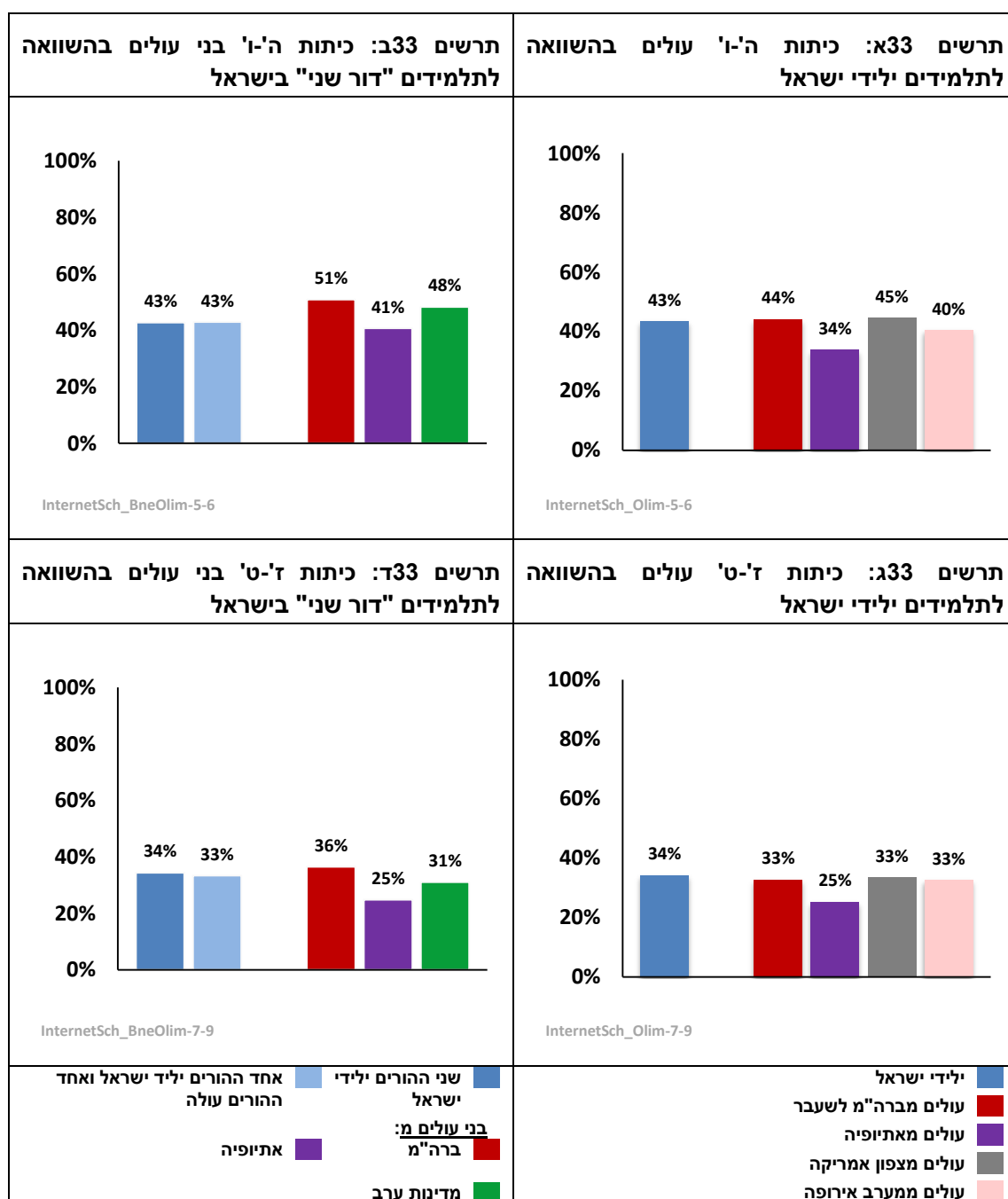
תוצאות

בתרשים 33 מוצגים נתוני המדד המסכם "שימוש באינטרנט לצורכי למידה". באופן כללי, שיעורי התלמידים שדיווחו על שימוש באינטרנט לצורכי למידה גבוהים יותר בקרב התלמידים בכיתות ה'ו' (51-34%) בהשוואה לתלמידי כיתות ז'-ט' (25-36%). השוני הבין-גילי, המשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב כל קבוצות התלמידים בני עולים ביחס לתלמידים "דור שני" בישראל.

תלמידים עולים – בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על שימוש באינטרנט לצורכי למידה בין קבוצות העולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט שיעורי דיווח נמוכים יותר בקרב תלמידים עולים מאתיופיה.

תלמידים בני עולים – שיעור גבוה יותר של תלמידים בני עולים מברית המועצות לשעבר ותלמידים בני עולים ממדינות ערב בכיתות ה'ו' דיווחו על השימוש באינטרנט לצורכי למידה, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל. לעומת זאת, בכיתות ז'-ט' התלמידים בני העולים מאתיופיה דיווחו על כך במידה פחותה.

תרשים 33 – דיווחי תלמידים על שימוש באינטרנט לצורכי למידה

סיכום הממצאים בתחום שילוב תקשוב בלמידה

האינטרנט והמחשב עדיין לא הפכו לחלק אינטגרלי מתהליך הלמידה, שכן פחות ממחצית התלמידים דיווחו על שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב או על שימוש באינטרנט לצורכי למידה. בקרב יוצאי אתיופיה, עולים ובני עולים, בולט שימוש מופחת באינטרנט לצורכי למידה, שמכוון בעיקר לשימוש מן הבית. לעומתם שיעור בני העולים (אך לא העולים) מברית המועצות לשעבר, בכיתות ה'ו' בלבד, שדיווחו על שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב כמו גם על שימוש באינטרנט לצורכי למידה הוא גבוה יותר. גם יותר בני עולים ממדינות ערב בכיתות ה'ו' דיווחו על שימוש באינטרנט לצורכי למידה. בולט כי השוני הבין-גילי בשני המדדים הללו ניכר בעיקר בקרב כל קבוצות בני העולים, ומשקף פערים גדולים יותר בשיעורי הדיווח של שילוב תקשוב בלמידה בין שכבות הכיתה.

3.9 מעורבות חברתית

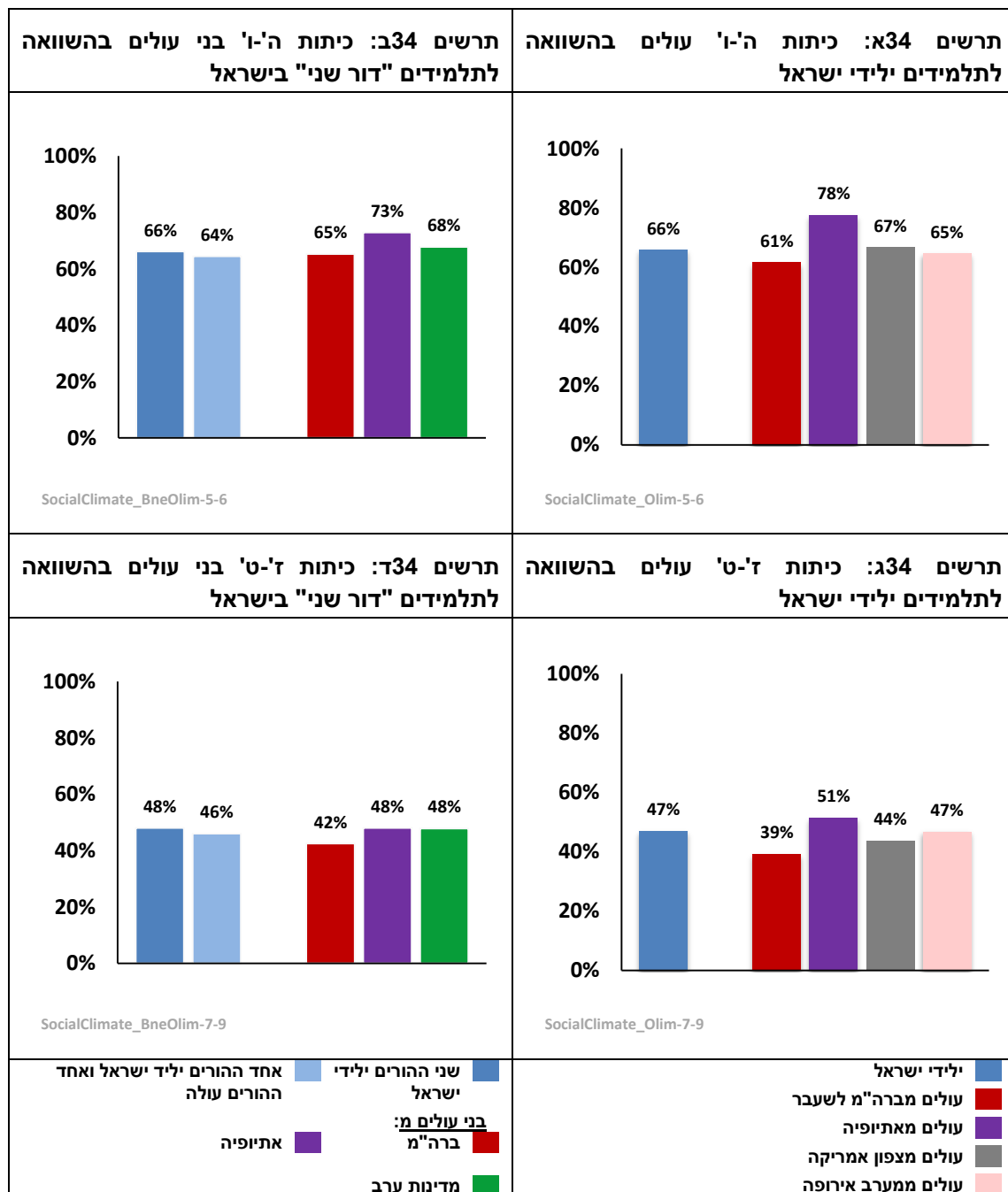
תחום זה בוחן את המידה שבה התלמידים חווים את המעורבות החברתית שלהם במסגרת הכיתה (בשיעורי חינוך), בחיי בית הספר (במסגרת טקסים או אירועים אחרים ובהשתתפות פעילה במסגרות בית ספריות כדוגמת מועצת תלמידים) ובחיי הקהילה (בפעילויות התנדבות).
להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: מעורבות חברתית של תלמידים
א. "שיעורי החינוך (חברה) עוסקים בנושאים שחשובים לי ומעניינים אותי"
ב. "הטקסים שבית הספר עורך (כגון חגים, מסדר שבועי וכד') הם מעניינים וחשובים"
ג. "חשוב לי להשתתף בפעילות התנדבותית (למשל פעילות למען תלמידים אחרים, למען הקהילה וכד')"
ד. "השנה אני מעורב במסגרת הפועלת למען בית הספר כמו ועדה כיתתית, ועדה בית ספרית, מועצת תלמידים וכד"

תוצאות

בתרשים 34 מוצגים נתוני המדד המסכם "מעורבות חברתית".
באופן כללי, שיעורי התלמידים דיווחו על היבטים מסוימים של מעורבות חברתית גבוהים יותר בקרב התלמידים בכיתות ה'-ו' (61%-78) בהשוואה לתלמידי כיתות ז'-ט' (39%-51). השוני הבין-גילי, המשקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', ניכר בעיקר בקרב תלמידים יוצאי אתיופיה ביחס לתלמידים בקבוצות ההשוואה.
תלמידים עולים – בקרב תלמידי כיתות ה'-ו', לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על מעורבות חברתית בין קבוצות התלמידים העולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט שיעורי דיווח גבוהים משמעותית בקרב תלמידים עולים מאתיופיה. בקרב תלמידי כיתות ז'-ט', לא נמצאו פערים משמעותיים בשיעור הדיווח על מעורבות חברתית בין קבוצות התלמידים העולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט שיעורי דיווח נמוכים משמעותית בקרב תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר.
תלמידים בני עולים – נמצא דפוס דומה לזה של התלמידים העולים. יותר תלמידים בני עולים מאתיופיה בכיתות ה'-ו' ופחות תלמידים בני עולים ברית המועצות לשעבר בכיתות ז'-ט' דיווחו על מעורבות חברתית, בהשוואה למקביליהם "דור שני" בישראל.

תרשים 34 – דיווחי תלמידים על מעורבות חברתית

3.10 למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר

תהליכי הוראה ולמידה, כידוע, אינם מסתיימים בתום השיעור או בתום יום הלימודים, אלא ממשיכים בשעות אחר הצהריים בבית התלמיד או מחוצה לו. היבט אחד נפוץ של תחום זה הוא הכנת שיעורי בית ומטלות הניתנים על ידי המורים והיבט אחר הוא שיעורים פרטיים שניתנים על ידי מורים פרטיים ועל חשבון הורי התלמיד. ניתן לראות את ההיבט הראשון כמרכיב חובה ומובנה בתהליך ההוראה-למידה שנקבע על ידי המורה, ואילו את ההיבט השני כבחירה הנתונה בידי התלמיד והוריו לשם השלמה, תמיכה וחיזוק הלמידה.

3.10.1 הקפדה על בדיקה של שיעורי בית על ידי המורים

מדד זה בוחן באיזו מידה מתייחסים המורים אל שיעורי הבית כאל חלק מתהליכי הלמידה, לפי תפיסת התלמידים.

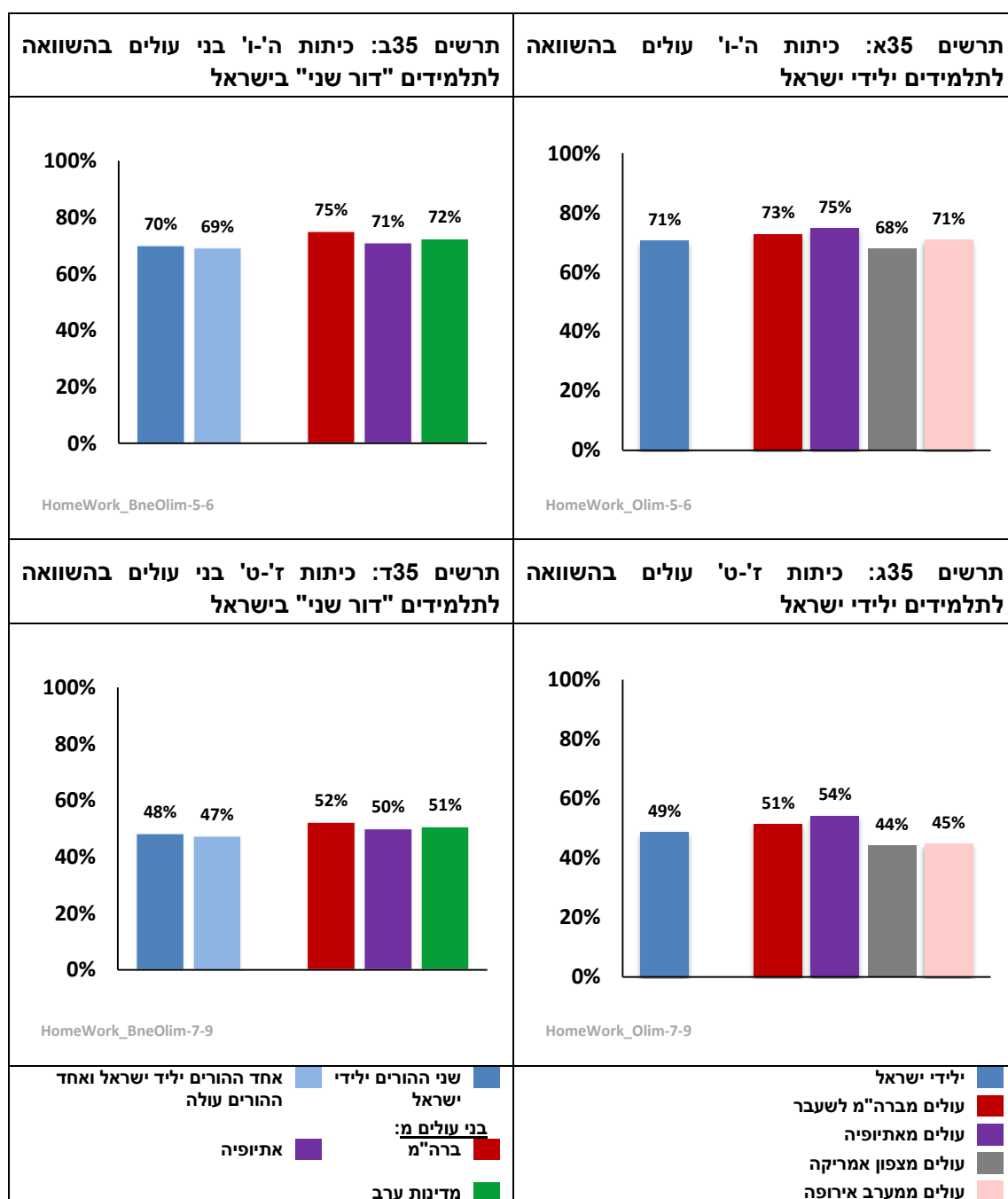
להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

המדד המסכם: הקפדה על בדיקה של שיעורי בית על-ידי המורים
א. "רוב המורים בודקים בכיתה את שיעורי הבית"
ב. "רוב המורים יודעים כשתלמידים לא מכינים את שיעורי הבית"
ג. "רוב המורים יודעים אם תלמידים הכינו את שיעורי הבית בלי להשקיע מאמץ, אלא רק כדי לצאת ידי חובה"
ד. "רוב המורים מבקשים מאתנו לתקן את שיעורי הבית כשהם לא טובים"

תוצאות

בתרשים 35 מוצגים נתוני המדד המסכם "הקפדה על בדיקה של שיעורי בית על ידי המורים". בעוד שכמעט שלושה רבעים מן התלמידים בכיתות ה-ו' (75-68%) דיווחו כי המורים מקפידים על בדיקת שיעורי הבית, הרי שרק כמחצית מן התלמידים בשכבת כיתה ז'-ט' (54-44%) דיווחו על כך, ללא הבדלים משמעותיים בשיעורי השוני הבין גילי בין קבוצות התלמידים השונות. תלמידים עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות העולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט שיעור גבוה יותר של תלמידים עולים מאתיופיה בכיתות ז'-ט' בלבד שדיווחו על הקפדה בבדיקת שיעורי בית על ידי המורים. תלמידים בני עולים - בקרב שתי שכבות הכיתה לא נמצאו פערים משמעותיים במידת הדיווח על הקפדה בבדיקת שיעורי בית בין קבוצות התלמידים בני העולים, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל.

תרשים 35 – דיווחי תלמידים על הקפדה בבדיקה של שיעורי בית על ידי מורים

3.10.2 היקף שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב

מדד זה בוחן את שיעור התלמידים המסתייעים בשיעורים פרטיים במקצועות הנכללים בבחינות המיצ"ב אחרי שעות הלימודים. המדד המסכם מייצג את שיעור התלמידים שקיבלו שיעורים פרטיים ב מקצוע אחד ממקצועות המיצ"ב לפחות.

להלן פירוט ההיגדים המרכיבים מדד זה:

מדד מסכם: שיעורי התלמידים המסתייעים בשיעורים פרטיים במקצוע אחד לפחות ממקצועות המיצ"ב
א. "אני מקבל שיעורים פרטיים בלשון, הבעה/ שפת אם בתשלום"
ב. "אני מקבל שיעורים פרטיים באנגלית בתשלום"
ג. "אני מקבל שיעורים פרטיים במתמטיקה בתשלום"
ד. "אני מקבל שיעורים פרטיים במדע וטכנולוגיה בתשלום"

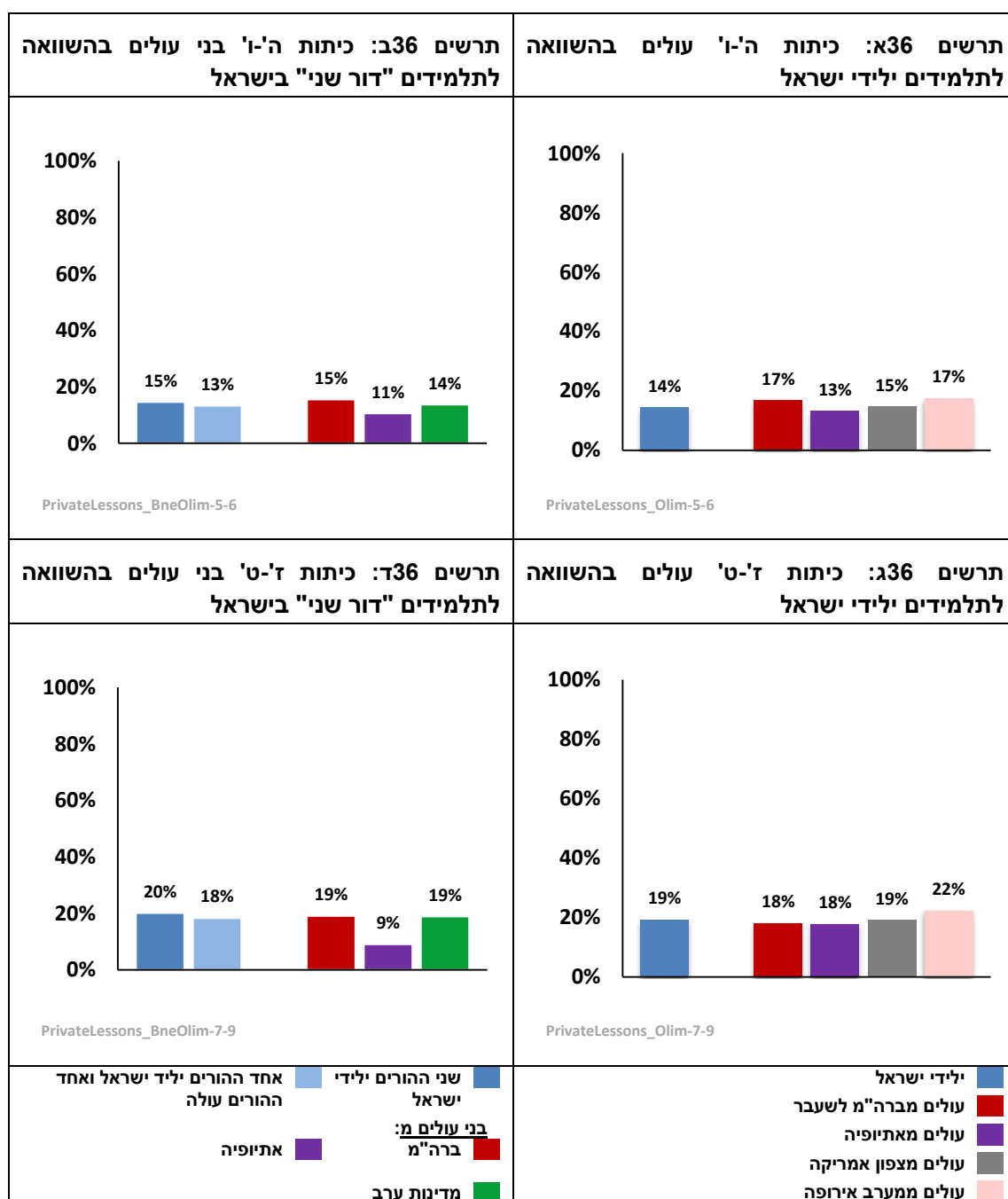
תוצאות

בטרשים 36 מוצגים נתוני המדד המסכם "היקף שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב". באופן כללי, כשביעית מן התלמידים בכיתות ה'-ו' דיווחו כי הם מסתייעים בשיעורים פרטיים במימון הוריהם, באחד ממקצועות המיצ"ב לפחות. שיעור המדווחים גבוה מעט יותר בקרב תלמידי חטיבת הביניים בהשוואה לתלמידי היסודי, ועומד על כמעט חמישית מתלמידי כיתות ז'-ט' (מלבד בני העולים מאתיופיה). דפוס השוני הבין-גילי במרבית קבוצות התלמידים משקף תפיסות שליליות יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט'. דפוס שונה נמצא בקרב תלמידים עולים מברית המועצות לשעבר (שיעורי דיווח כמעט זהים בשתי שכבות הכיתה) ותלמידים בני עולים מאתיופיה (שיעורי הדיווח נמוכים יותר בקרב תלמידי כיתות ז'-ט').

תלמידים עולים - לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות העולים, בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, למעט שיעור גבוה יותר של הסתייעות בשיעורים פרטיים שנמצא בקרב התלמידים העולים ממערב אירופה, בשתי שכבות הכיתה.

תלמידים בני עולים - לא נמצאו פערים משמעותיים בין קבוצות בני העולים, בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, למעט שיעור נמוך יותר של הסתייעות בשיעורים פרטיים שנמצא בקרב התלמידים בני העולים מאתיופיה, בשתי שכבות הכיתה.

תרשים 5 – דיווחי תלמידים על היקף שיעורים פרטיים במקצועות המיצ"ב

סיכום הממצאים בתחום הלמידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר

בתחום של הקפדה על שיעורי בית לא נמצאו פערים משמעותיים בין עולים (בהשוואה לילידי ישראל) ובני עולים (בהשוואה ל"דור שני" בישראל), למעט העולים מאתיופיה בכיתות ז'ט' ששיעור גבוה מהם דיווח על כך. בתחום של הסתייעות במורים פרטיים ניתן להבחין בדפוס חוזר בשתי שכבות הכיתה, שלפיו עולים ממדינות ערב מסתייעים יותר במורים פרטיים בעוד בני עולים מאתיופיה מסתייעים בהם פחות.

נספחים

נספח 1 - פירוט המדדים וההיגדים מסקר האקלים והסביבה הפדגוגית המדווחים בדוח זה

פירוט מדדים והיגדים הנכללים בכל אחד מתחומי התוכן		
תחומים, מדדים והיגדים (על פי סדר הופעתם בשאלון המיצ"ב) ביחס לאקלים הבית ספרי		
תחום	נושא/מדד מסכם	היגדים
שביעות רצון מבית הספר	תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר	- אני אוהב להיות בבית הספר - גם אילו הייתי יכול, לא הייתי עובר לבית ספר אחר* - טוב לי בבית הספר
	יחסי קרבה ואכפתיות בין המורים לתלמידים	- יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי - כשעצוב לי או כשרע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם מישהו מהמורים שלי - לרוב המורים אכפת ממני וממה שקורה לי ולא רק בקשר ללימודים - לרוב המורים חשוב מאוד לדעת איך אני מרגיש בבית הספר ובכלל
יחסים אישיים בין באי בית הספר	יחסי הוגנות וכבוד בין מורים לתלמידים	היגדים ביחס ליחסי הוגנות - בבית הספר שלי המורים מתייחסים לתלמידים באופן הוגן - אין תלמידים בכיתה שהמורים מעדיפים אותם על פני תלמידים אחרים* - אין בכיתה שלי תלמידים, שלא משנה מה הם יעשו המורים תמיד יתייחסו אליהם יפה* היגדים ביחס ליחסי כבוד - רוב המורים בבית הספר מתנהגים בכבוד כלפי התלמידים - רוב המורים מכבדים את מה שאני חושב ומרגיש
	יחסים חיוביים בין תלמידים לחבריהם לכיתה	- הכיתה שלי מלוכדת ומגובשת - לרוב התלמידים בכיתה שלי יש עם מי להיות בהפסקות - לרוב התלמידים בכיתה שלי חשוב לעזור אחד לשני - לתלמידים בכיתה אכפת זה מזה - בכיתה שלי יש אווירה טובה בין התלמידים
	פגיעה של מורים בתלמידים ⁽¹⁾	- בחודש האחרון מישהו מהמורים לעג לי או העליב אותי או השפיל אותי במילים בבית הספר - בחודש האחרון מישהו מהמורים תפס אותי ודחף אותי או היכה אותי בכוונה בבית הספר
תחושת מוגנות וביטחון	היעדר תחושת מוגנות של התלמידים	- לפעמים אני פוחד ללכת לבית הספר, כי יש בו תלמידים שמתנהגים באלימות - לפעמים אני מעדיף להישאר בהפסקות בכיתה, כי אני חושש שיפגעו בי - יש בבית הספר מקומות שאני פוחד להסתובב בהם
	מידת ביטחון ומוגנות ⁽¹⁾	אני מרגיש בטוח ומוגן בבית הספר
	מעורבות באירועי אלימות	- בחודש האחרון מישהו מהתלמידים דחף אותי - בחודש האחרון קיבלתי מכה או בעיטה או אגרוף מאחד התלמידים שרצה לפגוע בי
	היגדים ביחס לאלימות חמורה	היגדים ביחס לאלימות חמורה - בחודש האחרון אחד התלמידים השתמש במקל, באבן, בכיסא או בחפץ אחר כדי לפגוע בי - בחודש האחרון מישהו מהתלמידים נתן לי מכות חזקות - בחודש האחרון אחד התלמידים איים שיפגע בי בבית הספר או אחרי הלימודים - בחודש האחרון מישהו מהתלמידים סחט ממני באיומים כסף, אוכל או דברי ערך היגדים ביחס לאלימות עקיפה - בחודש האחרון אחד התלמידים ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר אתי או לא להיות חברים שלי - בחודש האחרון אחד התלמידים הפיץ עליי שמועות לא נכונות כדי לפגוע בי (למשל באינטרנט או ברכילות מאחורי הגב) - בחודש האחרון הטילו עליי 'חרם': קבוצת תלמידים לא רצתה לדבר או לשחק אתי
	אלימות	בחודש האחרון מישהו מהתלמידים קילל אותי בכוונה לפגוע בי

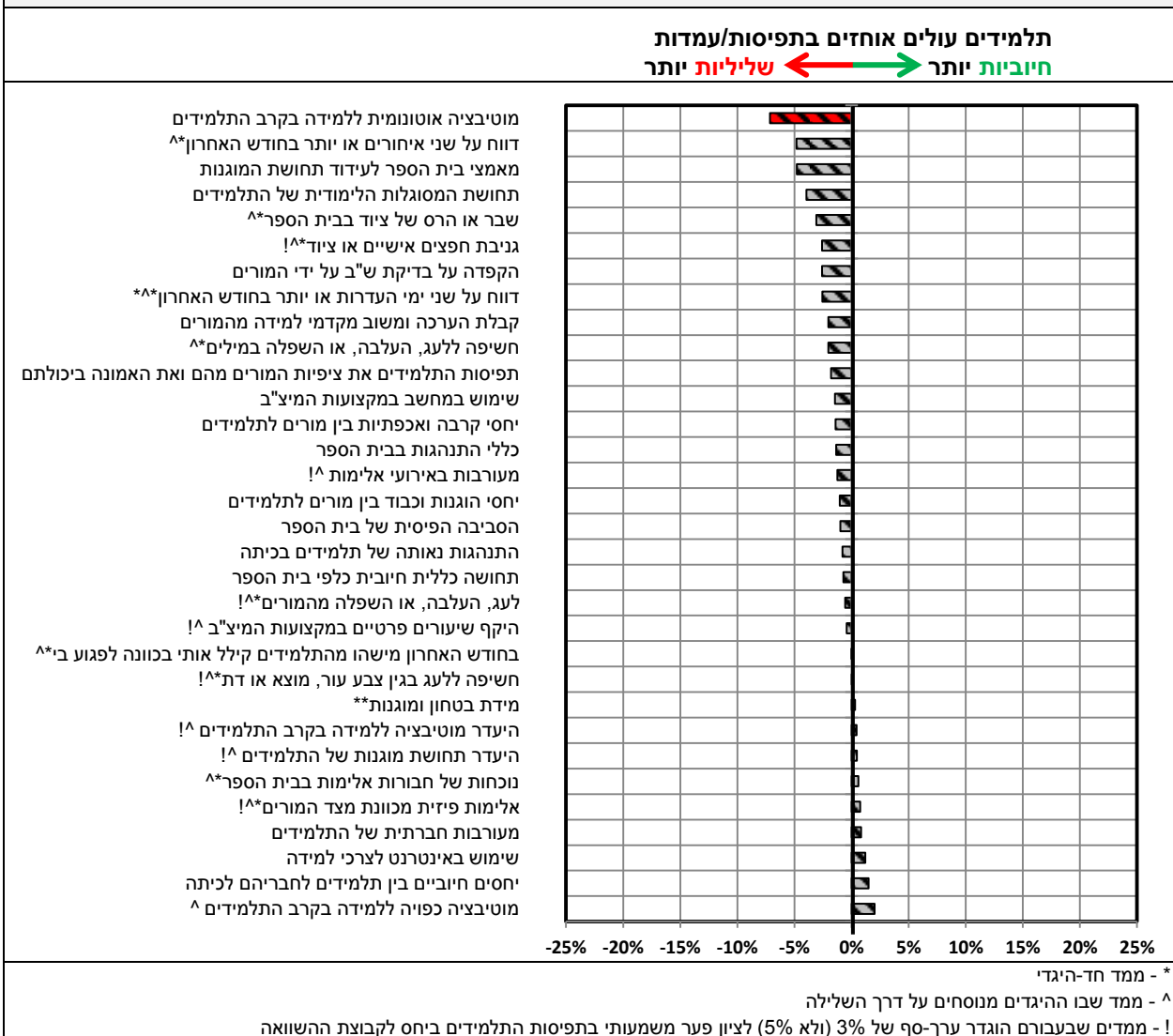
	מילולית: קללות, לעג (¹)	• בחודש האחרון משהו מהתלמידים לעג לי או העליב אותי או השפיל אותי במילים • בחודש האחרון משהו מהתלמידים לעג לי בגלל צבע העור, המוצא או הדת שלי
	אלימות פיזית (¹)	• בחודש האחרון תלמידים מבית הספר שברו או הרסו ציוד של בית הספר • בחודש האחרון תלמידים מבית הספר גנבו לי חפצים אישיים או ציוד בבית הספר יש חברות של תלמידים אלימים המציקים לתלמידים אחרים ופוגעים בהם
	מאמצי בית הספר לעידוד תחושת המוגנות	• כשיש מקרי אלימות בבית הספר המורים יודעים על כך • בבית הספר עושים פעולות רבות כדי למנוע אלימות וכדי לטפל בה • בהפסקות יש תמיד מורה או כמה מורים בחצר שתפקידם להשגיח שלא תהיה אלימות
	התנהגות נאותה של תלמידים בכיתה	• לעתים רחוקות התלמידים עושים רעש ובלגן בכיתה ומפריעים ללמוד* • בכיתה שלי אין תלמידים שמתחצפים למורים* • התלמידים בכיתה שלי מתייחסים בכבוד למורים • המורים לא צריכים לחכות הרבה זמן בתחילת השיעור עד שהתלמידים מפסיקים להרעיש*
משמעת והתנהגות	כללי התנהגות בבית הספר	• כללי התנהגות בבית הספר ברורים לי • התלמידים בבית הספר מקפידים לפעול לפי כללי ההתנהגות • המורים בבית הספר מקפידים שהתלמידים יפעלו לפי כללי ההתנהגות
	איחורים והיעדרויות מלימודים (¹)	• לכמה שיעורים איחרת בחודש האחרון? • לכמה ימי לימודים לא הגעת בחודש האחרון (כולל מחלה)
	הסביבה הפיזית של בית הספר	• חצר בית הספר יפה ומטופחת • הכיתה שלי יפה ומטופחת • השירותים של התלמידים נקיים ובמצב תקין • הכיתה שלי היא מקום שנוח ללמוד בו (מבחינת מקום ישיבה, הצפיפות, התאורה, קור/חום וכו')
תחומים, מדדים והיגדים (על פי סדר הופעתם בשאלון המיצ"ב) ביחס לסביבה הפדגוגית הבית ספרית		
היבטים רגשיים ומוטיבציוניים	תפיסות תלמידים את ציפיות המורים מהם ואת האמונה ביכולותיהם	• היגדים ביחס לציפיות מורים להצלחה • רוב המורים מצפים מכל תלמיד להתאמץ בלימודים • רוב המורים מצפים מכל תלמיד לשפר את ההישגים שלו בלימודים • רוב המורים מצפים מכל תלמיד להשקיע הרבה בלימודים • היגדים ביחס לאמונה ביכולות התלמידים • רוב המורים נותנים לי הרגשה שאני יכול להצליח בלימודים • רוב המורים שלי מאמינים ביכולת שלי להצליח בלימודים
	תחושת המסוגלות הלימודית של התלמידים	• כאשר אני רוצה, אני יכול להצליח בלימודים. • כשאני מחליט ללמוד משהו קשה, אני מסוגל לעשות זאת. • אם אני רוצה, אני יכול להצליח במשימות לימודיות שונות כמו מבחן או עבודה.
	מוטיבציה אוטונומית ללמידה בקרב התלמידים	• כשאני מכין את העבודות ואת השיעורים, זה מפני שהדבר מעניין ומסקרן אותי • כשאני לומד ברצינות, זה מפני שהנושא מעניין אותי • כשאני משקיע בלימודים, זה מפני שאני נהנה מזה • כשאני משקיע בלימודים, זה מפני שהלימודים חשובים לי • כשאני מכין את העבודות ואת השיעורים, זה מפני שהדבר עוזר לי לדעת דברים חשובים • כשאני לומד ברצינות, זה מפני שהדבר יעזור לי בעתיד
	מוטיבציה כפויה ללמידה בקרב התלמידים	• כשאני מכין את העבודות ואת השיעורים, זה כדי שלא ארגיש רע עם עצמי • כשאני לומד ברצינות, זה מפני שאני מרגיש אשם כשאני לא עושה את כל מה שאני יכול • כשאני משקיע בלימודים, זה כדי שלא אתבייש בעצמי • כשאני משקיע בלימודים, זה מפני שאני לא רוצה שיעשו לי בעיות • כשאני לומד ברצינות זה מפני שאני לא רוצה שיענישו אותי • כשאני מכין את העבודות ואת השיעורים, זה מפני שאני לא רוצה שיכעסו עליי

• הלימודים בכלל לא חשובים לי • אני בכלל לא מנסה להצליח בלימודים • אני בכלל לא משקיע בלימודים	היעדר מוטיבציה ללמידה בקרב תלמידים	
• רוב המורים מסבירים לכל תלמיד באופן אישי מה בדיוק עליו לעשות כדי להשתפר בלימודים • כשהתלמידים מתקשים להבין את החומר, רוב המורים מסבירים להם מה הם יכולים לעשות כדי להבין טוב יותר • כשהמורים מחזירים לנו עבודה או מבחן, רובם כותבים ליד התשובות מה נכון ומה צריך לשפר • כשתלמיד בכיתה לא מצליח במבחן או בעבודה, רוב המורים עוזרים לו להבין למה זה קרה • רוב המורים מקפידים לעדכן אותי על מצבי בלימודים • רוב המורים מוודאים שהתלמידים מבינים את החומר הנלמד לפני שממשיכים לנושא הבא	קבלת הערכה ומשוב מקדמי למידה מהמורים	
• אני משתמש במחשב במסגרת שיעורי לשון והבעה • אני משתמש במחשב במסגרת שיעורי אנגלית • אני משתמש במחשב במסגרת שיעורי מתמטיקה • אני משתמש במחשב במסגרת שיעורי מדע וטכנולוגיה	שימוש במחשב במקצועות המיצ"ב	קבלת משוב מהמורים
• האם בחודש האחרון ביקרת באתר האינטרנט של בית הספר? • האם בחודש האחרון התכתבת עם מורה מבית הספר שלך באמצעות הדואר האלקטרוני לפחות פעם אחת? • האם בחודש האחרון הועלו חומרים משלך (כמו עבודות, מצגות, סיכומים) לאתר האינטרנט של בית הספר? • האם בחודש האחרון הורדת חומרי לימודים (כמו שיעורי בית, סיכומים, מבחנים) מאתר בית הספר? • האם בחודש האחרון השתתפת בקבוצות דיון (פורומים) בית ספריות באינטרנט בנושאים לימודיים?	שימוש באינטרנט לצורכי למידה	שילוב של תקשוב בלמידה
• שיעורי החינוך (חברה) עוסקים בנושאים שחשובים לי ומעניינים אותי • הטקסים שבית הספר עורך (כגון חגים, מסדר שבועי וכד') הם מעניינים וחשובים • חשוב לי להשתתף בפעילות התנדבותית (למשל פעילות למען תלמידים אחרים, למען הקהילה וכד') • השנה אני מעורב במסגרת הפועלת למען בית הספר כמו ועדה כיתתית, ועדה בית ספרית, מועצת תלמידים וכד'	מעורבות חברתית של תלמידים	
• רוב המורים בודקים בכיתה את שיעורי הבית • רוב המורים יודעים כשתלמידים לא מכינים את שיעורי הבית • רוב המורים יודעים אם תלמידים הכינו את שיעורי הבית בלי להשקיע מאמץ, אלא רק כדי לצאת ידי חובה • רוב המורים מבקשים מאתנו לתקן את שיעורי הבית כשהם לא טובים	הקפדה על בדיקה של שיעורי בית על ידי המורים	מעורבות חברתית
• אני מקבל שיעורים פרטיים בלשון, הבעה/ שפת אם בתשלום • אני מקבל שיעורים פרטיים באנגלית בתשלום • אני מקבל שיעורים פרטיים במתמטיקה בתשלום • אני מקבל שיעורים פרטיים במדע וטכנולוגיה בתשלום	שיעור התלמידים המסתייעים בשיעורים פרטיים במקצוע אחד לפחות מתוך מקצועות המיצ"ב	למידה מעבר לשעות הלימודים בבית הספר
* היגדים המסומנים בכוכבית הינם היגדים הפוכים, שנוסחו בלשון השלילה. היגדים אלו מציגים עמדה הפוכה בכיוונו משאר ההיגדים בדוח. לפיכך, בתהליך החישוב נעשה היפוך גם של החישוב כך שישקפו את אותה העמדה בהתאם לשאר ההיגדים בדוח. ! מדד מסכם המבוסס על היגד יחיד.		

נספח 2 - הפערים בתפיסות התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, בשכבת כיתה ה'- ו'

בנספח זה מוצגים הפערים המשמעותיים בתפיסות התלמידים בין כל אחת מקבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל בשכבת כיתה ה'-ו'. להבדיל מתרשים 1 בתת-פרק 1.1, שבו המדדים ממוינים על פי התחומים שנבחנו בסקר, בתרשים זה הם ממוינים על פי גודל הפערים, מן המדדים שבהם התפיסות בקרב התלמידים העולים הן שליליות יותר ביחס לילידי ישראל ועד אלו שבהם התפיסות חיוביות יותר. תצוגה זו מאפשרת ללמוד על מדדים מסוימים מתחומים שונים שבהם הפערים המשמעותיים דומים בגודלם ומשקפים הבדלים דומים בתפיסות התלמידים שהם מייצגים. כאמור, הפערים שנמצאו משמעותיים מסומנים באדום וירוק. כמו כן ניתן להתרשם ביתר קלות מהתפלגות הפערים בעמדות התלמידים העולים בהשוואה לאלו של ילידי ישראל, מבחינת גודלם וכיוונם של הפערים, כלומר עד כמה פערים אלו משמעותיים והאם מרבית הפערים מייצגים עמדות שליליות או חיוביות יותר בקרב העולים. יש להדגיש כי התרשים אינו מדרג את המדדים לפי מידת חשיבותם או מידת מובהקות הפער מבחינה סטטיסטית.

תרשים 37א: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מצפון אמריקה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ה'-ו' (סדר עולה)

תרשים 37: פערים בין תפיסות תלמידים עולים ממערב אירופה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ה'ו' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → **שליליות יותר** ←

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 37: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מבר"מ לשעבר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ה'ו' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → **שליליות יותר** ←

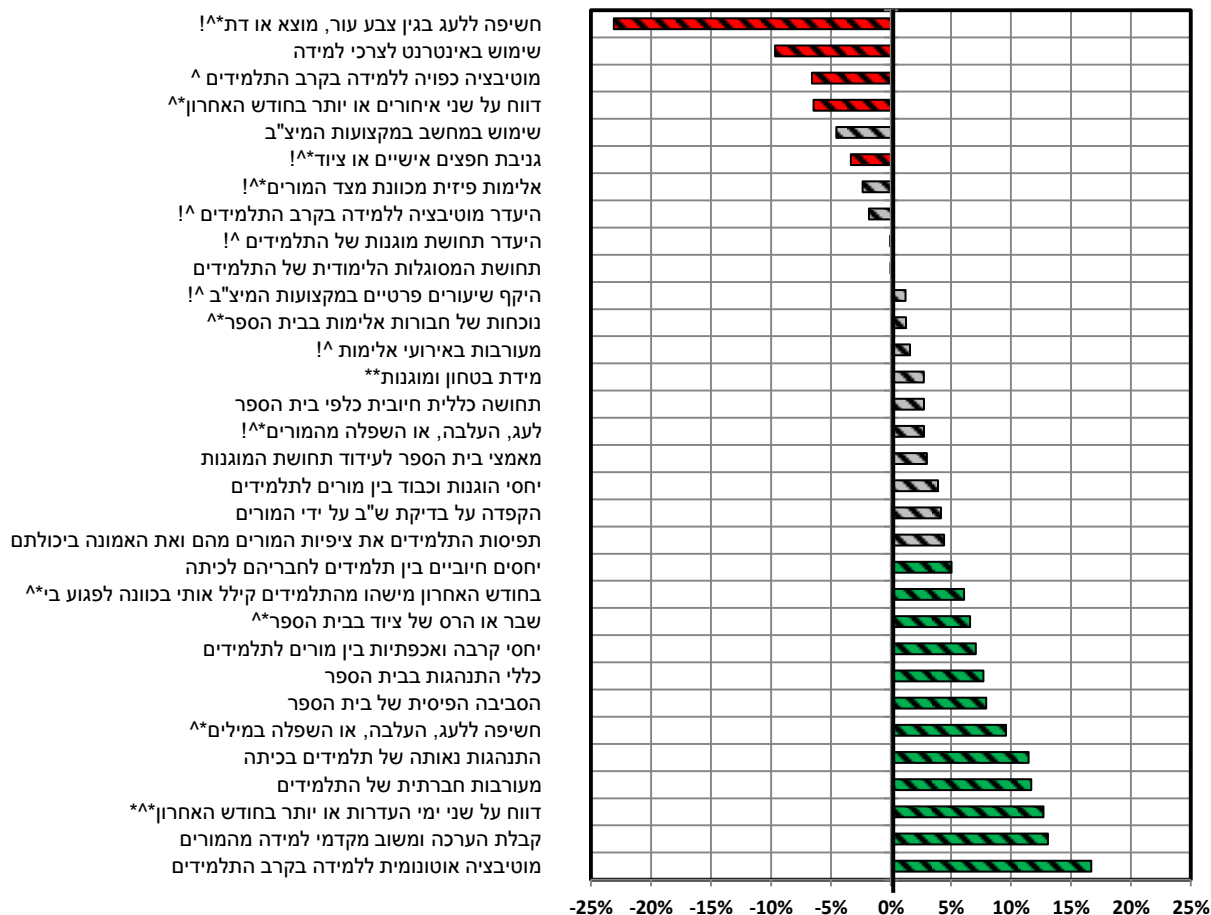
* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 37ד: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ה'ו' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → שליליות יותר ←

* - ממד חד-היגדי

^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

נספח 3 - הפערים בתפיסות התלמידים העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, בשכבת כיתה ז'-ט'

בנספח זה מוצגים הפערים המשמעותיים בתפיסות התלמידים בין כל אחת מקבוצות העולים בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל בשכבת כיתה ז'-ט'. להבדיל מתרשים 2 בפרק 1.2, שבו המדדים ממוינים על פי התחומים שנבחנו בסקר, בתרשים זה הם ממוינים על פי גודל הפערים, החל במדדים שבהם התפיסות בקרב התלמידים העולים הן שליליות יותר ביחס לילידי ישראל ועד אלו שבהם התפיסות חיוביות יותר. כאמור, תצוגה זו מאפשרת ללמוד על מדדים מסוימים מתחומים שונים שבהם הפערים המשמעותיים דומים בגודלם ומשקפים הבדלים דומים בתפיסות התלמידים שהם מייצגים. הפערים שנמצאו משמעותיים מסומנים באדום וירוק. כמו כן ניתן להתרשם ביתר קלות מהתפלגות הפערים בעמדות התלמידים העולים בהשוואה לאלו של ילידי ישראל, מבחינת גודלם וכיוונם של הפערים, כלומר עד כמה פערים אלו משמעותיים והאם מרבית הפערים מייצגים עמדות שליליות או חיוביות יותר בקרב העולים. יש להדגיש כי התרשים אינו מדרג את המדדים לפי מידת חשיבותם או על פי מידת מובהקות הפער מבחינה סטטיסטית.

תרשים 38א: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מצפון אמריקה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ז'-ט' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר ← שליליות יותר →

* - ממד חד-היגדי

^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 38: פערים בין תפיסות תלמידים עולים ממערב אירופה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ז'-ט' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → שליליות יותר ←

* - ממד חד-היגדי

^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 38: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מבר"מ לשעבר בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ז'-ט' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר ← → שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 38ד: פערים בין תפיסות תלמידים עולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים ילידי ישראל, כיתות ז'-ט' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר ← שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי

^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

נספח 4 - הפערים בתפיסות התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, בשכבת כיתה ה'-ו'

בנספח זה מוצגים הפערים המשמעותיים בתפיסות התלמידים בין כל אחת מקבוצות בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" ישראל בשכבת כיתה ה'-ו'. להבדיל מתרשים 3 בתת-פרק 2.2, שבו המדדים ממוינים על פי התחומים שנבחנו בסקר, בתרשים זה הם ממוינים על פי גודל הפערים, החל במדדים שבהם התפיסות בקרב התלמידים העולים שליליות יותר ביחס לילידי ישראל ועד אלו שבהם התפיסות חיוביות יותר. כאמור, תצוגה זו מאפשרת ללמוד על מדדים מסוימים מתחומים שונים שבהם הפערים המשמעותיים דומים בגודלם ומשקפים הבדלים דומים בתפיסות התלמידים שהם מייצגים. כמו כן ניתן להתרשם ביתר קלות מהתפלגות הפערים בעמדות התלמידים העולים בהשוואה לאלו של ילידי ישראל, מבחינת גודלם וכיוונם של הפערים, כלומר עד כמה פערים אלה משמעותיים והאם מרבית הפערים מייצגים עמדות שליליות או חיוביות יותר בקרב העולים. התרשים אינו מדרג את המדדים לפי מידת חשיבותם או לפי מידת מובהקות הפער מבחינה סטטיסטית.

תרשים 39א: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים ממדינות ערב בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ה'-ו' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר ← **שליליות יותר**

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 39: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים מבר"מ לשעבר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ה'ו' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → **שליליות יותר** ←

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 39ג: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים מאתיופיה לשעבר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ה'ו' (סדר עולה)

תלמידים עולים או חוזרים בתפיסות/עמדות
 חיוביות יותר → ← שליליות יותר

* - ממד חד-היגדי

^א - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

נספח 5 - הפערים בתפיסות התלמידים בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, בשכבת כיתה ז'-ט'

בנספח זה מוצגים הפערים המשמעותיים בתפיסות התלמידים בין כל אחת מקבוצות בני העולים בהשוואה לתלמידים "דור שני" ישראל בשכבת כיתה ז'-ט'. להבדיל מתרשים 4 בתת-פרק 2.3, שבו המדדים ממוינים על פי התחומים שנבחנו בסקר, בתרשים זה הם ממוינים על פי גודל הפערים, החל במדדים שבהם התפיסות בקרב התלמידים העולים הן שליליות יותר ביחס לילידי ישראל ועד אלו שבהם התפיסות חיוביות יותר. כאמור, תצוגה זו מאפשרת ללמוד על מדדים מסוימים מתחומים שונים שבהם הפערים המשמעותיים דומים בגודלם ומשקפים הבדלים דומים בתפיסות התלמידים שהם מייצגים. כמו כן ניתן להתרשם ביתר קלות מהתפלגות הפערים בעמדות התלמידים העולים בהשוואה לאלו של יילידי ישראל, מבחינת גודלם וכיוונם של הפערים, כלומר עד כמה פערים אלו משמעותיים והאם מרבית הפערים מייצגים עמדות שליליות או חיוביות יותר בקרב העולים. התרשים אינו מדרג את המדדים לפי מידת חשיבותם או לפי מידת מובהקות הפער מבחינה סטטיסטית.

תרשים 40: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים ממדינות ערב לשעבר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ז'-ט' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר ← **שליליות יותר**

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 40: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים מברה"מ לשעבר בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ז'-ט' (סדר עולה)

תלמידים עולים או חוזרים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר ← → שליליות יותר

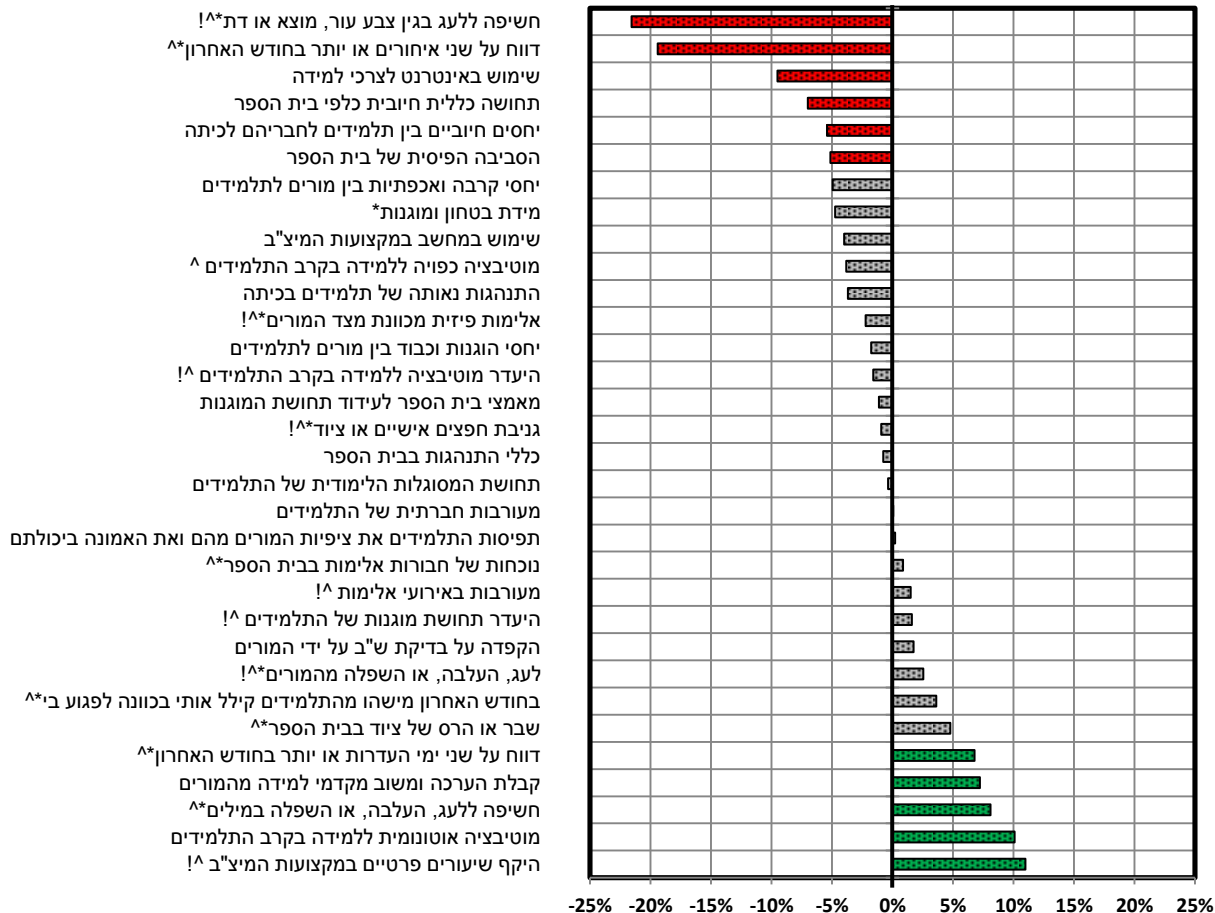
* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה

תרשים 40: פערים בין תפיסות תלמידים בני עולים מאתיופיה בהשוואה לתלמידים "דור שני" בישראל, כיתות ז'-ט' (סדר עולה)

תלמידים עולים אוחזים בתפיסות/עמדות
חיוביות יותר → שליליות יותר ←

* - ממד חד-היגדי

^ - ממד שבו ההיגדים מנוסחים על דרך השלילה

! - ממדים שבעבורם הוגדר ערך-סף של 3% (ולא 5%) לציון פער משמעותי בתפיסות התלמידים ביחס לקבוצת ההשוואה